

<i>Szépirodalom</i>	
Oravecz Imre: Alkonynapló II.	5
Dimény H. Árpád versei	17
Borsodi L. László versei	21
Cseh Katalin versei	24
Vári Csaba versei	28
Daniel Bánulescu: Minden idők legjobb regénye (Szonda Szabolcs fordítása)	30
Abafáy-Deák Csillag: Bankszámla	49
Tófalvi Zselyke: Hóvihar	51
Rumi Enikő versei	57
Fehér Imola versei	61
Soós Amália versei	64
Zeck Julianna: Azt hallottam, a hajlékony lányoknak jobban esik a szex	66
Mika Gabriella kisprózái	69
Posta Marianna kisprózái	79
Usier Tamara versei	85
Bíró József: Bölcs	87
Lesítőth Csaba versei	88
Szentgyörgyi László versei	90
<i>Ködoszlás</i>	
Oláh Sándor: Regény és történelem: a kollektivizálás ábrázolása Szabó Gyula <i>Gondos atyafiság</i> című művében	91
<i>Aranyág</i>	
„Nem siettem, mert végleg ott akartam maradni” II. (Táncos Vilmos beszélgetése Lükő Gáborral a moldvai magyarok között 1932–1933-ban végzett néprajzi kutatásairól)	112
<i>Ujjlenyomat</i>	
Cseke Péter: Eg és föld között lebegő szalmazsáktutajok	135
<i>Irtatár</i>	
Karda-Markaly Aranka: A Tündérbert urai: könyv az önálló Erdély fejedelméről	142
<i>Műteremtés</i>	
„Az embernek százféle arca van” (Székely Ferenc születésnapjának beszélgetése Bocskay Vince szobrászművésszel)	150
<i>Szemle</i>	
A <i>Székelyföld</i> folyóirat díjai, 2024 (Cserey Zoltán, Horváth Szekeres István, Kristó Tibor és Magyar Agnes laudációja)	167
Lőrinczi Dénes: Magyarország fél évszázados puskaropos pezsgésben (Szakály Sándor: <i>Múltunkról a mából</i>)	173
Lövétei Lázár László: Akhilleusz beéri a teknőst (Tózsér Árpád: <i>Naplók naplója</i>)	177
Előfizetők névsora	180

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Zsidó Ferenc (zsidoferenc@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: Magyarosi Sándor (sandormagyarosi@gmail.com)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
MENEDZSER: Mihály Gergő (gergomihaly80@gmail.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Lestyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Máthé Zsejke (zsejkemathe@gmail.com)
TITKÁR: Beke Tasnád (beketasnad99@gmail.com)
KÖNYVELŐ: Nagy Csilla (harmatcsepp.nagy@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSÁK: Lakatos Mihály, Lőrincz György,
Lövétei Lázár László,
Nagy Koppány Zsolt, Tánzos Vilmos,
Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke - Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997-2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Bíró Barna Botond,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz., Pf. 149
Telefonszámok: (004)0266-311 775, (004)0266-311 026 (fax), (004)0746-195 413
E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro; honlap: www.szekelyfoldfolyoirat.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek: egy évre 90,00 lej
Külföldieknek: egy évre 96,00 lej (7800 Ft / 30 EUR)

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:

Beke Tasnád - Editura Harghita, Pf. 149
Folyószámláink: RO20 TREZ 3512 1G33 5000 XXXX/RO
Editura Harghita, Trezoreria M-Ciuc, Sucursala Harghita
RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR
RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita
SWIFTCOD: RNCBROBU

Oravecz Imre

ALKONYNAPLÓ II.

(A jövő árnyéka) Napjaim folyamán főként létfenntartásomat szolgáló rutincselekvéseket végzek, amelyekbe M. L. látogatása, bevásárlás, ügyintézés hoz némi változatosságot. Ez unalmas, fárasztó. De előreveti árnyékát a jövő. Rettegve gondolok arra, hogy ha nem lesz szerencsém, mint paradicsomi állapotot sírom majd vissza, mert az elfekvőben vagy az öregotthonban e privilégiumomat elveszítem.

(Beszéd) Olykor magamban, magamhoz beszélek. Lehet, hogy ez már patológikus, de nem hallgathatok mindig.

(Lábszár) Fájása már rohamszerűen is támad. Bevittem hát magam Gy.-vel a megyei kórház sürgősségi ambulanciájára. Nem állapítottak meg semmi kóros elváltozást. M., aki utána meglátogatott, isiászra gyanakszik. Mindjárt el is kezdett kezelni a tüivel. B-i rendelőjében lesz a folytatás, ha rendszeresen oda tudok menni. Remélem, használ. Mindamellet erősen kísért a kerekesszék, mint rémítő alternatíva, noha nyilvánvaló, az sem lenne megoldás, mert már nyugalmi állapotban is jelentkezik. Ma reggel például sokáig az ágyat sem voltam képes elhagyni.

(Hiányos arc) Nem emlékszem J. arcára, teljes arcára. Látom keskeny ajkait, a függőleges ráncocskákat a felső ajak felett, a bal orcáját, annak alján, szinte az állkapcsán a szemölcsöket, melyeket nem akart levetetni, de nem találok a jobb orcáját, az orrát, a szemeit, a homlokát, a haját, a hajszalak festésről árulkodó fehér tövét. Négy hónappal azután, hogy utoljára találkoztunk! Mit jelent ez? Mégsem olyan fontos ő nekem, mint gondolom?

(Kopás) Már régebben is megtörtént, hogy beleharaptam az alsó ajkamba, de ma egymás után háromszor is! Nem tudok másra gondolni, minthogy azért, mert kopás következtében, rágáskor olykor félrezár az alsó állkapcsom. Mindenem kopik. Miért lenne ez kivétel?

(*Isten veled, ESTA*) Az Egyesült Államok Vám- és Határőrügynöksége előzékenyen figyelmeztetett, hogy hamarosan lejár az ESTA-m, az országba való belépésre jogosító elektronikus regisztráció érvénye. Nem tervezem mostanában oda utazni, sőt, alighanem soha többé nem is fogok. Ennek ellenére papírcetlit ragadtam, gyorsan ráírtam az ügynökség e-mail címét, és túvel felszúrtam az íróasztalom sarkán lévő parafa táblára, hogy megvan ugyan valahol, de ne kelljen keresni. Miért kellene? Mi ez, ha nem szintiszta *action gratuite*?

(*Figyelemelterelés*) Lábfájásom már olyan erős, hogy fájdalomcsillapítót szedek. Éppen be akarom venni a valamiért méreg-kék tablettát, amikor hirtelen egy angol szó, *tumbleweed* jut eszembe. Ez egy bokor-szerű sivatagi növénycsalád neve és egyúttal azé a jelensége is, amelynek során a szél valamelyik kiszáradt fajtát kitépi a földből és nagy labda módjára sebesen görgeti. Nevadában figyeltem meg először mind nyugalmi, mind elszabadult állapotban. Magyarországon ördögszekérként ismert, de anyagát más növény képezi. Nincs összefüggés közte és a lábam közt. Lehet, hogy a tudatom segíteni akar azzal, hogy eltereli a figyelmem.

(*Ismeretlen ismerős*) Éjjel 3-kor arra riadtam, hogy ezt kérdezem valakitől: *te itt vagy?* Az időpontot onnan tudtam, hogy gyorsan felkattintottam a lámpát, és megnéztem az órát. Álmodtam, persze, rajtam kívül senki nem tartózkodott a szobában. Csak nem emlékeztem rá, ki volt a kérdezett. Ezt azzal magyaráztam, hogy a sötétben nem láttam. Bár ez nem zavart, sőt nem is nagyon érdekelt. Viszont valamiért tudtam, hogy nő, és hozzám tartozik. De az utóbbi nem töltött el jó érzéssel.

(*Elismerés*) J. viszonyunk idején először burkoltan, később nyíltan többször hangot adott abbéli félelmének, hogy engem egyszer majd ápolnia kell. Még nem szorulok ilyen segítségre, de úton vagyok ez állapot felé. Utólag minden elismerésem övé. Jó érzéssel és időben felismerte, hogyan kerülhető el, hogy áldozatot kelljen hoznia értem.

(*A gondolkodás tárgya*) Éjjel fél négykor felébreszt a lábam. Fáj. Nyugalmi állapotban is. Azt hittem, javul. Tegnapelőtt már kevésbé fáj.

Tévedtem. Mit tegyek? Újból elaludni? Reménytelen. He lehetséges lenne, nem lennék ébren. Olvassak? Turgenyev, Gyulai Pál az éjjeliszekrényen. Nincs hozzá kedvem, és ég a szemem is. Felkeljek, és kezdjem el a napot? Ha lépnék vele, még rosszabb lenne. Próbálok valami másra gondolni. Nem megy. Csak a lábamra tudok.

(Önártás) Nem csak árulása, a veszteség fáj, még ártok is magamnak azzal, hogy arra gondolok, tudni vélem, J.-nek jól megy sora. Jól alszik, nyugodt, kiegyensúlyozott, új partnerével elégedett, munkájában örömet leli, gyerekeivel esténként társasjátékozik, vidáman cseveg a barátnőivel, rendszeres tornával kordában tartja a testsúlyát, moziba, színházba, hangversenyre jár, olvassa a legújabb írókat, a Netflixen tovább nézi kedvenc sorozatait, hétféteken hétfévégiházazik, kirándul a természetbe, nyárra útiterveket sző... Éli világát, mintha mi sem történt volna. Legalább ezt ne képzelném! Hogyan lehet ezt nem képzelni?

(Üzenés) Csehovot olvastam, válogatott elbeszéléseit. Szünetet akartam közbeiktatni. Letettem a könyvet, és felálltam. Mielőtt elléptem volna a heverőtől, önkéntelenül lepillantottam rá, és azt a furcsaságot tapasztaltam, hogy nem emlékszem a szerző nevére. Próbáltam felidézni. Turgenyevre tippeltem, de ejtettem, mert gyanús volt. Erőlködtem, hiába. Végül lehajoltam érte, kinyitottam az elején és megnéztem. Üzent a demencia.

(Cinke) Nézd őt, a parányi életet! Nem búsul, nem siránkozik. Buzgón, fáradhatatlanul szedi ki a füvek kalászából a magot a hótlan, kemény télben. Nincs senkije. Senki nem pátyolja, segíti. Te sem etetéssel, mert állítólag leszokna róla, és éhen halna akkor is, mikor nem tesz mindent hozzáférhetetlenné a fehér lepel. Légy cinke, magányos, öreg cinke!

(Olvasói sors) Olvasom Turgenyev *Tavaszi vizek*-jét. A novella kétharmadával végeztem, és szurkolok, hogy egybekeljenek a boldog jegyesek, Gemma és Szanyin, de amikor később minden másként alakul, és semmi nem lesz a házasságból, csalódott vagyok, és kissé nehezelek az íróra, hogy kegyetlen volt hozzájuk.

(Búbospacsirta) Ma délután azt hallottam. A rétem felől jött a hangja, valamelyik fűzfáról. Búbospacsirta? Fáról? Januárban? Nem hallucináltam.

(Kettősség) Álomban meghaltam. Jöttek értem, és elvittek. Közben éltem is. Táviratban értesítettek az eseményről. Valahonnan, messziről megjöttem, és intézkedtem. Úgy voltam én, hogy közben valaki más, hozzátartozó is voltam.

(52) Ennyi év telt el azóta, hogy M. K. elhagyott. Közben E.-vel, A.-val, Sz.-el, O.-val, J.-vel, K.-val helyettesítettem. Sikertelenül. Add, Uram, hogy ne próbálkozzam tovább, még képzeletben sem!

(Izgalom) P. Zs., egy kezdő költő elküldte a verseit, hogy mondjak véleményt róluk. Leveléből az is kiderült, hogy lelkes olvasóm. Küldeményéhez fényképes és telefonszámos életrajzot mellékelte. A versek nem hibátlanok, de elmennek. Kíváncsi lettem az írójukra is azon túlmenően, amit az adatokból megtudtam. Felhívtam hát, és találkát javasoltam, amit örömmel fogadott. Időpontjáig még egy hét van hátra, de olyan izgatott lettem, az első éjjel nem bírtam elaludni. Nevetséges és szánalmas vagyok! P. ZS. ugyanis nő, és olyan fiatal, hogy az unokám lehetne.

(Habozás) Talán jobb, ha nem találkozom Zs.-vel. Tolakodó voltam, mikor egyből találkát javasoltam. Nemigen gondolt ilyesmire, mikor postára adta nekem a verseit. Ha szereti is a dolgaimat, és bízik bennem, minek ehhez találkozni? Hogy mégis belement, bizonyára udvariasságból. Mint férfi nem várhatok tőle semmit. Az pedig nem becsvágyam, hogy kollégaként kipécézzem, hol hibázik az egyes darabokban. Van elég gondom. Ennek különben se lenne értelme. Ha igazán tehetséges, magának kell megtalálnia a hangját. Ha ez utóbbit még nem tudja, legfeljebb annyit tehetek, hogy telefonon vagy írásban közlöm vele.

(Megállás a madáretetőnél) Kettő is van belőle. Az egyiket vettem. A másikat magam csináltam több mint húsz éve. A járda közlében lóg a gyöngyfa és a fiatal cseresznyefa közé feszítette kötélre akasztva. Mostanában nem töltöm fel, mert tél van ugyan, hó azonban nincsen.

Mindennap elmegyek mellette, de most megállok, és elnézem. Hosszúkás, nyitott, megfeketedett, még ép kis pavilon fából. Két végén a nyeregteret íves fal tartja, amelyekbe kívül, díszítés gyanánt, még körben futó vágatot is marattam. Etető! Még volt hozzá kedvem, erőm! Hol vagytok, ó, kedv, erő?

(Egy ok megnevezése) J. árulása azért is fáj, mert megosztottam vele mindent, beavattam mindenbe, feltártam előtte a titkaimat, kiszolgáltattam, védtelenné tettem magam.

(Hiányosság) Álmomban egy idegen nővel szeretkeztem. Nem tudom, honnan tudtam, hogy nem ismerem. Nem volt feje, felső teste, ennél fogva melle sem. Köldöktől lefelé mindennel bírt, felfelé semmivel. Még különösebb, hogy ez csak annyiban zavart, hogy le kellett mondanom kedvenc pózomról, amelyben négykézláb fogadhatott volna.

(Lebegés) Éjjel azt álmodtam, hogy megszűnt, vagy legalábbis jelentősen csökkent a gravitáció. Felébredtem, és ezt úgy vettem észre, hogy nem a lepedőn fekszem, hanem tíz-húsz centivel felette, és a paplan és köztem is hasonló hézag van. Felgyújtottam a lámpát, és láttam, hogy a levegőben van a könyvem, a szemüvegem, a telefonom, a jegyzetfüzetem, a ceruzám, a rádióm, de még a papucsom is. Felültem, ellöktem magam az ágyról, leszedtem a papucsomat, felhúztam, és a padlót alig érintve, mint az úrhajósok a Holdon, leszökdeltem a földszintre, onnan pedig ki az udvarra, ahol valamiért nappal volt. Hasonló látvány fogadott. Két-három méteres magasságban tartózkodott minden, a teraszasztal, a székek, a hólapát, a vesszőseprű, a lábtörlő, Akira, Okoska, a tavalyi avar, a szalonnasütő fedele, a szemetesvödör, amelyet előző nap kint felejtettem. A tárgyak, az eszközök mozdulatlanok voltak. Csak a két állat kapálózott. Próbáltak hozzám jönni, de hiába taposták a levegőt, nem sikerült. Elengedtem a cseresznyefa ágát, amelybe kapaszkodtam, és a kétágú létráért mentem, hogy lehozzam őket.

(Zola) A *Nanát* olvasom. Nem emlékszem, hogy olvastam volna már, vagy bármit is az írótól. De annak alapján, amit a középiskolában vagy az egyetemen hallottam róla annak idején, az maradt meg bennem,

hogy a naturalizmus nevű eltévedett izmus iparosszintű képviselője. Ehhez képest már az eleje táján, ahol Sabine grófné szalonja a helyszín, kellemesen lep meg, és feltámad a gyanúm, hogy alighanem hamis képem van róla. A változatos vendégsereg beszélgetéseivel ugyanis remekel. Mintha kifogástalanul vezényelne valami nagyzenekart, mindig a megfelelő pillanatban szólaltat meg mindenkit – van, akit többször is –, és úgy, hogy amit az mond, előre viszi a regényt. És nincs üresjárat, lankadás, bírja szusszal a fejezet végéig, amikor a vendégek egyike, az újságíró Fauchery, akivel bizonyára még találkozom, elköszön a háziasszonytól.

(Éjjeli öröm) Kettő körül arra ébredtem, hogy darazsak hemzsegnék a fejpárnámon, egy egész raj, az arcomhoz közel. Rémülten kapcsoltam fel a lámpát. Nem volt ott semmi, de örültem, hogy nem csíptek meg.

(Jó a rosszban) Hála M. tűinek, megszűnt a láb fájásom. Ezzel azonban isiászomnak – angol nevét is meg kellett tanulnom: *sciatica* – még nincs vége, mert állítólag bármikor kiújulhat. Hogy ez minél később következzen be, gyógytornászhoz folyamodtam, aki erősített velem a főbűnös, a gerincem izmait. Nem naplózok mindennap, de az írás szempontjából a legértékesebb napszakban, délelőtt jön hozzám. Ha késztetésem van is, el kell halasztanom a bejegyzést. Baj, de van benne jó is: tovább érlelhetem magamban.

(Meglepetésfokozatok) Váratlanul ért, hogy J. eljött az *Alkonynapló* bemutatójára. De még jobban meglepett, hogy szóba álltam vele, mi több, reagáltam a könyvvel kapcsolatos észrevételeire is, amelyeket aznap késő éjjel viberen tett. Kötözni való bolond vagyok.

(Nyest) Nem indult a kocsim. Nem mintha bármit is orvosolni tudnék, de felnyitottam a motorházfedelet, és láttam, hogy a szelepházfedél tele apró, sáros állat lábnyomokkal, és az akkumulátor is sármaszatos. Nyest, gondoltam, és azt is, hogy elrágott valami kábelt, azért egy nyekk se. Később kiderült, hogy nincs rágás, csak lemerült az akku, és a segítségül hívott autómotó egy bikázással segített rajtam. Marad tehát a tény, hogy nyest járt itt, és ha nem is okozott kárt, legközelebb még okozhat. És állítólag nincs mit tenni ellene, sokan próbáltak már, de

sikertelenül. Megadóan tisztára töröltem a szelepházfedelelet és az akkut. De amikor kártétel nélkül ugyan, de megismétlődött a látogatás, hallgattam L.-re, aki erősködött, hogy igenis van ellenszere, a kutyaszőr. Az elriasztja, mert nem bírja a szagát. Összekapartam a kutyakarámban belőle egy maroknyit, egy hálós zacskóba raktam, bekötöttem a száját, és a kiegyenlítőtartály beöntőjére akasztottam. Hogy kivitelezsem a magam ötletét is, éjszakára bezártam Okoskát a garázsba. Fogalmam sem volt, milyen viszonyban van a rágcsálóval, de reméltem, hogy ellenséges, vagy legalábbis az fél tőle. Egyelőre nincsenek újabb nyomok, és az indítással sem volt gond. Hogy a kutyaszőrnek köszönhető-e ez, vagy a macska jelenlétének, nem tudom. Két dolog azonban bizonyos. Az egyik, hogy cirmos társam össze van zavarodva, nem érti, miért kell ott töltenie az éjszakát, ahonnan előtte folyton kikergettem, ha beszökött, és retorziótól tartva fejvesztve menekül, mikor reggelente kiengedem. A másik pedig az, hogy ha vége a télnek, és javul az idő, feltétlenül be kell deszkáznom az eresz alatt azt a három kis rést, amelyeknek valamelyikén a potenciális rongáló behatolhatna.

(*A várakozás vége*) Mindig vártam valamire, valami jövőbeli jóra, örömtelire. Ez az utóbbi években valamelyik régi vagy új könyvem kiadása volt, vagy visszalátogatás Kaliforniába. E két dolog éltetett, Máraival szólva: ezek *felé élttem*. Most, hogy megértem az *Alkonynapló* megjelenését, Kaliforniától pedig végleg búcsút vettem, nincs többé mit várnom.

(*A Nagy Ő*) Hiányzik J.? Igen. Vagyis nem. Nem azt a személyt nélkülözöm, aki olyan, amilyen, aki elhagyott, elárult. Hanem azt, akinek képét magamban hordozom, akinek mindenestül kellek, bár már többször megírtam vele, de mindig megbocsájtottam neki. Akit keresem, és nem találtam meg. Még nem adtam fel, és addig nem is fogom, míg el nem követi ellenem a legnagyobb galádságot és álcáját levetve a halál alakjában meg nem érkezik.

(81. *születésnap*) Szürke, jelentéktelen és idegesítő. Egy áradó folyóban sodródok tehetetlenül valami ismeretlen torkolat felé. A parton állók ahelyett, hogy kimentenének, jókívánságaikat kiabálják. Hallják,

vagy sem, mindenkiét megköszönöm. Kivéve J.-ét, aki ezúttal is ott van. Nemes gesztusnak szánhatta, de én gúnynak érzem.

(Bűnös vágy) Semmi esélyem, hogy megérjem, de jobb is, mégis szeretném J.-t tíz-tizenöt év múlva látni, mikor ráncos arcú, megtört tekintetű, aszott vagy elhízott testű öregasszony. Aki tudja már, milyen az, hogy nem kell többé nem csak annak a férfinak, akire lecserélt, hanem senkinek.

(Előrelátás) Nem akarok öngyilkos lenni, és az sem valószínű, hogy e módját választanám. De ha mégis, ma kinéztem a házban a helyet, ahol kivitelezhető lenne. A nappaliból az emeletre vivő lépcső alatt egy székre állnék, középtájt egy közti korlátoszlopra kötném a kötelet, és miután a nyakamra tettem a hurkot, kirúgnám magam alól az ülőalkalmatosságot.

(Írópult, nő, park) Álomban egy női fejet néztem. Használaton kívüli írópultom aljától kandikált elő. Én mögötte, ferde lapja felső végénél álltam, és államat arra téve szemeztem vele. A hozzátartozó testet nem láttam, mert eltakarta a köztünk levő deszkafelület. Az arca egyszerre volt fiatal és öreg, vidám és szomorú, de ez a kettősség jól állt neki. Tekintetével jelezte, hogy foglalt, de nem utasít el. Mielőtt bármit is tehettem volna, hirtelen eltűnt és egy parkban bukkant fel. Egy férfi oldalán, akivel kézen fogva ment a sétányon. Magas volt, karcsú és mezítláb. Szoknyája combközépig felhajtva, mint aki vízben gázol, és attól óvja. Időnként megálltak, és visszanezettek, hogy követem-e, mert én is ott voltam valahol. Egyszer csak magasra emelte a kezét, hogy jól lássam, és hátra sem fordulva nyitotta-csukta a tenyerét, mint némely felnőtt teszi, ha egészen kicsi gyerektől búcsúzik.

(Visszatartott kérés) Ha reagálnék J. lelkifurdalás-diktálta üzeneteire, és ha nem volna túl patetikus, ezt válaszolnám neki: *ne háborgasd vérzőszívűdet!*

(Fantom) Még mindig szereted J.-t? Nem. Nem szeretheted azt, aki nincs. Ő már ez a kategória. Van egy ilyen nevű és küllemű nő. Ugyanolyan a teste, feje, keze, lába, mindene, mint neki. És ugyanúgy

él, gondolkodik, érez, eszik, iszik, alszik. Ugyanazok a szokásai, kedvtelése, erősségei, gyengeségei. De ez ne tévesszen meg! Vedd észre, attól, hogy elhagyott, elárult, ő többé nem ő. És más sem. Úr, levegő. Nem létezik, mint egy nagyon távoli galaxis megsemmisült csillaga, amelynek fénye a hosszú úton továbbra is érkezik, noha forrását elnyelte egy fekete lyuk.

(Pozitív hozadék) A 8-brokátban van egy gyakorlat, amelynek során karjaimmal a fejem fölé boltolok. Kvázi-jegygyűrűm akadályozott kifordított kezeim megfelelő összekulcsolásában. Miután J. eltávolította az ujjáról a magáét, én is letettem az enyémet. De csak most, majdnem egy évvel később tudatosul bennem, hogy volt ennek némi haszna is.

(Elmaradó láthatás) Telefonált M. L., hogy az anyja valami programot szervez neki, ezért e hétvégén nem jön. Azzal vigasztalom magam, hogy így kevesebb teendőm lesz, és kevésbé fárasztó a szombat, a vasárnap.

(Alkonynapló I.) Miután könyvalakban megjelent, naponta kezembe veszem. Kinyitom, beleolvasok, vagy egyszerűen csak megtapogatom. Új könyvemmel mindig így szoktam barátkozni. Jól haladok, egyre közelebb kerül hozzám. Egy okkal több, hogy tovább írom a Alkonynapló II-t.

(Téves stratégia) Várom, hogy J. felhívjon vagy írjon, és azzal vágjak vissza, hogy nem veszem fel, vagy nem válaszolok. Őrütség, így nem tudok megszabadulni a kényszerképzettől, hogy még mindig szeretem.

(Középcsontok) Rájuk jár a rúd. Tavalyelőtt a legkisebb tört el a jobb lábfejemben, tavaly a legnagyobb a balban, most pedig lehet, hogy megint a legnagyobb, ezúttal a jobbon. Okoskát vittem volna nyestelűző éjszakai műszakára a garázsba, amikor is elvesztettem az egyensúlyomat, és hogy el ne essem, ahelyett, hogy kitámasztottam volna a jobb lábammal, akaratlanul belerúgtam a betonjárda lépcsőfokába. Még nem dagadt meg, nem kékült be a nagylábujjam, de nagyon fáj.

(Felhívás változtatásra) Elő-előveszed a könyvalakot öltött Alkonynaplót. Találomra beleolvasol, de újabban ki sem nyitod, csak simogatod,

tartod a kezekben és megrendülten nézed a kis papírkoporsót, amelybe leendő halottadat, magadat zártad. Hagyj fel ezzel az érzelgősséggel, keményítsd meg a szíved, tedd a többi könyved közé, vagy keress neki máshol helyet a polcokon, és úgy gyászolj, hogy nem nyúlsz hozzá többet, feléje sem nézel!

(Stendhal: Vörös és fekete) Újraolvasom a regényt. De az is lehet, hogy először, mert semmi nem ugrik be közben. Darabosan indul, de Rénal úr viselt dolgainak ismertetésével hirtelen annyi rosszat tudok meg, hogy elfogultságra gyanakszom, és már-már sajnálom. De aztán simábbá, kiegyensúlyozottá válik az elbeszélés, és a szerző Lucient, a főhőst és annak szerelmét, a házasságtörő de Rénalnét rokonszenve folyamatos adagolása mellett már összetettebben jellemzi.

(Jelek) Eltűntek a fenyőrigók, megjött a vadkacsaelőőr, messziről vöröslenek a kanadai ezüstjuhar virágrügyei, előmászott a földből az első giliszta, elteheted a hólapátot, egy résnyire kinyithatod a vízóraakna fedelét. Megint tavasz lesz. Hányadszorra már?!

(Előkészület) Írni akarsz? Hegyezd meg a ceruzáidat, töröld le a nagyujjadról a grafitport, végy elő egy fél, használt A4-es lapot, fordítsd felfelé a tiszta oldalát, és várj!

(Az üzenetek tárgya) J. kiemelte egy internetes újságból és elküldte viberen az *Alkonynaplóról* megjelent első kritikát. Pozitív és egyetértő kommentárt is fűzött hozzá. Megnyilatkozásaiban, amelyeket továbbra sem viszonzok, kizárólag a könyvvel foglalkozik. Másról, magáról, új életéről, arról, hogy mit nyert vagy veszített vele, sosem ír, és azt sem kérdi, én hogyan boldogulok. Ez kettőt jelenthet. Úgy gondolja, nem tartozik rám. Nem érdeklém többé. De az is lehet, hogy tapintatból nem cselekszi egyiket sem. Szeretném hinni, hogy erről van szó.

(Krókus) Váratlanul előbújt az udvar szélében, ahova L. M. anyja telepítette, mielőtt elment. Egy darabig egyik évben virított, a másikban nem, míg végleg eltűnt. Először a gyep fojtotta meg, aztán meg az tett be neki, hogy odaültettem az azóta megnőtt cseresznyefát, és a gödröléssel végzetesen felforgattam a talajt. Legalábbis azt hittem. De

most kiderült, hogy tévedtem. Csak halottnak tette magát. És mialatt egy vereségemre emlékeztet, pimaszul, vidáman hirdeti a tavaszt.

(Támogatás) Egy könyves honlapon egy olvasó, akinek valódi vagy álneve, véletlenül vagy sem, azonos egy céhbeliével, *Alkonynaplót* mázias szánalmas siránkozásgyűjteménynek minősíti, amelyet az a szenilis meggyőződés diktált, hogy régebben minden jobb volt. Hm. Négy évig vezettem, de nem vettem észre. Mindamellett, lehet, hogy igaza van. Ezért úgy döntöttem, hogy saját jól felfogott érdekeimben támogatom javaslatát, amely arról szól, hogy be kellene tiltani, amit az író élete végén ír, mert azzal csak árt magának, és annak, ami addig megjelent tőle. Úgyhogy mazochista vagyok, amikor a naplót folytatva ennek ellenére e bejegyzést teszem, és csak abban reménykedhetem, hogy a javaslatból törvény lesz, amely megóv majd magamtól.

(Amelyben kéri a Halált) Ne siess, de ne is késs! Érkezz meg időben, és tedd a dolgod! Légy hűvös, tárgyilagos és hivatalos! Ne sajnálj vagy vigasztalj! Ne keltsen benned részvétet, hogy rosszul viselem a procedúrát, és nyüzszitek, tiltakozom, talán még sírok is, hogy ne, ne! És akkor se változtass a módszereden, és ne engedd, hogy fájdalomcsillapítót adjanak, mikor látod, hogy a kintől vonaglom, hányom-vetem magam, jajgatok, ájulás kerülget, és magam alá rondítok! Csak halott anyámat törd meg az ágyamnál, és hagyd, hogy közben fogja a kezem! Rám való tekintettel ne tarts szünetet, megállás nélkül, folyamatosan csináld, amit elkezdted, amit kell! Maradj közömbös, szakszerű, professzionális! Meg kell szenvednem, hogy megszabadulok minden szenvedéstől. Végezz velem gyorsan! Vagy lassan, ha azt írja elő esetemben a protokoll!

(Elhanyagolt körülmény) Miért volt az, hogy a nőket, akiket szerettem, de elhagytak, nem érdekelte, hogy milyen következménnyel jár a trauma rám mint íróra nézve. Vagyis hogyan befolyásolja pályámat, erőmet, kedvemet, hogy azt írom-e a továbbiakban, amit kell, és olyan színvonalon-e, sőt, írok-e majd egyáltalán, nem hallgatok-e el végleg úgy, hogy semmit sem vetek többé papírra, vagy hogy bánatomban végzek magammal. Nem azt hiányolom, hogy nem maradtak velem, és nem áldozták fel magukat az irodalom oltárán. Azt nem értem, miért nem

vették figyelembe e körülményt, miért nem kíméltek valamelyest, miért tekintettek úgy az írószámra, mintha az holmi szabadidőtöltés lenne, horgászat vagy bélyeggyűjtés, és nem vére menő értékteremtő tevékenység. Miért feledkeztek meg erről, vagy váltak közömbössé, érzéketlenné iránta? A helyzet hozta úgy, és nem tehetek mást, semmibe kellett vegyék. Vagy pechem volt, és olyan egyedeket fogtam ki, akik ezt önként választották és örömuiket lelték benne?

Magdolna

Dimény H. Árpád
TANÍTÓMESE AZ ÉLETRŐL

kisfiamnak

Az élet unalmas.
Tudom, nem ezt kéne hallanod.
Mutatnom kellene a szikrázó eget,
a komor hegyeket, vagy
a vágytól sóhajtozó tengert,
de azok is csak mi vagyunk.
Unalmas népek.

Amikor gyerek voltam,
anyám azt ismételte,
ha unatkozom,
üres a lelkem.

Nem unatkozom,
csak a nagyvilág untat.
Az emberek untatnak.
Néha még az irodalom is unalmas.
A gógósen művelt, precíz nyelve,
amivel hazugságait leplezi.

Unom a nyavalygást, a nyúglódést,
főleg, ha a sajátom.
Mutathatnék festményeket neked,
de például a heroikus művészet is unalmas.
A tájfestészet pedig modoros.

Persze kimegyük majd az átlátszó ég alá,
bele a fakó színekbe,
oda, ahol a fentről jövő fény

élettel tölti meg a szántóföldeket.
Keresünk majd meredek sziklát, tengert,
de tudd, unom a lagymatag dombokat,
amelyek nem tudtak gyúródni és gyúródni,
hogy komolyan vegyék őket.

A zenét is meg kell ismerned,
bár olyan, mint egy fiatal kutya,
mely saját farkát kergeti,
rángat magával,
ígér hegyeket, tengert, szédítő eget,
aztán hátrahagy, csaholj csak magadban.

De távol birodalmaktól, királyságoktól,
egyetlen szilárd pont ez a szoba. Ez a ház.
Unalmas hely egyébként.
Amíg rád várok, egyre járatom
a mosógépet, rendezem a szekrényeket.
Neked nincs más dolgod,
csak beteljesítsd ezt a várankozást,
és velem együtt fedezd fel ezt az
édes tökéletlenséget,
azt, ahogy nő egy fog,
cserébe adok egy plusz ráncot,
itt megnyugszik a gondtalanságtól puha kis tested,
és melletted pihenhet a sok gondatlanságtól megkopott testem.

Ígérem, kint valójában semmi változás nem lesz.
Remélem, kint valójában semmi változás nem lesz.
Azt akarom érezni, hogy
mostanra már minden megtörtént.
Azt akarom hinni, hogy
akkorra már minden megtörtént.
Ez a Semmi távol tart az unalmas utcáktól,
belém nő, kölcsönkéri a szememet
és az összes többi érzékszervemet,
és minden csak idézőjelben történik.

Majd együtt rájövünk, hogy
hol oldódott ki a zsinór,
miért hasadt ketté a fának törzse,
melyik az a folyó, mely elvesztette vizét,
megváltoztatva a tájat,
új utakat rajzolva élénk.

MESE A BÉKE ÉVSZAKÁRÓL

Akár a megkéssett ősz utolsó napjaiban,
a nemrég még izzó rétekről,
az árterekről,
az erdők mögül,
a hegyeken túlról
rajzani kezd az ég.
Megannyi tájszólásban,
csicsergő nyelveken szóló madarak népe
egyszerre röppen és emeli fel
a Föld árnyékhálóját.

Hangtalan kiáltoznak,
amíg megszűnik az alkony,
az idő, a hanyatlás.
Csak a sötétségünkbe szivárgó
csodás fény marad,
melyet a legkeskenyebb árnyék
sem meri átszelni.

És az emberek hiába néznek fel,
nem láthatják,
milyen színnel satírozzák a hajnalt a vadludak,
hogyan húzzák maguk után ezüstös köteleiket
a reggeli napfényben villódzó halászsólymok.
Nem hallhatják szarka-századok
szelíd gyakorlatozását,

amint egyre és egyre csak emelik a hálót,
befödve a világot,
mint ahogy a szőlő növi be a gyümölcsöst,
gondosan, mint egy anya hangja,
puha tenyér, mely vékony fölet simogat
a gyermek remegő szemére.

Csak fény és csend.
Az a fény, amit este látsz a domboldalon,
sárga októberben,
az a csend, amibe ha belehallgatsz,
tudni fogod, milyen változást hoz a holló károgása,
a köröző gémek rikoltozása.
Aztán hatalmas,
hangtalan aggodalom telepedik
a mezőkre és városokra,
ahová a madarak is tartoznak.

Kezdődik évszaknyi vándorlásuk ideje,
a szerelemé.
A csend a távozók aggodalma a szárnyatlanokért,
akikkel a házak sötét üregein osztoztak,
ezért egyre magasabbra emelik a hálót,
minden változás fölé.

Teszik a dolgukat,
ebben az évszaknyi pillanatban is,
amikor elkápráztat mindent a szín,
ebben a kis szünetben
hajnal és alkony keblén,
ebben a szépséges kábulatban,

mert a hálónak
még ilyenkor is feszülnie kell.

Borsodi L. László

NEM KÉSZÜL

*„ha érted, vagy nem érted”
(Karinthy Frigyes)*

Úgy kiszűrődtem közületek, hogy észre sem vettétek.
Kihulltatok ti is belőlem, hagytam, hogy így legyen.
Véletlen? Játék? Gondviselés? Én erre fogom, ti arra.
A lényeg: nyugodtak legyetek, mindenetek kiszámítható.
Én maradék időmmel bíbelődöm, de ez nem tartozik rátok.
Mert akárcsak veletek, napjaimmal sem rendelkezem:
engedem, átjárjon a közöny, akár tudómet a cigarettafüst.
Ha vihar jön, hát jöjjön, nem több a szélsendnél, ködnél.
Lelkem kockán, de nem én pörgetem, ki tudná, hogy épp ki.
Nem vádolok senki mást, néha magam magamat,
de belátom, ennek sincs értelme, csak hangja, hordaléka.
Talán a megszokás tart köztetek, s a vér, a véletlen,
de nem kérdezem, meddig, miért, és mi lesz, ha lesz.
Mert az ácsorgást is meg lehet unni, de könnyű is –
nem kísért mene, tekel, hiszen csak ez van:
az itt, a most, hegy, tó, felhő és a föld.

Csikszereda, 2024. január 31 – február 2.

A LÁTHATATLAN KÉZ

*„Hányszor mondtam már,
hogy a cipőt minden este
le kell húzni.”
(Samuel Beckett)*

Akkor már nem kell többé tüzet rakni,
nem kell lesni reggel, este, leégett-e.
Mert bizonyos, nem fogunk fázni,

nem foglalkoztatnak a napi gondok:
van-e a hűtőben sajt, szalámi, zöldség,
holnapra tiszta ruha, gyógyszer, egyéb.
Minden úgy lesz elég, ahogy adatik,
s ha nem, nem, jó lesz annyi, amennyi.
Nem kell számlálnunk perceket, órákat,
vajon válaszol-e, akitől üzenetet vártunk,
érkezik-e, aki valamikor megígérte.
Nem kell könyörögnünk, jóvátennünk,
azon túl nem történhet velünk semmi.
Az lesz a boldogok senkiföldje.
Egy-két fa, tán valaminek az árnyéka.
Az lesz a tökéletes névtelenség.
Formátlanná válik, mi eleven volt.
És csak üresség egy láthatatlan kézben.

Csíkszereda, 2024. január 28.

EXEAT ANIMA

Marad az üres ágy, szoba, a használt és új ruhák,
maradnak a könyvek. A jegyzetekből, verseimből
előbb parázs lesz, majd hamu. Kedvenc tárgyaimat,
amelyekhez úgy ragaszkodtam, gondosan, egyenként
dobozokba, a dobozokat a fal mellé sorakoztatom.
Előbb szellőztetek, vigye ki a huzat az elmúlt éveket,
majd a függönyt, a sötétítőt előhúzó, ne lássak ki,
ne lássák meg az utcán elmenők, mi zajlik odabent.
Kezdeményezhetnék még néhány telefonhívást,
válaszolhatnék még néhány e-mailre, üzenetre, de minek.
A leveleket sorban végigolvasom, törlöm, akárcsak
a neveket, a számokat a telefonból. Egyenként elkö-
szönök mindegyiktől. Rendezettségem zavarbaejtő lesz,
akárcsak csupasz arcom, mellettük maszkjaim.
Órára óra, percre perc. Kipárolgok magamból.

Csíkszereda, 2024. április 4–5.

IN PACE

Hogy ki él a szomszéd házban, nem tudom.
És hogy miként él, ha él, nem érdekel.
Már úgy vagyok, elég nekem, ami itt van:
szekrény, asztal, ágy, csupasz falak.
Mert nem vagyok képes feltenni azokat
a kurva festményeket, lassan egy éve.
Nem vonz forma, szín, színárnyalat,
azt hiszem, mindent egy lapra tettem.
Itt, bent lekapcsolom a villanyt.
Csak arra kérem, maradjon csöndben,
és ne örüljön, ki harmadnap rám talál.

Csíkszereda, 2023. január 10.

Kháron ladikja

Cseh Katalin

VÁRATLAN

Az utcán futottak össze néhány percig
csak szótlánul bámulták egymást
szinte egyszerre kezdtek verejtékezni
hogy vagy jól vagyok a család a gyerekek
a munkahely a szülők apám meghalt
anyám még jó erőben van apám demens
anyám a szíve miatt gyengélkedik
akkor minden jót kívánok neked én is
remélem még találkozunk igen valószínűleg
milyen volt a bőre nárciszillatú máskor kesernyés
tapintása bársonyos milyen volt az öröme
rövid és sűrű szomorúsága hosszú és gyér
azt mondta mindig szeretni fog soha nem hagy el
azt mondta belefáradt és hogy ki kell lépnie
ebből a kapcsolatból túl tömény túl ragacsos
nem életszerű inkább halálos meneküljünk mondta
ketten két irányba és menekültek azóta is
tart a menekülés bár ők szentül hiszik hogy
már régóta révbe értek menedékjogot kaptak

FOLYAMAT

Hatvanhatodik életévében jár,
az egészségügyi világszervezet
és egyéb hivatalos álláspont szerint is
már az öregedők kategóriájába tartozik.
Főképpen a láthatatlan, ruhákkal takart
helyeken jelentkezik rajta a kor:
egykor feszes mellei megereszkedtek,
térdhajlataiban sötétkék visszerek

éktelenkednek, combjain enyhén
lötyögni kezd már a bőr, az arca viszont
kislányosan sima, tekintete tiszta.
Nemrég vonult nyugállományba,
becsülettel, példás szorgalommal és
kitartással dolgozott évtizedekig
ugyanazon a munkahelyen.
Tisztességgel felnevelt három gyermeket,
türelemmel gondozta és méltóképpen
kísérte utolsó útjukra, két esztendő különbséggel,
a szüleit, nem sokkal később férjét is elvitte
az agyvérzés. Aztán egy nap arra ébredt, hogy
éles fájdalom hasogatja a jobb oldalát,
szerencsére nem tartott sokáig, és nem is
ismétlődött meg, ezért nem fordult orvoshoz.

Őszi nagytakarítás közben saját és felnőtt gyerekei
egykori kedvenc játékaira bukkan: horpadt arcú,
fél lábú babájára, nagy fia kopott-barna,
lefogyott macijára, lánya szakadozott bundájú,
szomorú szemű mókusára, kisebbik fia még mindig vidám,
csapzott vörös hajú bohócára. Rendre megfürösztötte őket,
sokáig gyönyörködik bennük: íme, az elnyűtt örökkévalóság bája,
s elmosolyodik, éppen úgy, mint valamikor kislánykorában,
amikor fizetésnapon tejszínes habrolóval lepte meg az édesapja.

PADTÁRS

Barátságos park, ülök a padon, nézem a derűsen
zöldellő fákat, az élettől duzzadó lombkoronákat,
merengek, ábrándozom, egy pillanatra el is bóbiskolok.
Arra ébredek, hogy mellettem ül egy meglehetősen
alkoholmámoros, jócskán korosodó férfi, és mesélni
kezdi élete történetét, ömlik belőle a keserűség.
Egy szót sem szólok, arra gondolok, hogy jó lenne

elhúzni innen, mégsem teszem. Megállás nélkül mond, közben gesztikulál, aztán közelebb hajol, és szokatlanul bizalmas hangon arra kér, hogy menjek fel hozzá, itt lakik a park mellett, abban a négyemeletes tömbházban, a földszinten, s máris mutatja, hogy merre. Ne ijedjek meg, semmi rosszat nem akar, csak a homlokomat szeretné megcsókolni, különben is a magakorú hölgyekben már nem tehetnek kárt a férfiak, jegyzi meg gúnyosan nevetve. Szedelőzködöm, gyorsan távoznék, amikor megragadja a jobb kezem, ne menjek, mert ő olyan magányos, és tetszem is neki. Könyörgő szemekkel néz rám. Indul a buszom, sietnem kell, magyarázkodom zavaromban, és máris megyek. A telefonszámát, drága, megadhatná, hallom, amint szelíden mondja. Egyre ingerültebb lesz, magából teljesen kivetkőzve kiabál: jöjjön vissza, és adja meg a mobilszámát! Fölgyorsítom lépteimet, menekülök kedvenc parkomból, alkalmi padtársam meg lassan lehiggad. A padon találja őt az este, a másnap reggel, s a harmadnapi virradat?

NEMET MONDANI

Hányféleképpen lehet nemet mondani?
Bizalmasan, magabiztosan, hányavetin,
fölényesen, kimérten, ridegen,
lesújtóan, pusztító pillantással,
kezeket tördelve, megsemmisülve,
remegő térddel, heves szívdobogások
közepette, alig hallhatóan, szégyenkezve,
meghunyázkodva, a porban fetrengve,
és várni a hatást, mit szólnak majd ők, akiknek
a kérésére nemet mertünk mondani.

Mindez attól is függ, hogy már sokadszor gyakoroljuk-e
ezt a tevékenységet, esetleg csak nagyon ritkán,
vagy csupán egyetlenegyszer az életben.
Megrázó élmény, amikor a tükör előtt állva,
komor-komoly arccal önmagunknak mondunk nemet,
tükörképünk legyint, és kínosan nevet:
hosszan, csillapíthatatlanul.

Gyönyör

Vári Csaba

SZÁLLÁS

Túl az első levegővételen,
a fölsíráson innen

a sejtelem volt még velem,
hogy nem csak éjszakára
hagynak magamra.

Lehetett hófehér hálóingem,
a lelkemet kitakarta.

Mára körbeér az öröm.
Végigsimítok a keserű estéken,
s már nem fázok legbelül,

ha le is vetem az ingem.
Tudom minden ébredésben,

hogy ez itt a szállásom,
nem vagyok teljes, se egyedül,
mert túl a síráson

s a föllélegzésen innen
irgalmatlan gyöngéd és szótlán,

de a létezés közepében
a legjelenvalóbban
a szeretet van.

MEGHÍVÁS

Én nem tudom jobban nálatok,
csak kimondani, hogy létezni jó,
nem a királyi imperatívuszban,
mert van ilyen vétlen állapot,
és minden egyéb csak illúzió:
ha a gyufát a listáról kihúztam,
hogy takarítok, mosok, fürdök,
s ezzel tisztába teszem magam,
ha jelen vagyok egy ölelésben,
szeretni tanulok az anyagban
és ahány napom, annyi kérdés,
de mindenikre kell-e felelnem?
Hogyha van bátorságom elesni,
engedni annak is, hogy emeljen,
ott lenni pontosan akkor, ahol
minden nyitva, ezért huzat van,
a félelem terít, de az öröm tálal,
körbeér velem az életem, csahol
a vendégnapfordulós évszakban,
és szárnyal szeptember havával.

Profán feltámadás

Daniel Bănulescu

MINDEN IDŐK LEGJOBB REGÉNYE¹

(Cel mai bun roman al tuturor timpurilor)

2.3. A SNAGOV-TÓRÓL HIÁNYZÓ NŐI KENUSOK

A negyven kilométert, amennyire Snagov van Bukaresttől, Lakatfű ugyanaznap tette meg, elővigyázatosságból gyakran váltva járművet, két autóbust és két személygépkocsit véve igénybe, utóbbiakat stopposként.

- A testvéremhez jövök, az UCECOM²-nál dolgozik... Nicsak, épp ő az! Le tud tenni itt?

- Hagyd, nincs szükségem rá. Szívességből vettelek fel – hártja el a szemüveges, kopaszodó sofőr a vörösés tízlejes bankjegyet, amelyet utasa nyújt feléje.

Lakatfű odaér a férfihoz, aki az erdőszélen várja, az út túloldalán. Kezet szorítanak.

- Hogy vagy?

- Jól.

- Menjünk... Azt mondtad neki, hogy a tesód vagyok? Leolvastam a szájadról.

A két férfi pár percig az erdőt átszelő aszfaltcsíkon lépked, aztán balra térülnek, egy keskenyebb bekötőútra, majd újabb két jobb kanyar után, miután elhaladnak egy felemelt sorompó mellett, amelynél látszólag nincs senki ebben az órában, az erdőnek hirtelen vége szakad.

Ugyanolyan váratlanul tárul szemük elé a tó, amely abból a pontból nézve olyan, mint egy hatalmas cipőorr. Vízínövényzet, több tíz, mindenféle korú és méretű ház, néhányuk fala közvetlenül a fa pontonok mellett van felhúzva, egy sziget csúcsa, amint felborzolja a szürkékék, acélos víztükröt. Csónaknak nyoma sincs.

- Szüntelen erőt, egészséget, őrnagy elvtárs!

- Hogy vagy, Marcel úr?

- A klubtól küldték a kartársat, hogy ellenőrizze a csónakjaimat. Ezúttal nem fogják megúszni, muszáj lesz prémiumot adjanak nekem.

---

1 Részlet a Typotex Kiadónál, 2025-ben megjelenő regényből.

2 UCECOM: betűszó, a kisipari szövetkezetek országos egyesülését jelöli

- Jól van akkor.
- Az ittenieknek háromnegyede szekus – fordul Sucu Lakatfű felé.
- Itt nagyobb a sűrűségük, mint amikor összesereglenek a gyűléstermükben.

- Merre mész, Marcel úr?
- Megállás nélkül éltesse! Megyek, megmutatom neki a stradivárikat. A múlt héten lelakkoztam mindegyiket, s most megszámláltatnak.

- Jóember, ügyelj, mert Marcel úr a legnagyobb bandita. Az ellenfeleink lefizetik, hogy teherbe ejtse a kenusainkat, s így ne tudjunk több érmet szerezni.

- Haha. Öntől kell óvakodniuk, hadnagy elvtárs. Nem néznek azok a szép lányok egy ilyen összedrótozott roncsra, mint én...

- Jó napot, Marcel úr.

- Kézcsókom, Puia asszony.

A Snagov-tó tizenkilenc kilométer hosszú, formája csavart szalagra hasonlít. Hosszú ideje a legcsábítóbb szabadidős létesítmény a Bukarest környékén lévők közül.

1981-ben Nicolae Ceaușescu üdülőpalotát építtet magának a tóra.

Kevéssel azután, hogy az Elnök elkezdi a szombatokat és vasárnapokat, sőt, bizonyos hétköznap délutánokat is a snagovi palotájában tölteni, a tó körüli strandszakaszok előbb megritkulnak, aztán egymás után megszűnnek. A palota közelében lévő vendéglőkre lakat kerül. Amikor a Főtitkár a palotában tartózkodik, a rezidencia előtti tórészen tilos az úzás és a csónakázás. A palota közvetlen szomszédságában lévő épületeket lebontották, és módosították azoknak a nemzetközi légijáratoknak az útvonalát, amelyek a luxuslak fölött haladnak át.

1986-ban aztán beszüntetik a Snagov-tavon rendezett, hagyományos kajak-kenu versenyeket is.

Úgyhogy Sucu Marcel, aki edzőként van alkalmazva az Akarat vízisport-klubnál, nemhogy női kenusokat nem szabotálhat, hiszen nincsenek, hanem szinte munkanélkülivé válik. A Snagov-tó körül működő összes vízisport-egyesületet kilakoltatják. Végül aztán Sucu Marcel nemcsak megőrzi állását, de a lehető legjobban meg is könnyíti munkakörülményeit. Három éve állandóan el van engedve a munkahelyéről, kivéve rövid időszakokat, amikor jelen van a Bukarest környéki más tavakon zajló kajak-kenu versenyeken.

A felszámolási hajrá valamiféle mulasztás folytán csupán az Akarat klub sportszer- és csónakraktárát kerülte el.

Miután megússza az első kilakoltatási hullámot kísérő éberséget, és a vízen bármilyen sporttevékenység leállítására kedvezően hat rá, a szertár tovább működik megszokásból, és az Akarat klub két alkalmazottja azért kap fizetést, mert erre a munkapontra vannak beosztva.

Még 1988 októberében Lakatfú arra kérte Sucu Marcellt, hogy tegye, amit jónak lát s amire képes, csak éppen kerüljön ehhez a fantomszer-tárhoz.

Egy hónappal később Sucunak sikerül is ide helyeztetnie magát, kettős minőségben, másodedzőként és szertárosként, és idővel annyira alaposan megismeri a környéket, a szokásokat és a helyieket, mint az ottani lakosok.

- Menjél be csak te - nyitja ki elegánsan, kulccsal, egy kétemeletes, nem mindig lakott villa hátsó ajtaját Sucu. - Megyek, kinyitom a szertárt, mert lehetséges, hogy ma senki nem jött munkába.

- Bent hová?

- Ahová akarsz. Érezd magad otthon.

Magára maradva, Lakatfú lehúzza a cipőjét a bejárat mellett, az előszobában, és halkabb léptekkel, mint egy kandúr, feltérképezi előbb a villa földszintjét, majd az egész házat, a pincétől a padlásig.

Az első emeleti szalonra esik a választása. Odaigazít egy fotelt arra a vonalra, amelynek folytatásában találkozik a tekintete előtt a fal és a nagy ablak, majd aprólékosan szemléli onnan Ceaușescu palotáját, amely szinte teljes egészében belátható így, egy kicsit jobbra, a szemközi parton.

Megvizsgálja a palota - nem tudja pontosan - spanyol vagy mór elemekkel ellátott külsejét. Az épületnek furcsa módon egyetlen emelete van. Ámbitusa a távolabbi, jobb oldalán. A homlokzati rész túlsó végében szökőkút, amelynek a villából csak a vízüstökét látja, olyan, mint egy túlcordult pezsgőspohár.

Körülötte óriási gyepszőnyegek, a fű színe itt-ott halványabb, ahol les és felszállnak a helikopterek.

Az udvar sétányai nagyrészt fehér kavicssal vannak beterítve, és több szakaszuk elrejtőzik a szeme elől, amint elfedik a cserjeszigetek - bennük fél méter magas, egyenesen a gyepre szerelt lámpákkal -, az erdőfoltok, valamint a nyári pavilon, a móló és a garázs melléképületei.

Három oldalról, a gyepszőnyegek végében, a palotát erdő övezi, a negyedikén pedig, a hozzá közelebb esőn, a Snagov-tó most vörösen villódzó víztükre.

- És akkor csak azért lőjük meg, mert nem tetszik nekünk, ahogyan főz? – huppan le Sucu egy másik fotelbe, szintén az ablak felé fordulva, amelyen túl a palotát éppen belepi az alkony.

- Tessék?

- Hát nem ő dönti el, mi lehet a nép asztalán?! Mindegyikünk étrendjét ő állítja össze. És mivel Romániában senkinek sem tetszik az, amit eszik, valamiképpen azért lesz meglőve, mert rosszul főz.

- Ha már nem ért egyet, mondja meg egyenesen, Marcel úr.

- Mindig szép dolog, ha egy-egy problémát újabb és újabb nézőpontokból vizsgálunk meg. Szívelégedettséget eredményez. Ceaușescu mint szakács, amint fel-alá sétál közöttünk, kezében merőkanál, amelyből senkinek sem akar tölteni levest. A csorbája csak a külföldieket hízlalja... Úgy ismersz engem, mint aki valaha is ellentmond az adott szavának? De kell a szívelégedettség is, meglátva a világ dolgait, hogy milyen furcsák.

- Hogyan zárják le a tavat?

- Az érkezése előtt fél órával egy gyors motorcsónak minden alkalommal lecövekel a palotától jobbra.

- Hányan?

- Hárman, de nem ez a fontos. Amikor Ceaușescu bemegy a palotába, két másik csónakocska veszi közre az elsőt. Az őrző-védő egység pedig, amelyik addig az erdős részben van elhelyezve, gyűrűbe fogja az épületet.

- Ez mit jelent?

- Az első vonal, magam számoltam meg, tizenkét emberből áll. A többi saccolás. Mert azok, akik az erdőben menetelnek, nem mutatkoznak. És azoknak egy része, akik csatlakoznak az egységhez, anélkül, hogy tudnánk róluk, helyi lakosok, akik csupán rátapadnak az ablakukra.

- Nem ellenőrzik mindig a lakatlan házakat is?

- Úgy tudom, nem. Három évvel ezelőtt még élt az a szabály, hogy a Szekunak kellett rendelkeznie egy-egy rend kulccsal mindegyik környékbeli házhoz, amelyekben nem laknak folyamatosan. De most már, úgy tűnik, nem alkalmazzák.

- Hozza ide, kérem.

- Hé, LF, neked senki nem mondta, hogy ezek az álcázásos marhaságok csak bajt tudnak hozni az emberre?! Elég, ha valaki meglök az autóbuszban, és leesik az orrod.

Sucu felhoz a földszintről – ahol a falhoz volt támasztva, a mélyhűtő mögött – egy nagyméretű, khakiszínű, vízhatlan vászonból készült tartót, tele horgászfelszereléssel.

- Horgászni nem tilos?

- Dehogynem. De mivel a tiszték néha úgy tesznek, mintha horgásznának, senki sem tartja be rendesen a tilalmat. Csak Ceaușescu érdeklödi meg, ha ráakad egy-egy pecázóra, hogy idény van-e. „Az elvtárs börtönbe megy”, döntötte el szomorúan, amikor elcsípett egy hadnagyot, aki, miközben őt őrizte, úgy tett, mintha pecázna, de a törvényes horgászszезонon kívül tette. Mit mondhattak erre a delikvens felettesei? Bedugták a dutyiba szegény hadnagyot... Az is igaz, hogy valami apróbb vétséget varrtak rá, és az első alkalommal kegyelmet kapott, sőt, elő is léptették.

A tartóban heverő horgászbot-köteget három helyen rácsavart gumi-gyűrű tartja egyben.

Öt spiccbot és két orsós bot van benne, középen pedig, a botok közé rejtve, mint a bárd a fascés vesszőnyalábjában, egy nehéz tusú, messzire hordó, szovjet katonai puska.

Lakatfű kiemeli onnan, jobb kézzel a távcső ágánál fogva, függőleges pozícióban letámasztja a térdei közé, előhalássza a tartóból a távcsövet, amely egy vékony termoszhoz hasonló dobozba van belehelyezve, aztán végül előhúzza a muníciót tartalmazó kerek fémdobozt is, amely a tartó alján lapult, és a tetején nyugodott mind a botok vége, mind a puskatús.

- Még mindig nem akarod, hogy én intézzem?

- Nem.

A kerek dobozban három kisebb, téglalap alakú skatulya van, mind-egyikben tizenkét golyó. Kettőnek a tartalma érintetlen, azt jelzi, hogy kék papírszalaggal vannak körberagasztva. A harmadik, amely úgy nyílik, mint egy cigarettatárca, nem füstöl-nivalót rejt bensejében, hanem csupán nyolc golyót. Acélszürkék, agyonhasznált ceruzák csonkjaira hasonlítanak.

- Úgy vannak, ahogy hagytuk. Csak annyira nyúltam hozzájuk azóta, hogy ideszállítsam.

Februárban Lakatfű és Sucu Marcel egy hetet töltött a Fogarasi-havasokban, hogy kitanulják a pontos célzású szovjet fegyver használatát. Reggelente nekiindultak a menedékházaktól, eltávolodtak négy órányi járóútra minden turistaösvénytől, és csak viharos időben sütötték el a puskát. Ily módon a lövések hangja nem volt hallható, viszont a lövésirányt keresztező, erős szelek eltérítették a lövedékeket, azt a nagy gondot okozva, hogy akkor és ott hátról csupán egy golyó ért célt.

- Akarod, hogy veled maradjak?

- Nem. Sőt. Mikor kell visszatérnie Bukarestbe?

- Amikor akarok. De estefelé mindig morcosabbak lesznek. Este tíz után pedig előzetes egyeztetés nélkül mindenféle közlekedés tilos az övezetben.

- Hát akkor...

- Ma este már amúgy sem érkezik meg. Amikor jönni szokott, mindig délután ötkor, legkésőbb hatkor ér ide. Úgyhogy holnap nincs amiért hajnalosan ébredned. Jövök én tíz körül, ébresztelek, és kávézunk egyet.

- Nem. Van egy kérésem. Ne jöjjön erre, amíg nem végzünk.

- Mondd meg őszintén, mit akarsz.

- Viselkedjen pontosan úgy, ahogy szokott. Ha szükségem van önre, vagy önnek rám, kitaláljuk, hogyan jelezzünk egymásnak. Ismeri a dolgokat itt, mi lenne a megfelelőbb jelzés?

- Hm. Ha ide akarsz hívni, húzd el a függőnyt a szertár felőli hálószoza ablakánál. Én pedig, ha azt jelezném neked, hogy valami rendkívüli történik, felhúzom a klubzászlót az árbocra, és lelakatolom a csörlőt, hogy senki ne tudja levonni.

- Meddig maradhatok itt?

- Ameddig jólesik.

- És meddig eshet jól?

- Két hétig. A doktor megkért, hogy szellőztessen ki a csőrendszerét, és legyen rajta a szemem a fickókon, akik kicserélnek a házban két fűtőtestet. Ha ide akar jönni, szólnia kell nekem telefonon. Nálam vannak a kulcsai.

- Vajon megharagszik, ha egy kicsit belemászok a hűtőszekrényébe?

- Ő nem, de én a kérdésért igen. Hogy is gondolod, hogy idehozlak, és nem hagyok neked ennivalót?! Mi van, nekem is azt szánod, amit Ceaușescunak?! Az alsó polcon vannak a mi dolgaink. Van két rúd szalámi, egy-egy kiló párizsi, túró, hagyma, hal és olajbogyó. Két üveg

dzsem, vaj. Cukrot és olajat ezeknek a fejadagjából használhatsz, mert beleváló emberek. A fagyasztóban van nyolc félbarna kenyered tartalékolva, ugyancsak az alsó polcon. A hűtőben van egy fazekacszában töltött káposzta is, Smaranda küldi.

- Elmondta neki, mi dolgunk van itt?

- Ez volt az első dolgom. Azt mondtam: „Hé, amíg egyikünk meglövi Ceaușescut, a másikunk töltelékeket vághatna hozzá. Úgyhogy lásd el elegendő töltött káposztával ezt a fiúcskát...” Ember, én tizenöt éves korom óta nevelek egy-egy asszonyt a ház körül. De soha nem keveredtem pocsékságba semmilyen szoknyáért. Úgyhogy visszább az agarakkal, amikor Smarandáról beszélsz.

- Elmesélte Smaranda asszonynak, hogy Snagovra jövök, vagy nem mesélte el?

- Te mit gondolsz?

- Mondja meg ön.

- Te LF, én a példaképed kéne hogy legyek, főleg abban, ahogyan bánj a nőekkel. Csak ennyit mondok.

- Jól van.

- Elégedett vagy?

- Igen.

- Az összes tolvajnak, aki börtönbe kerül, a fehérnépek az oka, hogy odajutnak. Az egyetlen zsvány, akinek semmilyen bizalma nincsen a fehérnépekben, az Marcel úr. Szerinted véletlenül cserélem le őket évente?

- Nem tudom.

- Hogy meg ne sajnáljam, azért. Ahogy sajnálkozni kezdek, már nem tisztelnék. A nő a férfi öröme, de láb mellett kell tartani, mint a kuttyát. A kuttyával nem megy, hogy elmeséled, milyen filmek tetszettek neked, nem is öntöd ki neki a szíved, hanem parancsokat adsz számára... A nő boldog, amikor látja, hogy nincs simogatás, csak pofon.

- Nem akartam megharagítani.

- Rád nem tudok haragudni.

- Köszönöm az ételt. Kérem, adja át Smaranda asszonynak, hogy soha nem osztanám meg a töltött káposztáját Ceaușescu elvtárssal.

- Ne vesd el a sulykot... Ha egy hétig maradsz, mit csinálsz itt addig?

- Nézek ki az ablakon. Kíváncsi vagyok, hogyan őrzik ezek. Mivel jön gyakrabban, autóval vagy helikopterrel?

- Is-is. Inkább autóval. Ha helikopterrel jön, akkor kegyetlenül unott, és olyankor több, mint biztos, hogy a jachttal fog sétafikálni. Ráadásul ilyenkor ő kormányozza.

- Mennyit tart, amíg onnan, ahol kiszáll a helikopterből vagy az autóból, a palotához ér? Hát a palota és a móló között? Miket kéne még tudnom?

- Tudom is én... Úgy lépked, mint minden ember. Lehet, egy picit gyorsabban a korához képest... Fél perc a helikoptertől a palotáig, öt másodperc az autótól az épületig, mert egészen a bejárati ajtóig viszi... Amikor kilép a palotából, és a móló felé indul, kell akár egy perc is, hogy odaérjen, mert át kell mennie azon az egész pázsiton. Nem is beszélve arról, amikor sétálni megy. Hopp! ezt nem is mondtam még neked... Egy időben erősen furcsa szokásuk volt. Lehet, megint rájuk jön.

- Micsoda?

- Az úgy volt, hogy ő is, Lenuța³ is hegyi túraöltözetet vesznek fel. Mindegyikük a vállára akaszt egy hátizsákot néhány kiló homokkal, és élénk ritmusban bejárják a környéket, hogy elfáradjanak, és jobban aludjanak.

- Nemigen hiszem, hogy ekkora mázlink lehetne.

- Nem lesz. Lemondott erről. Valószínűleg túl sokat ette a fejét túrázás közben Lenuța. És azóta már nem vele megy, hanem a jachttal.

- Egyéb?

- Egyetlen dolgról nem beszéltünk még... Lelőni Ceașcă⁴ könnyebb, viszont az, hogy ne vigyen minket is magával a sírba, nehezebb lesz. Az a nagy kérdés, hogy miképpen fogjuk elhúzni a belünket innen, miután kinyírjuk?

- Van valami ötlete, Marcel úr?

- Igen: hagyd, hogy én lőjek. Végig tudsz hallgatni két percig anélkül, hogy félbeszakíts?

- Egyértelműen.

- Három hónap alatt nem jutott eszembe más, épkezláb mentőötlet. Az első lövés eldördülése után egy másodperccel a teljes terület le lesz zárva. Egy madár se fog tudni kijutni. Minden egyes kő alá benéznek. Ha én maradok, a szertárnál találnak, s a könyököm se fog fájni. De

---

3 Lenuța: Nicolae Ceaușescu feleségének, Elenának a beceneve

4 'csésze', Nicolae Ceaușescu népi beceneve

ha téged csípnek el, mert nem fogod tudni, merre menekülj ki, az Őrség, azért, mert lelőtted, a fogaival szakítja fel az ereidet, a saját zsebkenődöt mártja a véredbe, és úgy jár táncot körülötted.

- Ha szépen táncolnak, nem neheztelek rájuk... Elszúrtam. Bocsásson meg.

- Ha te Bukarestben maradsz, és én sütöm el a puskát, ez az egyetlen esélyünk. Odapörkölök neki, elrejttem a puskát, és minél gyorsabban eltávolodok innen. Bevetem magam abba a két méter magas nádasba, és onnantól már az én dolgom menteni magam. Csak én tudom, hol ússzak a víz alatt, és hol jöjnek ki a sziget túlsó végénél, a Țepeș fahíd maradványai között. A kavardásban, ami a lövés után lesz, arra számítok, hogy az Őrség tagjai előbb testületileg idesietnek, aztán szétszélednek, hogy átfésüljék a teljes zónát. A kijutáshoz belekapaszodom Sile Obadiu bá motorcsónakjának fedélzeti kötelébe, amelyet csak én tudok kitapogatni a víz alatt.

- Hány éves ön, Marcel úr?

- Hiszen tudod, miért kérdezed? Ötvenkettő.

- És ön is tudja, hány vagyok én. Húsz. Úgyhogy eléggé gyorsan mozgok. Miért fél attól, hogy ha elkapnak ezek, elárulom önt?

- ...

- Azon töpreng, hogy beköpöm, ha a kezük közé kerülök. Ezért akarja, hogy ön lőjön, mert biztos abban, hogy engem elcsípnek, és én beárulom önt.

- Ha ügyesen kínozzák, bárki bevall bármit.

- Ön is?

- Hehe. Miért gondolod, hogy én szent lennék?! Nem azt hangoztatta az Ördög is, hogy Jób bármit megtenne, csak megússza ép bőrrel?

- Csakhogy nem tett meg bármit. És én sem nyomtam fel senkit.

- Nem volt alkalmad rá. Megmentett két régiség az ócskapiacról, egy összedrótozott roncs és egy púpos.

- És most mi legyen?

- Rendben, lőjél te. De teljesíts Marcel úrnak két kérést. Találd el. És ha arra kényszerítenek, hogy beköpjél minket, az én nevem írd az apa nevének kezdőbetűje nélkül, mert apám nem igazán örvendett, amikor lopásra adtam a fejem.

- Sietnie kell.

- Van még elég idő. Tehát: van-e valamilyen terved, hogy hogyan menekülj ki innen?

- Tervem nincs. Elképzelésem van. De nem mondhatom el önnek.

- Most szedem a sátorfámat. Ha segíthetek valamiben, húzd el a függönyt annál az ablaknál.

- Azt mondta, hogy ebben a villában van telefon.

- A földszinten és ott, abban a hálósobában.

- Működik? Megtörténhet, hogy szét van kapcsolva?

- Defekt időnként bárhol lehet. De amióta itt vagyok, a telefonok sohasem némultak el.

- Van telefonja a szertárban?

- Van.

- Akkor van önhöz egy létfontosságú kérésem. Hétköznapokon maradjon munkában délután 6-ig. És bár CsMH⁵ van, tudom, intézze úgy, hogy jöjjön be ezen a szombaton is.

- Na, te LF, végre úgy beszélsz, mint egy fickó, akinek nincs megbolygatva a könyvespolca.

- Most mondom a legfontosabb részét. Abban a pillanatban, amikor meglátja a Ceaușescu érkezését jelző motorcsónakot, vagy akár hamarabb, ha bármilyen jelt észlel, hogy mindenképp jönni fog, telefonáljon arra a számra, amit mindjárt megadok, és kérje Covrig elvtársat.

- Csak ennyi? És ha nincs ott?

- Ott lesz. Amikor meggyőződik arról, hogy Covrig elvtárssal beszél, csak ennyit mondjon neki, de szóról szóra így: „Azt mondta Ionescu elvtárs, hogy találja a vacsorát!”

- Ez olyan, mintha egy összeesküvő szájából hangzana. Miért nem mondom meg neki egyenesen, hogy próbálsz kivégezni valakit?

- Ha azt akarja, hogy sokáig éljek, pontosan ezt és így mondja meg neki.

- „Azt mondta Ionescu elvtárs, hogy találja a vacsorát...” Ő mond erre valamit?

- Nem. És ön leteszi a kagylót.

- A szám?

- 59 55 55. Felírom ide, de holnap reggel semmisítse meg.

---

5 CsMH = csökkentett munkahét, vagyis az a hét, amikor havonta egy szombaton nem kellett dolgozni

- Egyből tanulok bárkitől. Ha te akarsz mesterségre tanítani, tőled tanulok. Ha azt rendeled el, hogy megsemmisítsem, azt teszem. 59 55 55. Ez valami intézmény lehet. Nézd, itt van a messzelátó. Keresztrejtvényt nem fejtesz, úgyhogy félretettem neked két „szakfolyóiratot”. Ez egy paracentrikus zárszerkezet, annyira új, hogy dobsz egy hátast tőle. Ez pedig csöves kialakítású. Francia és koreai. Egyetlen bukaresti épület sincs „megpatkolva” ilyen zárral.

Lakatfű jobb kezével átveszi a két „szakfolyóiratot”, valójában két kifinomult zárat, vékony karton csomagolásban, majd leteszi azokat a kanapéra, egy párnára.

Induláshoz készülődve Sucu Marcel megszorítja a fiatalember kezét, és nem engedi el, amíg beszél hozzá.

- Te LF, ha akár holnap Elnököt csinálnak belőled azok, ahelyett, hogy megöljenek, ügyelj, hogy mit főzöl.

- Megtanácskozom önnel.

- Nem is lenne rossz. Te lennél a főszakács, engem pedig felfogadnál tanácsadónak. Hogy készítsünk együtt nyomorult honfitársainknak nem csontot és peracet, hanem sültet és desszertet... De legeslegelső sorban vissza kell adnod nekem a tavat. Azt mondod nekik: „Fogjátok meg ezt a tavat, és hurcoljátok oda Marcel úrhoz, miután előbb teletöltitek edzeni vágyó női kenusokkal!...” Na, viszlát! Élj soká, LF, mint egy amerikai elnök!

- Köszönöm. Lássuk viszont egymást egészségben, Marcel úr.

- Azt nem tudjuk. Vagy sokkal több leszünk, vagy sokkal kevesebb. Ebből a dologcskából nem lehet csupán egészségben kijönni.

A tótükörről a villa homlokzati falára és ablakára lobbanó, vörösés villanások már kialudtak. A két férfi alig látja egymás arcát.

Lakatfű még ott marad fél órát az ablakpárkánynál.

Sucu Marcel lemegy a lépcsőn, és szövethadrágja zsebébe dugott kézzel távolodik, kulcsait és néhány pénzermét zörgetve, füttyörészve. A hideg kezd csipőssé válni, Marcel úr pedig csupán megszokott szürke pulóverét viseli kisportolt felsőtestén, a mellkasi részen két fekete csíkkal, a nyakat elfedő körgallérral, amelynek széle alá az edző, mint egy zabos csődör, hol benyomja az állát, hol pedig kikapja onnan.

A csend úgy terül rá a sötétség két fiára, mint lapáttal szórt homok.

2.4 A POR ÉS A HANGYÁK CEAUȘESCUJA

A következő két napon, 1989. április 5-én és 6-án Lakatfű egyebet sem tesz, mint folyamatosan figyeli a messzelátóval a környéket, esténként pedig, amikor a sötétség meghiúsítja ezt a ténykedését, beveszi magát egy ablaktalan lomtárba, és a benti villanyégő fényénél azzal csapja agyon az időt, hogy sorozatosan megtisztítja és ellenőrzi a katonai puskát, kitanulmányozza a két zárat, amit Sucutól kapott, eljátszik velük, és ezenkívül olvas.

Első nekifutásra nem talált semmilyen nyomtatványt az egész villában, ami eléggé különös dolog ahhoz képest, hogy értelmiségiek lakják, de aztán a garázsban, a vasszerszámokat őrző fiók fölött egy rekeszben ráakad egy műanyag tasakba rejtett Bibliára és egy spanyol nyelvű Prága-útikalauzra.

Előbb az útikönyvet üti fel, néhányszor megmászva az Aranyváros emelkedőit spanyolosan nyikorgó cipőben, mindaddig, amíg olyan, cseh nyelven leírt elnevezések, mint a Hradcany, a Chran Svateho Vita és a Zlata Ulicka, bele nem vésődnek az eszébe.

A második éjszakán már nincs mit tennie, és fellapozza a Bibliát is.

Amint először beleolvas, izgatottá válik, mert nem valami unalmasra bukkan, hanem egy rendkívül érdekes mondatra, egy olyan részben, amely egy Máté nevű egyénhez kötődik: „Aki kardot ragad, az kard által vész el”.

„Aha... Ez azt jelenti, hogy Ceaușescunak, aki ok nélkül öl embereket és terít le vadállatokat, eljött az ideje, hogy én vadászam le őt, mint valami állatot.

Kardot ragadott, s így, lám, arra kényszerít engem, hogy kardom által semmisüljön meg...”

„No de én tényleg csak azért ölöm meg ezt az embert, mert nem tud főzni? – töprengett el máskor. – „És ha megteszem, amikor elrothad, hová kerül igazából? A por és a hangyák Ceaușescujává válik, aki úgy kötelezi munkára a rovarokat, hogy nem ad enniük, és végeérhetetlen gyűléseken magyarázza nekik, hogy mennyire elképesztő adottságokkal teli, nagyszerű ember ő?”

Pénteken, április 7-én délelőtt, kevéssel 10 óra után, Sucu Marcel kilép a szertárból az udvarra, és – sejtve, hogy Lakatfű abban a pillanatban rászögezi messzelátóját az ablak mögül – int a bajtársának, hogy egy perc múlva felhívja.

Fű szótlánul füléhez emeli a házban lévő két telefon egyikének kagylóját.

- Hé...
- ...
- Ott vagy, LF?
- Igen.
- Hallottad?!... Ezen a héten, kedden meglőtték Dorut!... Két óra körül. Azt mondják, valahol a Matache piacnál.
- Lehetetlen. Abban az órában Doruval voltam, és rendben volt.
- A púpos üzent nekem, hogy a saját szemével látta. Doru megadta magát, a szekusok mégis szitává lőtték.
- Dorut?...
- Dorut.
- Meghalt?
- Háromszorosan, legalább. Egy kiló golyót tömtek bele... A púpos megtudta, hogy az este el is égették a Hamv krematóriumban... A kemence fűtője egy félig fekete, félig fehér hajú fiút emlegetett neki.
- ...
- Azt mesélte, hogy a tűz sem akarta elégetni, annyira át volt lyuggatva és teli alvadt vérrel a kölyök, te kölyök...
- Jól van.

Másnap, április 8-án, szombaton, tizenkét fekete autóból álló konvoj indul el a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának székhelyétől, és 15 óra 33 perckor beér a snagovi palota területére.

Az erdő mélyén elhelyezkedő KERÉK ellenőrző ponttól a KŐ ellenőrző pontig, amely dél-délkeleti irányban a célpont gyejét határoló téglakerítést jelenti, háromszor három, külön csoportokba szerveződött autó lassít egymás után, majd megáll, elengedve a lekarcsúsodott elnöki gépkocsisort, hogy elhaladjon, valahogy úgy, mintha űrrakéta vedlené le a kilövési lépcsőit.

Újabb százötven méter után a tizedik autó fékez, és apró roppanások közepette, amelyek a sétány fehér kavicsrétegén gördülő gumiabronsok nyomán felhangzanak, két fekete limuzin áll meg a palota kristályüvegből és szegecselt vasból készített, boltíves bejárati ajtaja közelében.

A második limuzin jobb oldali ajtóit kinyílnak, és a palota személyzete egy részének üdvözlő sorfala előtt kiszáll az autóból egy alacsony férfi. Tartása egyenes, mozdulatai határozottak, két oldalán két borjúnagy-

ságú kutya, fenségesen nyújtózódnak, és a közelükben lévők feje fölé nézve szaglászódnak.

- Kutyakedvelő. Mindnyájuknak kutyaéletet szán – mormolja Lakatfű, miközben a négyszáz méter lőtávra beállított távcsövön keresztül végigfésüli a labradorok kávébarna, fénylő hátát, összehajtott, közepén kidomboruló szirmokhoz hasonlító fülüket, az inas, a lakás gondnoknője, a szolgálatos tiszték és a limuzinból kiszálltak mellkasát és arcát.

- Parancsol enni adni nekik? – érdeklődik meg a kutyák gondozására szakosodott, szókés ügynök, aki velük utazott a hátsó ülésen.

- Igen. Megyek én...

- Igenis!

- Mi a helyzet, Suzana?

- Üdvözljük újra itt, Ceașescu elvtárs. Minden a helyén van – és a pirosposzsgás arcú gondnoknő nem bír visszatartani egy futó mosolyt.

- Mi az?

- Kiszabadult a karámból Vasilică, és amíg Andreinek sikerült megfognia, kicsavarta a nyakát három tyúknak.

Időről időre az Elnök, miután vadászaton elejt egy-egy nőtény medvét, annak valamelyik bocsával tér vissza ide. Öt hónappal korábban Vasilică medvét is így hozta, egy kucsmában.

- Jó, jó. Burciu vegye ki a leltároból. Telefonált az Elvtársnő?

„Ha én csináltam volna ezt a világot, jobbá szabtam volna.” De Lakatfű még nem szánja el magát, hogy lőjön.

A gondnoknő és az inas kérdően néznek egymásra.

- Nem. Ceașescu elvtársnő nem telefonált.

A súlyos arckifejezésű férfi körbenéz, és előhúzza a zsebkendőjét. A kutyák nyüszítenek, simogatására vágynak, közelebb lépnek hozzá.

- Milyen az idő, Oana?

- Tisztelettel jelentem: szép. Ma nem szabad rossz időnek jönnie a tóra.

„Aha. Nem Ceașescu lett a poré és a hangyáké, hanem Doru... Mit is ír ott, hogy mit tett Ceașescu?

Kardot ragadott.

És mi lesz azzal, aki kardot ragad?”

Lakatfű már nem várja meg az önmagának adandó választ. Mutatóujja behajlik a fémgörbébe, és meghúzza a ravaszt.

A fegyver eldőrdül.

Mivel a szemét tíz centinél közelebb tartotta a hátulsó lencsééhez, a távcső visszalökő ereje felhasítja a szemöldökívét, a puszka meginog a kezében, utána kell kapnia, hogy ne csússzon ki a szorításából, és ne zuhanjon le a villa udvarára.

A szemközi parton, kiszagolva a kutyakeksz-darabkát, amely az Elnök zsebkendőjének egyik ráncába tévedt, a labradorok még közelebb lépnek hozzá. A kan, Holló, alázatosan szűkül, hátsó lábaira áll, és a mellsőket az Elnök hajtókáin támasztja meg, a kellő pillanatban ahhoz, hogy felfogja koponyájával a golyót, amely egyébként cafatosra tépte volna Ceaușescu jobb vállát.

A Főtítkár a földre zuhan, kutyája ráborul.

- Jaj, jóanyám! – kiált fel a gondnoknő.
- Vidd be! Vidd!
- Hajolj föléje!
- Tartsd az ajtót... tartsd!

Kezétől, lábától és derekától fogva villámgyorsan beviszik Ceaușescut a palota előcsarnokába. A tisztek egy része vizsgálja, hogy megsebesült-e, és ha igen, hol. A többiek készen állnak arra, hogy viszonzják a tüzet. Ketten közülük sürgősségi orvosi segítséget kérnek rádión, és lezárják a zónát.

Amikor pár másodperc múlva Fűnek sikerül újra beállítania a távcsövet abba az irányba, amerre a lövést leadta, már csak a labrador szukát látja a bejárati lépcsők előtt, amint a társa koponyájához csatlakozó, vérvörös szalagot szaglássza.

- Azt hiszem, nincs semmi bajom... – tolja félre Ceaușescu egy túlságosan zaklatott tiszt kezét, önerőből lábra áll, és miközben a tisztek kiözönlenek az udvarra, nyugodtan bemegegy a vadászszalonba, ahonnan elveszi kedvenc puskáját, egy 375 Holland & Holland-ot.

- Oana.
- Parancsoljon!
- Hát nem azt mondtad, hogy szép idő lesz?! Lássuk csak, mi van ezzel a golyózáporral.

Ugyanekkor, az öböl másik oldalán, a fiatal betörő felemeli az emeleten a telefonkagylót, és tárcsáz.

- Covrig elvtárs?
- Itt Covrig.
- Azt mondta Ionescu elvtárs, hogy tálalja a vacsorát.

- Még mindig te vagy az, hé?
- Kardvirág utca 15. szám.
- Kapd össze magad két kézzel, mert negyedórán belül jövök... Ekkora balhéből csak a halál menthet ki.

A fiú ránéz az órára.

15 óra 42 perc van.

„Meghalt vajon?

Eltalálni eltaláltam. De vajon a meghalás bekövetkezett? Hamarosan kiderül, ha - ahogy Marcel úr mondta - Elnökké neveznek ki, amikor értem jönnek.”

Fű nekitámaszkodik háttal az ablak melletti falnak, a fegyvert lefekteti a padlóra, felhagy azzal, hogy kövesse a kinti zaklatott nyüzsgést, azon van egy kis ideig, hogy megnyugodjon, és a történéseket csak a zajok alapján ítélje meg, amelyek a füléig eljutnak.

16 óra 42 perckor egy kis, ósdi, fekete furgont, amely minden ízében recsegve-ropogva érkezik Bukarest irányából, megállít a KERÉK ellenőrző pontnál a szolgálatos egység, amelynek sorait frissen küldött erők egészítik ki, akik a mezőn és az erdőben lévő egérlyukakat is felkutatták már.

A furgonon ez áll: „KÓRBONCTANI INTÉZET”. A Hullaház autója, a vezetőfülkében két férfi terpeszkedik, egyiknek a fején fez, mindketőjükön szakadt, koszos köpeny.

A gépfegyvercsövek egy része feléjük irányul.

- Veletek mi van, hé? Mit kerestek itt?
- Főnök úr, senki sem örvend, amikor minket lát. De kinyiffant a nyanya.

- Miket beszéltek?... Igen, ezredes elvtárs, intézzük mi.
- Négy napja vár ránk az öreglány. És a nyüvek róla már a rúd szalámit másszák meg, amiből a torra szeleteltek.

- Ti megőrültetek?... Iratokat!
- Tessék, kezicsókolom...
- Melyikötök Covrig?
- Én. Anyám fia.
- Megbízatus. Menetlevél.
- Hé, Csontváz, a menetlevelet - hadarja a kövér, vidám, fezt viselő halottszállító a volánnál ülő társának. - Itt írja: Stelică Teodosia, 84 éves. 04. 06-án fel kellett volna venni. De szakadunk meg, annyi a munka, és nem értünk még oda.

- Kiszállni, mindketten! Honțu, ellenőrizd a fülkét... Mi ilyen borzasztó bűdös?

- Tiszt úr, hadd magyarázzam meg: a halottak, amikor öngyilkosok lesznek, néha összeszarják magukat.

- Nem, mert nem olyan a szaga.

- Attól a halottól van, aki ma reggel szétégett. Felmászott egy villanyoszlopra, és amikor leszedték onnan, forrt a hús rajta, mint a levesesfazék.

- Pofa be! Nyissátok ki hátul!

A sofőr, akit Csontváznak szólított a kövér halottszállító, feltépi az ajtót, és mint valami lángnyelv, úgy csap ki onnan az éktelen bűz.

A furgon belsejében egy rakás égett rongy, homok, három kanna formalin, üres üvegek, a felismerhetetlenségig piszkos dolgok halmjai, az egyik hordágyon vicsorító, kormos holttest, amelyről a hús helyenként úgy lóg, mint a megbontott banánhéj, hasának gödrében pedig nyüzsgönek a rovarok.

- Pff, gyilkosok! Hogy vagytok képesek ezzel a fertőzőségóccal járkálni?! A fészkes fene essen belétek, hogy igen!

- Főnök úr, el kell hogy vegyünk a nyanyát... Mert ez friss halott, de a vénasszony ennél háromszor veszedelmesebb.

- És miért nem teljesítettétek eddig a kötelességeketek? - lép oda hozzájuk Apävöloaie ezredes, az ellenőrző pont parancsnoka, aki addig csak fülelt a beszélgetésre. - Miért nem vittétek el eddig, ha április 6-án kellett volna felvennetek?

- Ma egész délután olyanokat szedtünk össze a mezőkről, akiket elütött a vonat - emel meg a kövér halottszállító néhány műanyag zsákot, amelyek el vannak szórva a furgonban. - Én találtam egy fejet, egy kezet és egy segget. Ez a másik csak két bordát és valami beleket.

- Hol van az elhunyt lakhelye?

- Itt, Snagov faluban. Az Alvilág utcában.

- Nem. Kardvirág.

- Kardvirág utca valamennyi szám. Meglátjuk, amikor odaérünk, hogy honnan jön a bűz.

- Van harminc perctek, hogy odaérjeteK, fedélzetre vegyétek a néhait, és visszatérjeteK pontosan ugyanitt. Közlöm én a többi ellenőrző ponttal, hogy engedjenek áthaladni. De ha késtek, vagy eltértek az útvonaltól, velem gyűlik meg a bajotok.

Amikor a furgon nagy nehezen megtalálja a Kardvirág utcát, Fű kinyitja az egyik földszinti ablakot, és füttyel jelez Covrignak.

Az nem hallja meg. Amikor az utca végétől visszafordulnak, és ismét elhaladnak a ház mellett, a betörőnek csak akkor sikerül jeleznie rejtekhelyét, egy csavaranyával eltalálva a kövér felőli ablakot.

Azok ketten, miközben egy fél kenyeret tömnek magukba, és szentsegelnek, megragadják a holtak nedvétől foltos egyik hordágyat, és bemennek a villába, ugyanazon az ajtón, amelyiket Sucu Marcel négy nappal korábban kinyitott.

A halottszállítók ráfektetik a hordágyra a fiút, megparancsolják neki, hogy húzza fel a térdeit az állához, hiszen „a nyanya inkább rothadt, mint hosszú”, tetőtől talpig betakarják két pléddel, amelyeket a doktor gyermekeinek ruhásszekrényéből szereznek, majd Csontváz padlógig nyomja a gázt, hogy szinte kiugrik a helyéről a gitt, amivel összeférceltek az oldalsó bádoglemezeket az autón.

A furgon átviharzik mindhárom ellenőrző ponton, Covrig minden alkalommal barátságosan üdvözli az öröket, halántékához emelve egy csirkecombot, a tiszték pedig ösztönösen lehajolnak, hogy benézzenek, majd óvakodva elfordítják a fejüket a bűzjárműtől, undorodva káromkodnak, és kiköpnek a nyomába.

- Elnézést kívánunk. Egy kicsit zsúfolt itt nálunk a nappaliban - mondja Covrig, amikor a furgon, már ráfordulva a Ploiești-Bukarest útra, megáll egy kicsit, és a behemót halottszállító hátraköltözik a fülkéből a poggyásztérbe, hatalmas ülepét beigazítva az oszlóban lévő holttest és a másik hordágy közé, amelyen a fiú van, most már felülve.

- Te Fű, remélem, nem zavar ez a mi Rică barátunk. Mert ha igen, fogom, és kivágom a mezőbe.

- Nem, hogyan is zavarhatna?! - mondja ferde vigyorral Lakatfű, miközben alig tud uralkodni magán, hogy ne okádjon. - Jó fiú.

- Örömmel hallok ezt. Nemes lélek vagy. Ugyanakkor, ha korrektek akarunk lenni, megállapíthatjuk, hogy te viszont eléggé megzavartad őt...

- Komolyan, Fane bá? Hogyan?

- Hát neked megfelelt volna, ha valaki négy nappal ezelőtt kihantol?

- Természetesen nem. De miért is?

- Hát ez a Rică egy varázspálca, ha valamelyik haverod szarban van: mindenkit kővé dermedt... Az ő segítségével időt nyersz, hogy kihozd

a barátodat az ellenség markából. És ahelyett, hogy börtönbe kerüljeteK, ez a bűvös vessző segít nektek, hogy bulizni menjeteK, kamatyoljatok a bigékkal, s merevrészegre igyátok magatokat... Mondtam én neked a telefonban, ugye, hogy a halál megment minden balhéból!

Szonda Szabolcs fordítása

DANIEL BĂNULESCU (1960, Bukarest): román regény- és drámaíró, költő. Sajátos (ön)iróniájú, a testiséget erőteljesen tematizáló, a mágius realizmust is alkalmazó, egyéni humorral bíró alkotó. A kortárs román irodalomban különleges szint jelentő műveit számos díjjal ismerték eddig el, ezek némelyikét többször kiadták, és több nyelvre lefordították már. Magyarul a következők olvashatók eddig: *Csókolom a segged, Szeretett Vezérünk!* (Te pup în fund, Conducător iubit!, regény, Scolar, 2014); *Ki nyerte meg a vallások világháborúját?* (Cine a câștigat Războiul Mondial al Religiiilor?, drámák, AB-ART, 2015); *A Sátán a szívedre vadászik* (Diavolul vânează inima ta, regény, Scolar, 2017); *Akarsz Isten barátja lenni?* (Vrei să fii prietenul lui Dumnezeu?, drámák, AB-ART, 2019); *Isten a kisujján tartja az egész Univerzumot* (Dumnezeu ține întreg Universul pe degetul său mic, versek, AB-ART, 2022).

Savonarola

Abafáy-Deák Csillag

BANKSZÁMLA

Nézi a billentyűzetet, mintha nem ismerné. Magyar. Mind ott vannak a betűk, az ékezetesek is, csak le kéne ütni őket. Milyen macerás volt, amikor első laptopján angol billentyűzet volt, nem tudott gyorsan írni. Most lassan se.

Kéne inni még egy kávét. Ha meglenne az első mondat, vagy legalább az első szó. Vannak egyszavas mondatok is, néhány könyv kezdőmondata világhírű lett. Egyszerűek. Nem izzadságszagúak. Miért késik Anna? Vajon mennyit agyalt a híres szerző a jó első mondaton? Vagy egy csinos lektornő adta a tippet? Hol vannak ma itt lektorok? Az se lenne baj, ha nem csinosak. A szerkesztőségek csak követelőznek, korrektor sincs. Alany, állítmány, tárgy. Időegyeztetés. Három napja lejárt a határidő. A nyomda várjon. Nem ólombetűket rakosgatnak. Az idő nem jár ólomlábakon, most ez kéne. Egészségtelen. Az ólom. A légkondi is, így nem lehet koncentrálni. Nem kapcsolhatja ki, Anna mindjárt megérkezik, nem bírja a meleget.

Telefonja lehalkítva, talán azt hiszik, beteg. Halálos is lehet, azért nem jelentkezik. Szerencse, hogy nem ismerik Anna számát, kikotyogná, mi van. Ő erőltette, vállalja el ezt a sorozatot. Nem nagy ügy. Tárca. Honor is lesz, kéthetente rendszeres kis jövedelem. A regény nehezen készül. Most még nehezen sem, ez a rohadt tárca az oka.

Megint remeg a telefonja, a prózarovat. Kikapcsolja a mobilt. Reszket a keze. Képesek lesznek becsengetni hozzá. Vagy nem. Találnak egy balekot, hemzsegnek a dilettánsok, akik egy óra alatt megírnak egy ilyen szöveget, a tehetségteleneknek megy. Gátlástalanok. Nem ismerik a kétkedést. Miért nincs még itthon Anna? Nem is telefonál, ahogy szokott. Kikapcsolt telefonra ő sem tud. Anna első kérdése az lenne, elküldted a tárcát? Amikor itthon van, már nem nyaggatja azzal, hogy határidő van a szerkesztőségben, másik határidőt emleget. Legyen gyerek, kifutnak az időből. Egy keresetből neveljünk gyereket? Ez övön aluli. Anna vörös fejjel bölintott, igen. Azt hitte, megúsza a veszeke-dést, de pár perc múlva a nő szótagolva kérdezte: men-jek a bank-ba? Oda mehetsz, nem csak a tárcám üres, nincs egy fityingünk sem a

számlán. Nem jött válasz, amin csodálkozott. A nőnek vannak visszaterő jelzői, már meg se hallja. A nők szeretnek költekezni, semmi sem elég, nincs egy rongyuk, dagad a szekrény a holmiktól, az üvegpalc a fürdőben roskadozik a piperecikkektől. Ő még meg sem borotválkozott, ebből baj lesz. Újabb jelző jöhet. Most kiszúr a nővel, simára borotvált arccal, lehűtött szobával várja, talán még a gyerekről is lehetne beszélni, olyan feltétellel, hogy majd akkor, amikor befejezte a sorozatot. A határidő az határidő.

A fürdőszobában a borotvája nincs a helyén. Anna kényes a rendre. Ugyanoda tedd vissza a cuccot! Ezt betartotta. Nem mindennap borotválkozott. Semmi értelme, ha itthon dolgozik. Pazarlás, hogy kidobta a készüléket, így-úgy még működött. És így honnan legyen pénz? Őt meg se kérdezi, hozza majd az újat, lecsapja az asztalra szó nélkül, illetve bemondja a garancia lejárási idejét. Csak márkás dolgokat vesz, ezt intézi most is, azért késik. Büszke arra, hogy mindig pontos.

Mit keres az öreg borotva a lehajtott véécékagylón? Szimbolikus, de otromba jelzés, alpári. Felemeli, alatta cédula, kézírással: *Elmentem a bankba. Az analízisek eredményeire várok, te ne várj.* Egy fényes prospektus a víztartályon. Nem veszi kézbe.

Dánaé

Tófalvi Zselyke

HÓVIHAR

Asok hó, ami három nap alatt leesett, mindent eltakart, szürke, élettelen lett a város.

Az időjárás miatt sincs kedvem kimenni az utcára, és amennyire csak lehet, bent maradok a lakásban, gyapjúrétegekbe burkolódzva.

Szüleim lakásában vagyok, hatalmas érzelmi hullámvászonban. Anyám ma költözött be az *Életöröm Aranykorban* idősök otthonába. Elvileg csak egy időre, de mindannyian sejtjük, hogy ez nem igaz. Van egy szédítő hullámvászon a döntés mögött. Ha fizikus maradok, egyszerű lett volna a dolog. Objektív módon ez a legjobb, vagy talán legkevésbé rossz megoldás. Ez a legjobb hely a városban, még elkényeztetett amerikai-ként is jónak érzem.

De a szívemben ez nagyon nem ilyen egyszerű. Újra meg újra végiggondoltam a lehetőségeket, előnyöket, hátrányokat. És most itt ülök a szüleim földszinti lakásában, ahol még soha nem voltam egyedül. Nem itt nőtem fel, meg nem is az a hely, ahova a szüleim egyetemista koromban költöztek. Ide akkor jöttek, mikor már nem tudtak feljárni a negyedik emeletre egy lift nélküli épületben. De minden bútordarab ismerős, és valahogy mi vagyunk. És most nagyon üres a tér...

Anyámmal a legintenzívebb kapcsolatom akkor volt, amikor egyetem után Amerikában maradtam a kampuszon dolgozni. Anyám nagy fizikusi karriert vizionált nekem, azt mondta, a zenész és a fizikus szakma az, amivel a világon bárhol megvetheti lábát az ember. Ha Európából jössz, jónak kell lenned. A legjobbnak.

Mindenki elhagyta a kampuszt, a szünet idejére melegebb helyekre utazott, én pedig ott maradtam a modern formájával és egyetlen oromzatával tejesdobozra emlékeztető kollégiumban, sosem mentem túl messzire tőle.

Délutánonként a kampusz postázójában dolgoztam, ahol feldolgoztam a beérkező küldeményeket. Mindig azzal kezdtem a munkát, hogy néztem a felbontatlan levelek halmait. Vékony borítékokat tettem a rekeszekbe. Amazonról érkező csomagokat, médiaküldeményeket, szerető szülők által elsőbbségi postával küldött gondoskodó csomagokat

válogattam. Betűrendbe soroltam a küldeményeket. Marsi, Michnik, Murphy. Volt valami intimitás abban, ahogy figyeltem a kampusz mozgását, a jövés-menést, még mindenki távollétében is.

Esténként visszamentem a szobámba, és olvastam, amíg el nem fogytak az oldalak. Aztán Skype-on felhívtam anyámat.

És ettél rendesen? – kérdezte. Kimentél a szabadba? Vigyázol magadra odakint? Mosod az alsóneműdet a zuhany alatt, ahogy tanítottam?

Aggódott értem, hogy egyedül vagyok a kampuszon. Aggódott miattam a tél közepén. Aggódott, hogy olyan messze élek, egyedül Amerikában.

Látott egy filmet néhány lányról, akiket magukra hagytak egy bentlakásos iskolában fent északon. A hó kietlenné tette a kampuszt. Emma Robertsnek sötét karikák voltak a szeme alatt. Mindenki meghalt.

Ne menj le a pincébe – mondta. Kerüld a hosszú folyosókat. Ne menj ki késő éjszaka.

Amikor a hírekben hallotta, hogy hóvihar vonul át Vermonton, e-mailt küldött, hogy szükségem van-e társaságra. Egy barátira, akivel együtt csodálhatod a mennydörgést – írta.

Rögtön felhívtam, amint felébredtem, még mielőtt megreggeliztem volna.

Sosem láttam még hóvihart – mondta. Közelebb hajolt a képernyőhöz. Milyen?

Már vége – mondtam.

Megmutattam neki az ablakomat. Az ég üresnek tűnt, mint egy lepedő, jégcsapok lógtak a keretről, mint fogak egy gyerekrajzon. A napfény elárasztotta a webkamerát, és egy pillanatra a képernyő sarka teljesen fehér lett. Sziluettként jelentem meg újra, majd ismét teljes valómban.

Hívj fel, ha történik még valami, de akkor, amikor épp történik – mondta. Élőben akarom látni.

Aztán elkezdte sorolni az összes viharral kapcsolatos tényt, amit tudott.

Homokviharok a Marson, más viharok a Holdon. Minden földi tragédia. Árvizek, szökőárak, földrengések. Addig beszélt, amíg azt nem kellett mondanom: Anya, késő van. Készülnöm kell a munkába.

Egy különösen hideg napon küldtem anyámnak egy képet, amit a telefonommal készítettem a hóesésről. Az ablakomból fotóztam, ahogy

a foci pályára hull a hó, meleg filtereket tettem rá a képre, mielőtt elküldtem volna anyámnak, hogy nyugalmasnak, sőt szépek találja, de szerinte ijesztő volt.

Olyan érzés kint sétálni, mintha élve temetnének el? – kérdezte.

Azt mondtam, hogy nem, bár az igazság az volt, hogy néha igen. Le kellett porolnom a havat a vállamról és a kabátom ráncaiból, mielőtt bementem, a lábaim nehezek voltak, az állkapcsom megfagyott, a kezeim meggémberedtek.

Azt mondta, maradjak bent, amennyire csak lehet, ne hagyjam el újra a szobámat, amíg kint meleg nem lesz.

Aztán megrázta a fejét.

Ne, ne hallgass rám.

Ásított, majd elnézett mellettem, valamire a képernyője mögött. Egy hajtincs az arcába hullott, és nem mozdította el.

Ott későbbre járt, jóval éjfél után. Hagytam, hogy lefeküdjön, én pedig fent maradtam, a szobámban még mindig égtek a lámpák.

A számítógép előtt ültem, azon tűnődve, mit kellene tennem ezután, most, hogy egyedül vagyok. A skandináv krimiket, amiket el akartam olvasni – *A sötétség*, *A lápvidek* és *A mindenkinek megvan a keresztje* – bontatlanul heverték az asztalomon. Úgy éreztem, túl sok erőfeszítésbe kerülne aznap este belépni a világukba, pedig nem vagyok félős.

A számítógép képernyője elsötétült, és megláttam benne a saját arcomat tükröződni. Sápadtak és fáradtnak tűntem, szinte papírszerűnek, mintha penész borítana. Felálltam és hideg vizet locsoltam az arcomra a folyosó végén lévő fürdőszobában, aztán felvettem a kabátomat és a csizmámat, és elindultam sétálni.

A foci pályája közepéről, a sötétben, beláttam a harmadik emeleti hálószobámba, és a szomszédaim hálószobáiba is. Egy árnyék suhant át az egyik szobán. Két lány nevetett együtt egy másik szobában, hátravetve a fejüket, hang nélkül. Az én szobámban az ablak tökéletes képet keretezett a mozdulatlanságról. Úgy tűnt, az egész világ elcsendesedett arra a pillanatra, hogy megnézhessem, milyen az életem.

Újra felhívtam, amikor azt gondoltam, ébren van, és az arca ragyogott a sötétben, csak a számítógép képernyője világította meg.

Aludtál?

A fény fejfájást okozott – mondta, és a homlokához emelte a kezét.

Akkoriban minden migrént okozott neki. Szédült, csengett a füle, rángatózott a szeme. Hogy megvédje magát, egyhangú világban kellett élnie, gyakran csendben, gyakran sötétben, meleg géz a szemén, vagy kamillás borogatás.

Eszembe jutott, hogy imádná a tejesdobozt és a kampuszt. A szőnyegezett folyosókat és a havat, ami minden hangot tompít, az ételt a menzán, az állandó sötétséget, az éjszakát, ami mindig belevész a reggelekbe.

Elmondtam neki ezt, mire azt felelte: El tudod képzelni? Ha abban a pillanatban, ahogy odaérnék és megenném az ételedet és aludnék az ágyadban és a ruháidban sétálgatnék, hirtelen meggyógyulnék?

Meséltem neki a sétámról a focipályára.

Mosolygott és azt mondta: Szóval kiderül, hogy mégis hallgatsz arra, amit mondok.

Igen, igen.

Csak ne menj ilyen sétákra, amikor sötét van – mondta. Hallottál arról a Fülöp-szigeteki diákról, akit a múlt héten meggyilkoltak valahol New Yorkban? Nem túl messze tőled.

Nevettem, boldogan, hogy újra olyan félreérthetetlenül önmaga volt.

Amikor a téli szünet már majdnem véget ért, anyám e-mailt küldött, hogy megkapta a csomagot, amit karácsonyra küldtem neki, néhány héttel később, amikor már el is felejtettem.

Skype-on várt, a doboz az ölében, hogy együtt nyithassuk ki.

Nem hiszem el, hogy ez egészen Amerikából jött – mondta.

A képernyő felé fordította a dobozt, hogy megmutassa a vámnyilatkozatot, amit kitöltöttem.

Nézd, megérintem a kézírásodat – mondta. Mintha a kezedet érinteném.

Ollóval felvágta a ragasztószalagot, és megtalálta a képeslapot, amit írtam neki, egy barna kutya fut le egy havas dombon.

Olvasd fel nekem – mondtam.

*May peace be with everyone now
harmless old men walk
in the mud of the first snow and die
before the arrival of the dawn.*

Lefordítottam angolra Radnóti *Téli versét*, csak úgy tudtam a képeslapot elkészíteni.

De aztán nem tudta kivenni, mi állt a többi részén.

Megváltozott a kézírásod – mondta. Alig ismerem fel.

Már nem írok folyóírással – mondtam. Nem, mióta gyerek voltam.

Ez az – mondta. Nagyon felnőttes most. Már nem látom benne a kislányomat.

Mutasd meg, és felolvasom.

A nyitott képeslapot a kamera elé tartotta, és próbáltam kivenni, mit írtam, de csak homályt láttam. Rendezett sorokban homályt.

Végignézte a doboz többi tartalmát: egy apró üveg juharszirup, egy kis zacskó borsmentacukorka, egy kék sál.

A számítógépet a dohányzóasztalra tette, majd felállt és a vállára terítette a sálát, jobbra-balra ringatózva.

Olyan, mint egy ölelés – mondta.

Visszaült és összegömbölyödött a kanapén, betakarva testét teljes hosszában, egészen az álláig.

Beszélnél hozzám, amíg elalszom?

Bólintottam, de aztán nem jutott eszembe semmi, amit mondhatnék.

Arra gondoltam, talán felolvashatnék neki egy történetet. Valami megnyugtatót, semmi olyat, mint a hírek.

Körülnéztem a szobámban, egy magyar nyelvű könyvet kerestem, de rájöttem, hogy nincs ilyen. Minden könyv angolul volt, és minden szórólap, magazin, brosúra. Még a saját naplóim is.

Akkor olvass angolul – mondta. Nem bánom. Csak a hangodat akarom hallani.

Becsukta a szemét és várt, simogatva a sál szélén lévő rojtokat.

Felvettem az egyik viktoriánus regényt, amit tanulmányoztam, és találomra kinyitottam egy oldalon. Elmondtam neki mindent, amit árvákról, vagyonokról és sorsról írt.

Úgy éreztem, egy órán át olvastam. Huszonnyolc oldalnyi történetet.

Néha bólintott, aztán láttam, hogy szemhéjai lecsukódtak, feje nehezen pihent az egyik vállán.

És aztán? Le kellett volna tennem a telefont a saját anyámnak?

Lenémítottam a mikrofonomat és figyeltem az éjszaka nagy részében. Alkalmi mocorgásait, arcát, ami ragyogott a sötétben, haját a szemén. Nyugtalan alvását.

És most itt ülök szüleim lakásában egyedül. Körülöttem csak magyar nyelvű könyvek vannak.

Bekapcsolom a családi magnót, amire anyám és apám – amíg élt –, felmondták történeteiket, gondolataikat. Az utolsó történet, amit anyám hallgatott, a lánya esküvőjére el nem jutó apáról szól.

Apám katona volt, Zilahon. Egyféle büntetőszázad volt, és rohadtul rossz, de tudták, hogy csak kilenc hónap, nekik, leendő egyetemistáknak. Az ezred többségének nem kilenc, hanem sokkal több hónap jutott. Volt, aki nem bírta. Egy katona megszökött. Hajtóvadászat indult utána, de nem kapták el. Sok-sok hónappal később, tavaszodott, jött a román húsvét. Összeszedtek egy őrjáratot, és a szokásos járőrködéssel ellentétben éles lövedéket kaptak. A szökevény édesanyjának házához mentek. Apám, a magnószalagra felmondott szöveg szerint, azt gondolta, hogy nem lehet ennyire ostoba valaki, hogy ilyenkor hazamerészkedjen. A szökevény mégis hazament.

Apám azt gondolta, hogy bevisznek egy marcona, kemény kiállású, dacos tartású Sobri Jóska-féle betyárt. Apám épp valami kapusszolgálatot teljesített, mikor megérkeztek. Négy gorilla és közöttük egy kis, nyeszlett, vékonydongájú, sápadt, reszkető fiú.

Semmi hősies nem volt az egész történetben.

Sem a szökevény, sem a járőr, sem az őket vezető, előléptetésre váró tiszt. Csak szerencsétlen emberek, félelem és mély szomorúság – mondta apám. És anyám ezt a történetet hallgatta épp, amikor jöttek érte, és elvitték az öregotthonba. Rám nézett, de nem ismert fel. Cinkosan rám mosolygott, és kért száz lejt vonatjegyre. Hogy ő majd hazajön vonattal, mert látni szeretné a hóvihart.

Rumi Enikő
PÉCSBEN VAN VALAMI

Mágnes, ami akkor is vonz,
mikor taszít. Főleg, ha nem vagy ott.
Hit, hogy lesz, aki meghallgat,
akkor is, ha nem, hisz
ki is hallgatna meg.
Az utcák, a boltívek, ahol a lépteink
visszhangja mondja,
nem vagy egyedül.
Csak képzelt útitárs persze,
csak az árnyékod, naná,
de innen jó elindulni,
mert úgy érzed, van, ki hazavár.
A gesztenyefák. A Havi hegy, ami domb,
de csak egyszer mászd meg negyven fokban és érteni fogod,
                  hogy nem túlzás.
Mondják, „ó, a pécsi nők...” – ez, mondjuk, pont nem érint.
Mégis mi vonz, mi tart itt?
A sok emlék? A gyönyörű naplementék? Hogy innen közel a tenger?
Hogy jó értelemben Balkán?
Ez minden, talán.

Elindulok, hogy hiányozhasson,
hogy ígérjen fűt-fát, hogy itt
még lehet hinni a szerelemben,
mert hisz ez az. Taszítva vonzás,
örök ígéret, kiismerhetetlen nincsmás.

LESZEK A MŰKEDVELŐ

Te legyél a mű.
Ha igazi lennél,
(Voltál.)
Úgyis megijednék,
És ha másért nem,
Hát ezért szűrnám el megint.
De nem kell a mű.
És nem leszek hű, sose lennék,
Hisz csak azért kellek, hogy megszelídíts.
Ha nem próbálsz meg, megunlak, ha igen,
Elfutok. Így teltek az évek, a legszebbek.
Persze nem. Fájtak. Sohatöbbé. Közelébe. Kezdemérteni.
Talánmegérte. Dejóhogyvége.
Legyen helyettem
Más a műkedvelő.

36 ÉV SZÉPSÉGE ÉS RÚTSÁGA

Ennyit bírok el, nehezedj rám, drága!
Fojtsd lihegésbe a bizonytalanságomat,
Ne vedd észre arcomon a múlt nyomait,
Hisz így is feloldod magányomat.

Visszaalszom, de maradj bennem valóság.
Rémálmaim tere nem az alvilág –
Onnan Orpheusz nem szöktet meg, de belevág-
Nék veled egy felvilági kalandba,
Hisz idefenn is van elég tájék,
Amit megnéznék, ha már a testedet bejártam.
Bár nem tagadom, hogy az a legjobb játék...

És elvész az utolsó sor a szélben, a nyárban, a szádban.
Szabad a vers, a gazda, a csók,
A folytatás, ha van, csak ajándék.

TE MAGAD VAGY A VÁROS

Te voltál az előző is,
Ha van erőd, arra a kis időre
Talán megéri megismerni a következőt.
Hátha olyan lesz, amit az elsőben úgy
Szerettél. Megutáltál a másodikban, és
Nem tudsz elengedni a harmadikban.
Egy és ugyanaz. Nem tudod, vajon
Ő változott, te formáltad a magad képére,
Vagy, hogy miért szereted.

PARAFRÁZIS

Hirtelen, ott a vonaton,
ott fájt, és tudtam,
hogy ez az egész hülyeség azért van,
mert már megint érzékeny nő lettem.
Nyugi, azért nem „egy hatás alatt álló”.
Meg azt is, hogy a Catcher in the Rye
Nem igazán segít.
Persze tetszik, meg minden,
de tudod, a vonaton mintha mindig
sokkal tisztább lenne, hogy az út
az egyetlen, ami tényleg történik.

Meg persze az,
amikor olyat kérek, amit nem adhatok.
Vagy olyat adok, amiről, bár
nem tudtam még, hogy létezik,

mielőtt ilyen piszok érzékeny nő lettem már megint,
de akkor is igazán vacak dolog,
hogy így derült ki, hogy van. Volt.

Szóval mégis a zabhegyező
lesz az egyetlen, ami végül is
talán segít. Rém jó lenne.

Európa

Fehér Imola
MEGVÁLTÓVERSEK

I.

Lepereg rólam,
Mint a naptej áztatta
Kopott bőrréteg.
Nem tudok mit tenni,
Csak magam elé meredve
Dörzsölöm és
Fintorogva nézem,
Ahogy atomjaimra hullok.
Nem számítottam rá,
Hogy ilyen könnyen leválsz.
Kis sodorgatás és
Már részem se vagy.
Visszaperegsz az anyaföldbe,
Mint a fájdalom temetéskor.
Rád kalapácsolják a szegeket.
Elmondanak feletted egy imát.
Meghintenek földdel.
Ennyi volt. Vége.
Béke poraidra.

II.

Mikor összekulcsolom kezem,
Tudom, a hiány belőlem fakad.
Én hiányzom magamnak.
Valaki más költözött belém.
Egy sokkal jobb.
Nem maradtam a régi.
Holtomiglan. Holtomiglan.

Az az énem meghalt.
Nem téged, őt gyászolom.
Ezért tartott ilyen sokáig.
Fel kellett nőjek ismét.
Talán az évek rácsaiba
Fúródott régi beidegződés
Ragaszkodott görcsösen
Ahhoz, aki már nem vagyok.
Lassan, ha összekulcsolom kezem,
Egy buboréknyi hely sem marad.
Mindent betölt a nyugalom.
A béke. A szeretet. Az Isten.
Megérkeztem. Végre.
Itthon – vagyok.

III.

Az ég is sír néha.
Az éjjel zokogott.
Erősen verte a háztetőket.
Nem szégyellte.
Az egész világ tudtára adta:
Valami fáj. És nagyon.
Perel a Jóisten.
Mi pedig a sarokban sírunk,
Ott, hol senki se lát.
Arcunkat párnába fúrva
Elfojtjuk könnyeinket.
Befelé sírunk, bár így sem tudjuk
Tisztára mosni gondolatainkat.
Jézus is sírt. Sírj hát te is –
Meg fogsz vigasztaltatni.
S hidd el, bár most lehet, nehéz:
Leszel még igazán boldog.

IV.

Elengedem a fájdalmat.
A lelkiismeret-furdalást. A múltat.
A belső zavaros hangokat.
Kipucolom a lelkem
Pincéjét és padlását.
Kiszellőztetek.
Maradjon a tiszta
Köztés felület.
A ma. A most.
Az, ami körbevesz.
A jelenlét könnyűsége.
Az elengedés művészete.
Nem csúszkállok többet
Az árnyékkal.
Kimegyek a napra
És arcomat felé fordítom.
Áldás, békesség.

V.

A terheket csomagokban kapjuk,
Apró zsákokban kerülnek vállunkra.
Cipeljük. Vérvörös csikok vésődnek ránk.
Azt mondják, semmiség,
De ami Isten színe előtt köttetett,
Ember el nem. Csak szét.
Isten elválasztott.
Levett minden terhet.
Micsoda áldásos szeretet ez.
Jobban tudja, mire van szükségem,
Mint én magam. Megbocsát.
Hát most én is azt teszem.
Menj békével.

Soós Amália
MINT FECSKENYOM

A kilencediken feltűnt a nyár,
ficserésznek a fészekben a fecskék –
privát kolóniában, védett területen.
Legalább őket sikerülne megvédenem!

A kilencediken zajos a nyár,
füvet kaszálnak.
Gépek? Emberek?
Ha nem néztek rám, arról álmodom,
kaszák nélkül boldog fű leszek.

Makacsul ketyeg, örökmozgó karóra,
csuklómon így lapul a pánik.

Bárcsak kitartana a lebegés,
bárcsak tartana még hazáig!

Melyik hazáig, nem kérdezitek.
Kinek több is van, hogyan válogat?
Mint fecsketoll, hullok ki az időből,
Ha egy-két fecském meglátogat.

A *haza* csak fűcsend,
téli fecskefészek.
Marasztalnám magam, nem tudom.
A lebegéssel megelégszem.

CSÚSZÓS KÖVEK

A padon ül, azzal a várral
szemben, ahová akkor ketten
mentek fel, nem számárháton,
bár lehetett volna,
de jókedvükben
inkább gyalogoltak,
csúszós kövek fénylettek a porban,
kitaposott történelem –
bazárportékák,
turisták között,
a sétahajó éppen befutott,
a meredek kilátók
minden fordulóban
egyre szélesebbre tárták a tengert,
egyre távolabb tolták a kikötőt.
[Ide ülj fel, a világ tetejére,
lefotózlak, aztán majd odafent is,
Athéné oszlopai között!]

Szétesett, mit Isten egybekötött.

Most arra gondol, ez a lány tükör
a mennyei Atlantiszt tükrözi,
hány flotta, hány hajó legénysége,
napszitta háló, szélmarta vitorla,
az idők során hány kapitányareté!

Az út sokkal nehezebb lefelé.

Athéné temploma is magasabban volna,
ha közelebb jönne hozzánk az ég.
Ti, görögök, ti mindig örökifjak!
Ha eltűnök, majd Atlantisznak hívnak.

Zeck Julianna

AZT HALLOTTAM,
A HAJLÉKONY LÁNYOKNAK
JOBBAN ESİK A SZEK

Izzadság és tatami szagú tornateremben gyakoroltunk, általában a kosáredzés után. Mondhatnám úgy is, hogy fiúszag lengte be a hatalmas helyiséget, aminek mi csak egy kis szegletét foglaltuk el. Levegőt pedig muszáj volt venni, de hiába szívtam be kis adagonként és fújtam ki hangosan, mintha vastüdöm lenne, ezt nem lehetett sokáig csinálni. A futóköröknél már nem működött a dolog, akkor döntöttem úgy, hogy szippantok egy nagyot a párás levegőből, és ha kell, kiharapom magamnak a szükséges mennyiséget. Már az öltözőben is érezni lehetett a versenyszellem speciális szagát, amitől féltő, hogy az embernek hirtelen szőr nő a hónaljában vagy a lába szárán, pedig az nem lett volna ízléses tizenkét évesen, tornadresszben, spicc cipőben. Alig telt el pár perc az edzésből, máris gyöngyözött a homlokom és átvizesedett a tornadresszem. Arra a vérzésre gondoltam, amiről anyukám beszélt, hogy ne hogy most jöjjön meg először. Percenként szaladtam ki a mosdóba, hogy megnézzem, nincs-e vér. Milliószor húztam le és fel a tornaruhámat, mintha egy gyorsan pörgő némafilmben lennék, és úgy kipirultam, mintha minden vér az arcomba vándorolt volna.

Vittem magammal a karikát, a szalagot, a labdát és a kötelet is. Versenyre készültünk, ráadásul országosra. Alig vártam, hogy a labdával dolgozhassak, úgyhogy bemelegítés közben is az élénkrózsaszín labdámat figyeltem, ahogy enyhén csillog a neonfényben. Hozzá illő versenydresszem is volt már. Az edző ráült a spiccünkre, vagy fájdalmasan lenyomta a kezével, hogy szebb legyen. Két zsámoly között spárgáztunk rugózva, erősen, kézzel nyomott bele a spárgába, hogy V alakba repüljön a lábunk ugrás közben. Nekem sosem ment feljebb vízszintesnél, irigyeltem a többiek hajlékonyságát, akiknek meg igen, és akik a fejük mögül, állásban, úgy tudták előrehúzni a lábukat, hogy simán megcsókolhatták volna a saját talpukat. Hiába, nekem nem ment, de azért hajlékonyabb voltam, mint más lányok. Azt hallottam, a

hajlékony lányoknak jobban esik a szex, és a fiúk is jobban szeretik. Mire a bemelegítésnek vége lett, úgy elbódított a fiúszag – amit én akkor szexszagnak hívtam magamban –, és olyan hosszan szívtam be a sűrű és szemcsés levegőt, hogy már szinte az ízét is éreztem. Füstös íz volt, sült hús, vagy székelykáposzta talán, de lehet, hogy csak én társítottam hozzá ezeket az ételeket, amiket úgy gondoltam, minden férfi szeret. Vegetáriánus voltam, el sem tudtam képzelni, hogy fogok majd húsos kajákat készíteni a férjemnek.

Az edző összeállított egy sorrendet, ahogy a versenyeken is szokás, és amíg sorra nem kerültünk, gyakorolhattunk kedvünkre. Megfigyeltem, hogy versenyek előtt – a verseny napjára ez fokozottan igaz volt –, hajlékonyabb vagyok, szebben repül a szalag, pontosabban kapom el a kötelet, magasabbra tudok ugrani, és a labda is kecsesebben gurul keresztül a karomon, mint máskor. Ilyenkor kapott el az eufórikus öröm, hogy mégiscsak jó sportolónak lenni. Nem hiába kínoznak folyton, és töltöm minden nyaramat edzőtáborokban, szigorú napirend mellett. Lám, eredménye is van, nemcsak vékony vagyok és izmos, de megtanulok küzdeni és veszíteni is, és biztos, hogy felnőtt korban is hasznos tapasztalatként fogok gondolni erre az időszakra. Akkor persze még nem tudtam, hogy mekkora lesz a combom, mennyire fog fájni a hátam és hány kilót szedek magamra, miután abbahagyom a versenysportot.

Az én labdagyakorlatomat vettük, az edzőm szigorúan figyelt, én meg csak arra vágytam, hogy bárcsak most lépne be az ajtón a fiú, aki úgy tetszik, aki itt hagyta az illatát, és aki ha így látna, pont így, ebben a feszített pozícióban, ahogy hídba hajlik a testem, ahogy a tenyerembe éppen beleesik a labda, vagyis egy kézzel tartom magam hídban, és nem is két lábbal „állok” a földön, csak egygyel, mert a másik a plafonig spiccel hegyesen, minden izmom feszül, és az éppen növésben lévő mellemen a bimbó égnek mered az izgatottságtól. Ezt a pillanatot kellett volna megállítani, és nem azt, amikor benyitott a tornaterembe a fiú, akit a gondolataimmal bevarázsoltam, és akit, amikor megláttam, kibillentem ebből a diadalmas pozícióból, és majdnem a nyakamat törve, tehetetlenül és valószínűleg időtlenül, egy közepesen hangos puffanással elterültem a szőnyegen. A fiú – aki csak a méregdrága pólójáért jött, amit edzés közben dobhatott le magáról hanyag mozdulattal a legközelebbi padra –, ügyet sem vetett rám, felkapta a pólót, és

kiviharzott a teremből. Én meg csak a póló nélküli testére tudtam gondolni, ahogy éppen lendíti a kezét, aztán egy elegáns mozdulattal bedobja a labdát a kosárba, csont nélkül.

Kificamítottam a bokámat, a nyakam is megmakacsolta magát, és csak a kispadról tudtam nézni a többieket, akik a verseny felfokozott hangulatában jobbak voltak, mint valaha. Készülhetnék most én is a korlát mögött, repíthetném a lábam az égig, érezhetném magam legyőzhetetlennek, lehetnék én a labdagyakorlatok királynője, csilloghatna a dresszem és a labdám a fényben, beleveszhetnék az adrenalin győzedelmes ígéretébe, és állhatnék én a dobogó tetején, ha ez az Ádám, mert így hívták, vissza nem jön a pólójáért. Eközben Ádám és pajtásai, egy nyertes kosármeccs utáni másnaposan bevett kanyar után, nekirepültek a szalagkorlátnak, és úgy zuhantak bele a szakadékba, hogy szinte észre sem vették.

Zsuzsanna

Mika Gabriella

FÉLELEM

A fény lassan beborította a szobát. Egy új nap, egy újabb esély, gondolta. Az éjszaka oly ellenséges tárgyak, a dupla franciaágy, az ormótlán, sötét szekrény a sarokban, a kopott, lepattogzott festékű ablak most jelentéktelen bútoroknak tűntek csupán.

Nem volt semmi kedve felkelni. Legszívesebben egész nap csak mozdulatlanul hevert volna, a fal felé fordulva. Kriszti lassan ébredezni kezdett. Ő kötelességtudóan kiment a konyhába, és feltette forni a vizet.

A novemberi köd rátelepedett a városra, a szomszéd házig alig lehetett látni. Nincs menekülés...

Körülnézett a másik szobában. Az ágy mellől hiányzott a durva fekete bakancs, a székéről pedig a szőrrel bélelt téli bőrkabát. Botond nem aludt itthon. Hála Istennek...

Krisztivel két óráig csak szorongtak, nem bírtak elaludni.

- Mit gondolsz, anya, apa hazajön?

- Nem tudom - suttogta maga elé. - Aludj szépen.

Pedig valamikor hogy várta! Mindennap a kedvenceit főzte, még a kedvenc ezüst nyakláncát is felvette, amit Botondtól kapott, még szerelmük hajnalán (hát ez sem volt olcsó, el ne veszítsd, vigyázz rá, te!). Hogy jutottak ide? Ő mit hibázott? Vagy már régebben kezdődtek a gondok?

Minap egy pszichológus arról beszélt a televízióban, hogy az emberek gyerekkora hogyan hat a felnőttkori párkapcsolatukra. Csupa okosakat mondott. Csupa okosat mondott. Véletlenül kapcsolt oda, nem figyelte, melyik gombot nyomja meg, így a ragyogó mesefilmek (a királyfi elveszi a királykisasszonyt, legyőzi a sárkányt és a család ellenkezését, aztán boldogan élnek, míg meg nem halnak) helyett egyenesen a fiatal nőt bámulhatta. Kriszti várta a mesét, de ő csak végignézte az adást.

A gyerekkor... a kis falu... az apja lendülő keze...

Nem emlékszik rá, volt-e olyan idő, amikor az apja nem ivott. Talán akkor, amikor az anyjával megismerkedett. A nagyszobában felakasztott képen még egy elegáns, jóképű, világosbarna szemű férfi mosolygott apró felesége oldalán. A faluban csak piás Józsiként ismerték. Alig

volt pénzük, az anyja örökösen csak kölcsönkért. Hol lisztet, hol tejet, hol tojást. Majd megadom, motyogta a szomszédoknak lesütött szemmel, akik már csak legyintettek: nem olyan fontos az, Rózsika! Tudták, úgysem tudná megadni.

Egy-két idős néni ha látta, csak a fejét csóváltgatta, sokat szenvedett anyád, vigyázz rá, mondogatták.

Akkor bezzeg nem voltak ott, amikor apa elővette a csatos övet és az anyjának esett. Ha feleselsz, még kapsz! Ezt még megemlegeted! – ordította magán kívül.

Ő meg iszkolt Ditkéékhez. Nem volt messze a harmadik ház tőlük. Hóban, fagyban futott, ahogy tudott.

– Lujzi néni, tessék beengedni, kiáltotta kétségbeesve. – Lujzi néni pedig rögtön ajtót nyitott. – Gyere be – mondta –, teljesen átfagsz a hidegben! – Apa – kezdte volna –, de Lujzi néni csak legyintett. – Várj, csinálok kakaót, attól majd felmelegedsz!

Ekkor már Ditke is lerobogott a lépcsőn. Szinte a nyakába ugrott.

– De jó hogy itt vagy! Akkor megint együtt alszunk nálam, ugye, anya?

– Persze, kicsim. Mindjárt ágyazok.

A nevetős, bátor, okos kis Ditke. Aki szó nélkül odaadta a cipőjét, mikor az övének levált a talpa, és a ruháját, mikor az övét már annyit foltozták, hogy szégyellte felvenni, és az olvasókönyvét, mikor ő egyik nap elfelejtette betenni a táskába (aznap az apja megint bántotta az anyját), és amikor ezért a tanító néni fekete pontot adott Ditkének, ő csöppet sem látszott szomorúnak.

Amikor később bocsánatot akart kérni, csak a vállát vonogatta, ugyan már, elég fekete pontom van, mit számít még egy?

Bezzeg, ha ő gyűjtötte volna a fekete pontokat, az apja szíjat hasított volna a hátából!

Minden évben bizonyítványosztás után felbukkant náluk Tibi bácsi, az apja unokatestvére. Általában a konyhában iszogattak, amikor az apja elkiáltotta magát: na, hol a bizonyítvány, fiam? Mikor pedig a kezében tartotta, mint a kocsmában a kártyások az ászot, az asztalra vágta: színjeles! Nemhiába az én lányom!

Ebből lett aztán a baj.

Írni bármiről tudott, de ha meg kellett szólalnia, már gondok voltak. Már elsőben is, a bemutatkozásnál alig bírta kinyögni a nevét. A versmondó versenyek elől pedig menekült.

- Kicsit lámpalázás a kislány - mondta róla az alsós tanítónénije, aki nagyon szerette és szinte sosem feleltette. Nem tudták, hogy apa sokszor azt hörögte anya fülébe, ha elborult az agya: - Ha erről egy szót is szólsz bárkinek, neked annyi, úgy vigyázz!

Aztán felsőben már több tanáruk volt. Mire elkezdte volna a feleletet, már leállították. Egyes! Egyes! Egyes! Hamar leromlott a bizonyítványa. Ő is megismerkedett a csatos övvel.

Nem is vették fel gimnáziumba, neki csak a közeli város undorító szakmunkásképzője jutott. Utált oda járni, gondolni sem akart rá...

Aztán az apja egyszer még a szokásosnál is részegebben jött haza.

- Milyen kicsi nő lett belőled! Na, lássuk, mi van itt! A mellét kezdte markolászni, aztán a fenekét fogdosta... Az anyja véresen a padlón hevert, de összeszedte minden erejét, a háta mögé küszött és beleharapott a lábába. Erre az apja úgy belerúgott, hogy a falnak csapódott. Ott maradt, nem mozdult... Ő rúgkapálódzott, majd hirtelen megrúgta az apját. Az apja összegörnyedt. - Kinyírlak, te kis cafka! - ordította. Ő meg kitépte az apja kabátzsebéből a pénzt, a kis fadobozból, amiben a bankókat tartották, több bankjegyet is kivett, majd az állomásra futott. A vonaton hideg volt, a vékony kabátját vette fel.

Első napon a pályaudvaron egy hideg padon didergett éjszaka. Egy hajléktalanokból álló csapat telepedett le mellé. Koszos ruhák, büdös testek. Hamar előkerült a pálinka. Alig aludt valamit... Rettegett, hogy megverik, vagy történhet még rosszabb is... De nem történt semmi. Másnap a várost járta. Eltévedt, majdnem leszakadt a lába.

Egyik reggel, amikor éppen egy külső kerületben lődörgött, egy csomó sietős, gyorsan lépkedő asszonyt látott meg. Egyfelé mentek. Ő is besurrant utánuk, a kapun.

A portás rögtön ránézett. Az asszonyok kártyát vettek elő, és egy furcsa szerkezethez érintették. Neki nem volt kártyája.

- Magát még nem láttam itt. Hogy hívják? Melyik részlegen dolgozik?

- Új vagyok itt, dolgozni szeretnék.

- Hát, munka az van - mondta a portás. Felmegy az első emeletre, első ajtó balra, ott jelentkezzen.

Egy kedves kis nő fogadta. Rámosolygott. - Ezeket a papírokat kell kitölteni - mondta. Rettegett, hogy az iskolai papírjait kéri, de azt nem kérte. A személyije nála volt, de a tajszámnál és az adóazonosító jelnél

elakadt. A nő látta a kétségbeesését. – Csak töltsd ki, amit tud, írja alá, a többit elintézem. Nem szabályos, de ez van...

A pályaudvarnál éjszakánként rendőrök jártak-keltek, és a levegő is nagyon lehült.

Összeszedte a bátorságát, és többeket megkérdezett, tudnak-e olcsó szállást. Egyik este egy másik részlegesen dolgozó lány csapódott hozzá a gyár elé.

– Szia, Jutka vagyok. Erika mondta, hogy albérletet keresel. Én tudok egy megoldást.

A régi, lerobbant nagy lakásban Jutka volt az albérlő, ő a tulajdonos engedélyével maradhatott ott.

Jutka eleinte kedves volt, aztán egyre rosszabb lett a helyzet. Kevés volt a pénz. A fizetése semmire sem volt elég. Ott állt a gyártósor mellett, ugyanazt a mozdulatot csinálta napról napra, a lábát már alig érezte, a dereka majd leszakadt, már öt perc után haza akart menni, és úgy érezte, mindez teljesen hiábavaló. Pedig csak egy normális cipőt vett a régi szakadt helyett, és enni is kellett... A rezsivel mindig megcsúszott, Jutka pótolta ki. Aztán egyik nap elé állt és dühösen odavágta:

– Én nem hitelezek többet! Hogyne, hogy aztán engem is kirúgjanak miattad! Találj valami megoldást, vagy takarodj innen!

Botonddal az étkezdében ismerkedett meg. Az olcsó kifőzde kopott alakjai között rögtön feltűnést keltett a fényes cipője és az újnak tűnő bőrdzsekije. Rögtön mellé ült.

– Milyen szép a szemed! Mondták már neked, hogy nagyon szép vagy?

Olcsó bók, de ő meg elájult. Botond elvitte cukrászdába, moziba, a vidámparkban is voltak. Mindig volt pénze. Ha nagy pénzzel fizetett, csak odaszólt az eladónak: – A többit tartsa meg, a magáé! Mennyit nevettek mindenféle semmiségen, te jó ég!

Botond még a költözése után egy olcsó étterembe is meghívta. A költözést Botond találta ki, ő meg boldogan belement. Jutka akkor már kezdte azt mondogatni, jó lesz hozzá, kap egy hetet a kiköltözésre. A tulajdonos egy napot akart adni. Botond pedig megjelent, ránézett Jutkára, a zsebébe nyúlt és azt mondta: – Hallom, Jutkácska, van egy kis adósság, akkor mi ezt most rendeznénk. Kívágta az asztalra a pénzt (sokkal többet, mint amivel tartozott), majd azt mondta: – A többi a magáé, Juditka, mert olyan jó volt az én kis jövőbelimhez.

Jövendőbeli... már látta a templomot, amint hosszú fehér ruhában vonul végig a padsorok között...

Az odaköltözés viszont érdekesen alakult. Kevés holmija volt, csak egyszer kellett fordulni. Mikor beléptek a lakás ajtaján, egy kislány bukkant fel.

- Ja, te is itt vagy? Menj játszani! A lányom, Kriszti – fordult hozzá.

- Na, mit állsz ott, mint a faszent? Tűnés, nem hallod? – mordult a lányra.

Kriszti furcsán viselkedett. Nem is örült, amikor meglátta Botondot. Inkább riadtnak tűnt. A szemét lesütötte, bizonytalanul mozgott, mielőtt elment, többször rémülten Botondra bámult.

Botond nemsokára azt javasolta, ne dolgozzon többet. Megvannak az ő kerestetéből kényelmesen. Igaz, még mindig nem árulta el, miből van pénze, és mikor rákérdezett, csak azt mondogatta: – Hát ebből-abból... Egy ügyes ember mindig megél!

Ő sem bánta a gyárat. Elege volt. Ha meg váltani akar, vajon hová mehet a nyolc általánosával?

Botond először bőven adott pénzt, aztán jóval kevesebbet. Elment a nagyáruházba, vett néhány dolgot.

- Mit szóród a pénzem, mi? Tán azt hiszed, a fán terem? Itt a csemegebolt, a zöldséges, a többit majd én intézem!

A fizetnivalókat és a lakbért is ő rendezte. Egy kis noteszba felírta az élelmiszerbolt és a zöldséges árait. A kenyér, tej, tojás, liszt, cukor, só, hagyma és krumpli árai szerepeltek a kis jegyzetfüzetben. Mászt nem vásárolhatott. Botond hetente ellenőrizte az árakat.

A húst Botond vette. Először még hétköznapokon is jutott hús, aztán már csak vasárnap. De kritizálni igencsak szeretett! – Mi ez a szar már megint? Azt hiszed, megeszem ezt a moslékot?

Aztán a keze is meglendült. Először persze fogadkozott, ölelgette, csókolgatta, esküdözött, megváltozik, csak feszült, ideges, nem megy az üzlet jól mostanában... Aztán ha rossz kedve volt, már rögtön nekiesett. Ököllel ütötte, a haját húzta, a kezét csavarta. Kriszti bemenekült a szobájába, de sokszor ő is kapott...

El kéne menni. De hová? Nem ismert senkit. Jutkához nem mehet, Ditke messze van, és mióta nem is látta! Az nem lehet. Nem írt neki, mert rettegett, hogy az apja utánamegy. Biztos azóta már férjhez ment, gyerekei vannak és egy szép nagy házban élnek, ahol mindenkinek jut simogatás... Vajon mi lehet az anyjával?

Raadásnak még ott volt Barabás néni is, a szomszédasszony. A mindig csillogó névtáblán az állt: özvegy Barabás Miklósné. Éjjel-nappal őt lesi.

Sokáig nem értette, honnan tudta meg Botod, hogy a posta felé kanyarodott, egyszer meg a közeli parkba mentek Krisztivel. Aztán rájött...

Úgy gondolta, megvesztegeti:

Először süteményt vitt. Becsöngetett.

- Nem szeretem a süteményt! - szólt ki egy rikácsoló hang.

Aztán mikor elment bevásárolni, ismét becsöngetett.

- Kéne valami a boltból, Barabás néni?

- Én már bevásároltam, nem hentergek egész nap az ágyban, mint egyesek! - és a néni becsapta az ajtót.

Már arra is gondolt, hogy titokban mégis kiszökkik, és elad valamit. De mit? Az ócska bútorokat, a görbe evőeszközöket, a csorba bögréket, a kinyúlt, szakadozott, színét veszett női és gyerekruhákat? Pedig már Kriszti is mondta: - Anyu, menjünk el, hagyjuk itt apát, jobb lesz így!

Anyu... Mióta is hívja anyunak? Eleinte gyanakodva méregette, aztán besegített a főzésbe, játszott a gyurmával, bújócskáztak, együtt mentek vásárolni, sokszor mellé bújt éjszaka...

- Félek - suttozta.

Ő is félt...

Együtt aludtak el.

Botond mostanában sokszor nem jön haza. Nőhöz jár - suttozta Kriszti minap. Ne is jöjjön!

Múltkor a gyereket véresre verte, őt az asztalra lökte, ott könnyítette magán... Másnap Krisztivel alig mertek egymás szemébe nézni.

De ebből elég! Kell hogy legyen valami megoldás! Meg kell szökni éjszaka... amikor Barabásné alszik... csak néhány holmit vinni... pár ruhát, iratot, Kriszti maciját...

Nincs pénze... majd lesz valahogy...

Megkeresni Dítvét...

És ha máshogy nem megy...

Korán lefeküdtek.

Erre figyelt. Kiosont a konyhába. A nagykést a párna alá tette.

Mit csinálsz, anya? - suttozta Kriszti.

- Semmit, aludj!
Az óra számlapja egy órát mutatott.
Kint bizonytalan léptek hallatszottak.
A kulcs megfordult a zárban.

LESZÁLL AZ ÉJ

Képek, hangok, fények. Ócska faágyak, fatányérok, a hó nedves fehérsége a kopár udvaron. A feszület a félhomályos, örökké hideg folyosókon, ahol látszott a leheletünk is. Az ócska, mindig bedöglő, kis kályha, amit már meg sem szereltek. A szürke színű, ehetetlen levesek, a bennük úszó, szinte felismerhetetlen mócsinggal...

És Irina néni kegyes arca, imádkozunk az elkárhozott testvéreinkért, az Úr mindent megbocsát, az ő bűneiket is... és Eva már angyalka, fent van az égben, neki már jó, ő már az Úr jobb oldalán ül... ártatlan lelke már a mennyben lebeg... az az igazi paradicsom... a jók mind oda kerülnek, a gonoszok, az aljasok és az engedetlenek meg a pokol tüzén főnek örökkön-örökké, a világ végezetéig!

Irina néni! Hogy szeretett prédikálni! Állítólag egy pap lánya volt, valami szerelmi bánat érte, úgy került az intézetbe. Szemét az égre emelve irtotta a rosszat, és nála mindig vétkezett valaki. Jaj volt annak, aki nem hallgatta elég figyelmesen, és aki akár csak elfintorodott, elfordult, mikor ő feltétlen lelkesedést várt! A bűnös körmeit először csak vonalzóval verte, de ha visszaeső volt az illető, a nádpálca is előkerült.

Egy sebbel több vagy kevesebb, ugyan ki törődött vele, mindig előfordult egy-két baleset. Valaki a kezét forrázta le gyanús körülmények között, más a lábát ütötte be valami furcsa helyen, némelyek fején nagyobb dudorok ékeskedtek.

- Ne nyafogjatok! - mondta a másik nevelőnőnk, Szvetlana néni a panaszra menő kislányoknak és kisfiúknak. Nektek van a legjobb dolgotok. Étél, ital van előttetek, fedél van a fejetek fölött, mit várnátok még, hálátlan vakarcsok? Tudjátok hányan kerülnének boldogan a helyetekre?

Tudtuk. Akkor már tombolt az országban az éhínség. Irdatlan aszály vitte el a termést, télre már nem maradt semmi. Üresen álltak a

magtáarak. Éhezett ember, állat, és az a sok szegény család a gyerekekkel! Az újabb gyerekeket nem akarták, és suttogták az intézetben is, hogy sok asszony elment ilyen-olyan vidéki doktorhoz, aki könyörült rajtuk, mások mindenféle kuruzslókhoz fordultak. Aztán sokan egy-egy elhagyott fészerben haltak meg elvérezve. Sok orvos is eltűnt.

A kerítésen túl mi is gyakran láttunk egy-két, rongyokba öltözött asszonyt, aki szinte hisztériásan lökdöste maga előtt a gyermekét. Vegyék be, vegyék be, kiabálták. Mi már nem bírjuk! Könyörüljenek rajtunk, legyenek irgalmasak! Vele nem lesz baj, csendes, szófogadó kislány! Éhen veszünk, ne forduljon el, asszonyom! Nézzen ide! Ment a sírás-rívás, könyörgés. Sokszor elhangzott a kemény válasz: menjen el! Nincs hely! Máskor enyhébben szóltak: na, hozza! Hogy is hívják? Szerencsére most van üresedés... de csak most, kivételesen!

Én meg legszívesebben rájuk kiáltottam volna: ne hozzák ide! Haljanak éhen együtt! Az is jobb!

Ha nekem lett volna családom! Soha nem hagytam volna el őket, soha!

Nem ismertem a szüleimet. Hiába faggattam Irina és Szeptelana nénit, kicsodák voltak ők, sosem mondtak semmit. Aztán egyszer Szeptelana néni odavetette: addig jó, amíg nem tudod, te kis cafka!

Álmomban gyakran próbáltam elképzelni anyát. Hol szőke volt, hol vörös, egyszer sovány volt, máskor vaskosabb, de sosem volt arca. Az arcát nem láttam.

- Mit álmodozol, Mása? - dörrent rám Szeptelana néni, mikor csak úgy bámultam a semmibe. - Mosd fel a konyhát, ha ennyire ráérsz, ingyenélőket nem tartunk! - Már fáj a vállam, a derekam, míg felsúroltam a konyhát, és közben sötét este lett. Még szerencse, hogy ott volt Dása. Istenem, mennyit neveltünk! Dása mindenkit remekül utánzott, Irina nénit, Szeptelana nénit, Pjotr bácsit, aki Isten tudja, mivel foglalkozott, de folyton ott lebzselte körülöttünk, Ivan bácsit, az igazgatót, és a feleségét, a gögös Anna asszonyt, aki csak a fiáról, Fegyáról tudott áradozni, más témája nem volt, a férjét lenézte, csak unalomból látogatott el hozzánk néha, és sípító hangon sápítózott: micsoda kosz-fészek! Itt senki nem takarít? Megeisz mindent a mocsok!

Dása... Nem szabad Dására gondolnom... Ő nem félt senkitől, még Irina nénitől és Szeptelana nénitől sem. - Mit vagy úgy betojva? -

kérdezte. – Két ostoba szípirtyó, a diri meg Anna asszony ezerszer veszélyesebbek!

Az az eset... Nem, nem szabad arra az estére gondolnom... Éhesek voltunk... akkor már napok óta alig kaptunk enni... Az intézetben csökkentették az adagot, szinte szédelegtünk az éhségtől. Dása ötlete volt az egész, ő mondta, hogy a konyhába be tudunk jutni... Nem akartam menni, de Dása gyávának nevezett... Féltem, remegtem, koromsötét volt... Belerúgtam a székbe... ahogy eldőlt... az elemlámpák fénye, Dása sikolya...

Sosem láttam többé Dását. Tamara azt mondta, meghalt, de én nem hittem el. Minden éjjel vártam, hogy belép és bemászik a helyére. Nemsokára Pjotr bácsi Annuskája foglalta el a helyét, de ő sem maradt sokáig nálunk. Egy szőke, állandóan köhögő, betegesen sápadt kislány jött utána, aztán egyszer csak őt sem láttuk...

Dása, miért hagytál itt engem, miért?

Jozeffel még könnyű volt, amikor a lányok ágyába mászott, azok még ki is röhögték: hagyj békén, el innen! Ő azonban csak próbálkozott. Magasra nőtt, csontos kamaszfiú volt, azt gondolta, valaki csak befogadja az ágyába. Aztán egyszer egyik lány nagyot sikoltott, és feltűnt Irina néni... Jozef is eltűnt...

De Fegya... olyan alattomos, gúnyos volt a mosolya... már mikor először megláttam, rossz érzés fogott el... Állt Ivan bácsi és Anna néni között az ünnepségen, szeme figyelmesen pásztázta az arcokat, és megállt rajtam, egy pillanatra találkozott a tekintetünk, de aztán gyorsan lesütöttem a szemem... de már késő volt... már megjegyezett.

Este pedig, mikor felbukkant, a lányok úgy tettek, mintha aludnának. Merev testtartásban feküdtek, pedig előtte még hangosan röhögtek a fiúkon. Tetették magukat, de ők is reszkettek, ma már tudom.

Fegyát kirúgták egy jó hírű iskolából. Állítólag a magatartásával volt gond, és volt valami zúrje egy lánnyal, csak ezt tudtam róla.

Egy jó nagy kést szorított a torkomhoz: – Ha megszólalsz, véged, itt én diktálok! – Az a lánccsörgés, ahogy kikötötte a kezemet, az égő csikk érzése a bőrömon... újra és újra... vég nélkül...

A lányok kerültek. Ha beléptem valahova, elhallgattak és elnéztek felettem.

Dása, hol voltál akkor, Dása? Neked már jó volt!

Azon kezdtem el gondolkodni, mi lenne, ha meghalnék. Hiányoznának valakinek? Ki gondolna rám? Ekkor jöttek az örökbefogadók. Ivan úr büszkén feszített, úgy érezte, végre, a mi intézetünket is figyelembe vették „odafönt”, mert az ő kapcsolatai sokat érnek.

Éjjel-nappal súroltunk, takarítottunk, még külön takarítónőket is felvettek. Mi új ruhát kaptunk a zsákruhánk helyett, fehér, lepelszerű ruhákban álldogáltunk a nagy napon. A látogatók főleg a kisfiúk és kislányok iránt érdeklődtek. – Nézd, milyen aranyos, és azok a kis gödröcskék, őt vigyük el! – Felénk már nem nagyon néztek. Én a terem széléről néztem a felvonulást, Tamara, Ilona, Eva és a többiek igyekeztek felhívni magukra a figyelmet, de nekem nem volt kedvem semmihez.

Aztán egy nő mosolyogva elém lépett. Hogy hívnak? Mása? Szép neved van – mondta és onnan kezdve csak hozzám beszélt. Mesélt a férjéről, aki mérnök, egy nagy házban laknak, ahol sok hely van, remélik, nemsokára már többen lesznek... Barátságos volt, kedves, de nem tolakodott. Ha én beszéltem, érdeklődve figyelt. Kezdtem megtalálni a szavakat. Olyan régen beszélgettem valakivel. Utoljára Dásával.

Aztán eltűnt, vártam, vártam, de nem jött. Közben Fegyva egyre jobban nyomult. Újabb ötleteket talált ki, fojtogatott, miközben a saját örömét kereste. Soha senki nem kérdezte, mit keres a vörös csík a nyakam körül, miért vagyok tele kék és zöld foltokkal. Kerültek, csak Irina néni jegyezte meg gúnyosan: – Na, mi van, Mása? Azt hiszed, rád vár Amerika? Az a hölgy már régen elfelejtett, talált egy aranyos kislányt, vele él a nagy házban, neki veszi a csokoládét, őt öltözteti szép ruhákba. Jobb, ha felébredsz, Mása kisasszony, bilibe lóg a kezed! Hahaha!

Lassan meggyűlöltem az amerikai nőt, Dorothyt. Miért nem jön? Verje meg az Isten, őt is, meg a férjét is! Aztán már semmi sem érdekelt... Irina néni gúnyos arca, a lányok közönye... Fegyva... Hagytam, csináljon, amit akar...

Hangok, fények, színek... Egy világos csarnok... És Dorothy, amint magához ölel és megsimogat...

Posta Marianna

FOGADÁS

Lali a Gangeszi kavicsot kutyulta be a lukacsos, robusztus műanyag festékkeverővel, olyan lendülettel, hogy a festék felhabzott a keverő nyomában. Minden mozdulatát egy-egy, halántékról legördülő izzadságcsepp kísérte. A nyár akkor is a legjobb évszak a festésre, a falak gyorsabban száradnak ilyenkor, gondolta. Feri az ajtófélfát támasztotta, és egy üres sörösdoboz nyitófülét tekergette.

- A dobozos sör lényegében sörkonzerv, az üveges sör meg sörbefőtt - mondta. Lali már megszokta ezeket az eszmefuttatásokat, a közös munka elején még ő is mondott ezt-azt, de mostanra tudta, hogy bölcsőbb, ha hallgat. Egyes emberek természetéhez tartozik, hogy bármiről képesek gondolkodni a munka helyett, ezért jobb, ha nem adunk nekik több gondolkodni valót. Feri addig hessegetett egy legyet, amíg a rovar beleragadt a festékbe. Lalinak két percébe telt kipiszkálni belőle. A légy túlélte, Lali az ablakpárkányra tette száradni. Az ablak derékszögében egy faggyúpók pihent a pókhálón, hosszú, ízelt lábai élettelenül gyűrődtek a teste alá. A padlót és a bútorokat takarófólia borította, az éleket fém élvédő fedte, a kábeldobozokat leragasztották bandázs szalaggal. A folyosón sorakoztak a renováláshoz szükséges kellékek: glettelő gipsz, glettvas, alumínium „h” léc, vakolatfelhordó, csiszoló, spakni, különböző méretű és hajlásszögű ecsetek, festőhenger, festékes vödör, létra.

- Mikor lesz kész a szoba, fiúk? - Magdi a küszöb előtt állt, Feri válla fölött próbálta meglesni a falat.

- Jó munkához idő kell - mondta Feri.

- Meg kell adni az időt a glettnak, hogy megszáradjon, különben festés közben a henger felszedi - pontosított Lali. A plusz munka meg kinek hiányzik, így is kettő helyett dolgozom, gondolta. Magdi férje tavaly hunyt el, az asszony meg akarta várni a hetvenedik születésnapját, mielőtt eltünteti a férfi nyomait a lakásból. Eltüntetni a nyomait, ez a gondolat szurkálta a lelkiismeretét. Magdi nem akart kontármunkát, inkább bement a konyhába főzni egy kávé. A glettelés-csiszolás,

glettelés-csiszolás, alapozás után mostanra a fal száraz, egyenletes és sima volt. Készen állt a festésre, ahogy Lali is.

- Guszta - Feri csak ennyit mondott, amikor Lali felé nyújtotta a Gangeszi kavics névre keresztelt festéket.

- Lássunk hozzá - mondta Lali. Feri letette a sörösdobozt, belemerítette a festőhengert a tejszín állagú festékbe, a felesleget legörgette a tálka rácsán. Amikor egy szem festék sem csöpögött a hengerről, csak akkor nyomta a falhoz, majd cikkcakkban végig gördítette azt a felületen. Ekkor csörrent meg a telefonja.

- Szia, Anyjuk! - vette fel Feri. Ez hosszú lesz, gondolta Lali, majd folytatta a megkezdett műveletet. Ha nem tudta volna, hogy Feri nem szeret a nejevel telefonálni, azt hitte volna, a hívás azért történik, hogy a munka orozslánrészét ő végezze el. Feri ki-be járkált a helyiségben, a telefonból női rikácsolás hallatszott. Az ablak derékszögében felébredt a kétpettyes faggyúpók, a légy a szárnyait tisztogatta a Gangeszi kavicsból.

- Sokat. Mi számít soknak? - Feri bólogatott, a harmadik sörét szisszentette, kortyolt, hümmögött, kortyolt, hümmögött.

- Bűdös kölyök, hogy pont Bajuszéknál randalírozott! - Feri lecsapta az asztalra a sört, behorpadt a doboz alja. A zajra Magdi is előjött a konyhából.

- Itt meg mi történik? - kérdezte Lalit, mert Ferihez jobbnak látta nem szólni.

- A nejevel beszél - mondta Lali olyan hangsúllyal, mintha egy közömbös mérkőzés végeredményéről lenne szó. Feri állában rángott egy ideg, amikor letette. Lali sokat haladt a festéssel, míg a társa telefonált, Magdi közben kihozta nekik a kávé. A telefon az overál nagy zsebében landolt, Feri félretolta a kávé, és befejezte a sörét.

- Mi történt? - kérdezte Magdi.

- Baj van - mondta Feri.

- Mi a baj? - Lali letette a hengert, és a kávéért nyúlt.

- Behúztak a csőbe - Feri a szavakat kereste.

- Ki és mivel? - Magdinak az ebédet kellett volna főznie, de a kíváncsiság az előszobában tartotta.

- Elvesztetted a fogadást, tartozol? - tippelt Lali.

- Kevesebb halat fogtam, mint Pityu, de az én pontyaim súlyosabbak voltak, az ő keszeg-kárszainál - legyintett az említett ügyre Feri. -

A fiam kitetováta a szomszéd melléképületét a pottyantóssal együtt. Azt akarják, hogy én hozzam rendbe.

- Honnan tudják, hogy a maga fia volt? - kérdezte Magdi.
- Azoknál be van kamerázva az egész porta - mondta Feri.
- Legalább fizetnie nem kell - mondta az asszony.

Lali folytatta a festést. Pontosan tudta, mit jelent ez a helyzet Ferinek.

- Nem érti ezt Magdi néni, ez becsületbeli ügy. A feleségem azzal fenyegetőzik, hogy elvállik, ha nem csinálom meg - mondta Feri egy újabb korty után.

A faluban csak két helyre telefonálhatott az ember, ha festést akart, Faragó és Simonhoz, ezek voltak ők, vagy Bajuszékhoz. Ez a két társaság mindig is konkurált egymással. Feri szombatoként újabb és újabb fogadást kötött Bajusz Pityuval, azé a legközelebbi munka, aki súlyra több halat fog. A múlt héten ő nyert, de most Bajusz röhöghet a markába, mert a Kisferi miatt legalább egy hétre parkolópályára küldheti a konkurenciát. A dolog Lalit is bosszantotta, mert kénytelen lesz melléképületet meg pottyantóssal renoválni Ferivel.

- Miért csinált ilyet a fia, ha tudja, hogy Bajuszék portája tabu? - kérdezte Magdi.

- Fogadásból. Pityu fia azt mondta Kisferinek, hogy Ferike nem elég tökös ahhoz, hogy egyszerre húzzon ujjat a saját apjával meg Bajusz Pityuval - mondta Feri.

- A Kisferi elég tökös, mi meg töketlenkedhetünk miatta Bajuszéknál jövő héten - mondta Lali.

- Az alma nem esik messze a fájától - Feri hangja büszkeségtől csengett, ahogy újra hengert ragadott.

Magdit jó kedvre derítette az eset, de attól tartott, hogy a fiúk megsértődnének, ha nevetne, ezért inkább a pókot figyelte az ablakban. A légy épp eltűnt a csápjai között.

VAKTÉRKÉP

A húgom úgy villázza a kuszkuszt, mintha nem tudná, hogy a Közel-Keleten kézzel eszik a durumbúza-gombócokat is. Anyám külön főzött neki. Kuszkuszt, sült zöldségekkel. Az új barátja berber. Danira nézek, hogy mit szól hozzá. Nem szól semmit, apámnak magyarázza az előléptetését.

A kedvencedet készítettem, fordul felém anyám, és az asztal közepére teszi a szaftos csirkepaprikást, mellé külön porcelántálba a nokedlit. Nem éppen ünnepi étel, de ő ünnepel. Látszik a terítékből: a szociból maradt kockás viaszos vászon helyett fehér damaszt. Ezelőtt nem gondoltam rá, hogy egy abrosz is lehet szocialista. A húgomat nem izgatja a protokoll, nem várja meg, hogy más is villát ragadjon, félig üres tányér felett magyaráz. Anyám még le se ült, a kenyeret szeli. Mindenhez kenyeret esznek, fehérét. Higgyem el, az újvárosi fehérnek nincs párja. Pedig apám diétája nem szívleli. Egy ekkora szelet fehér kenyér ötven gramm szénhidrát. Nem jegyzem meg. Nincs kedvem. Tizenkét hete fáradt vagyok. Tizenkét hete nem bírok csirkére nézni. Pláne paprikás szaftban csontról lemálló csirkecombra nem. Amikor felállok az asztaltól, meglököm a szaftos tálat, kifordul belőle a merőkanál és a vörös zsírfolt terjedni kezd a damaszt. Damaszt, Damaszkusz, út. Pálfordulás. Ilyenek jutnak eszembe. Ha nem lennék rosszul, azt találgatnám, hogy melyik kontinensre hasonlít a paca. Amikor kijövök a mosdóból, a húgom még a legutóbbi útjáról mesél. Dani hallgatja, apám teleszájjal mentegetőzik, nem vár senkire, nem szereti, ha kihúl a pörkölt. Anyám vizes törölközőt tesz a tarkómra. Ekkor megszólal a Für Elise. A húgom felugrik. Nyoma sincs a kuszkusznak a tányérján. Aderfível tér vissza, ő a berber. Anyám zavarba jön, hogy nincs mivel megkínálni, apám szótagolva magyarázza, hogy Magyarországon nem illik ebéd után csak úgy beesni, a húgom heherészik, Dani együttérzőn mosolyog, én kieröltetek magamból egy welcome-ot.

A szobám az ebédlőből nyílik, rálátok a falra aggatott oklevelekre. Anyám mindet bekereteztette, még a köszönjük a részvételt típusúakat is. Az országos térképismereti verseny első helyezését nézem. Tizenegy éves voltam. Ha elém tettek egy vaktérképet, komplett világokat alkottam rá domborzattal, folyókkal, nagyvárosokkal. A húgom tizen-

nyolc éves koráig azt se tudta, melyik államhoz tartozik Baszkföld, mostanra mégis szinte egész Spanyolországot bejárta. Utazási asszisztens egy nemzetközi cégnél, mellette blogot is ír az úti élményeiről. Ép arról beszél, hogy a legutóbbi bejegyzése rekordelérést produkált. Ujjongást vár, anyám megpaskolja a vállát, milyen ügyes, aztán felém fordul, hogy kérek-e desszertet. Almáspite vaníliásodóval, a kedvencem. Nincs étvágyam, de leeröltetem, nehogy azt higgye, hogy már nem szeretem a főztjét. Kilencéves koromban térképész akartam lenni, végül az idegenforgalmat választottam. Ennek ellenére nem jutottam messzebb anyám harminc kilométeres körzetéből. Dél-Amerika, a pörköltzsáftot Dél-Amerikává maszatolta anyám, ahogy próbálta letörölni. Apámnak jobban megy a pantomim, mint a szótagolás. Dani próbál fordítani. A fociról beszélnek.

A húgom rám néz, most először, mióta itt vagyunk. Ugye nem vagy beteg? Nem szeretnék összeszedni valamit, egy hét múlva repülünk Bilbaoba. Mielőtt válaszolnék, anyám közbelép. A nővérednek nagy híre van, Dani az enyémmre csúsztatja a kezét. Mindenki abbahagyja, amit éppen csinált, mintha belefényképeztek volna a mozgóképbe. Anyám ünnepélyesen végignéz a társaságon a bejelentés előtt, amit nyilván nem én fogok megtenni: Unokám lesz, visítja. Itt jelentőségteljesen a húgomra néz, akinek a meglepetéstől egy grimaszra sem futja. Az egyik lányom felnőtt, megállapodott.

BIRKANYÍRÁS

Nem szeretek veszíteni, birkát nyírni sem. Most ez a tét. Akit először megtalálnak, az segít apunak a birkák körül. Nem akarok segíteni. Apu tegnap látta, ahogy az iskolából hazafelé felvettem Rozgonyi eldobott csikkét, amikor hazaértem, előkerült a nadrágszíj. Nem értem, miért akkora ügy ez, apu is dohányzik, csak úgy fogynak a Szimfóniák. Rozgonyi csikke nem is volt olyan erős, és csak két slukk maradt benne. A húgom nem hajlandó kő-papír-ollóval eldönteni a birkanyírást, pedig ez az első alkalom, hogy apu ránk bízta. Elég nagyok vagyunk ahhoz, hogy felosszuk a feladatokat a ház körül. Az én ötletem volt a bújócska, dedós játék, de rátaláltam a tökéletes

rejtekhelyre, Áginak esélye sem lesz ellenem. A szomszédból csatlakozik hozzánk Ferkó és a tesója, Zita is, így még izgalmasabb, bár a birkanyírás kérdése akkor is köztem és Ági között dől el.

A jerkék néhány hónap múlva ellenek, ellés után csupa kosz lesz a bundájuk, ezért kell megnyírni őket. A kisbárányok is hamarabb megtalálják az anyjuk emlőjét, ha nem kell a vastag gyapjú alatt kitapogatniuk azt. Sokkal kisebb helyet foglal el a gyapjasnál a megnyírt birka, és kell a hely az újszülötteknek. Apám ezért adott ultimátumot, még ma döntsük el, ki segít neki. Amíg Ferkó számol, mi szétszaladunk az udvarban, mint a tyúkok a kakas elől. A lányok a kert felé rohannak, szinte biztosra veszem, hogy Ági a ház melletti pincébe bújik, Zita meg a góréba mászik fel a kukoricák közé.

Nem akarok apám jobb keze lenni, mindig azzal vág pofon, ha nem sikerül elég hosszú vonásokkal nyírni a birkát, mert a második vágással leszedett gyapjút már nem lehet a göngyöleghez adni. Kívülről tudom. Ismerned kell a birkát, mondja mindig két pofon között, nézd meg ezt a példányt, figyeld meg a testfelépítését, ennek megfelelően haladj a vonásaiddal. Így nem sérted meg az állatot, és nem pazarolod el a gyapjút sem.

Mindenki lent keres búvóhelyet, ezért engem sem fog senki fentebb keresni. Megkerülöm a hátsó kertet, a birkák ólja mellől eltolom a létrát, odatámasztom a padlásfeljáróhoz. Dögnehéz, szerencse, hogy nem kell messzebbre vinnem. Az a tervem, hogy a létráról átkapaszkodok a diófára, a fáról meg a tetőre, és ott elrejtőzöm a kémény mögé. A manóver közben egy tüske a hüvelykujjamba fúródik, de kevés az idő, már ötnél jár a számolás. Nem állok meg, a bal lábam még a létrán, jobb kézzel a diófa egy vaskosabb ágába kapaszkodom, a jobb lábammal keresek egy fix pontot a fán, aztán átlendülök. Francba, a létra irgalmatlan hangerővel csattan a birkaól előtti betonon, a lábszáramról lejött a bőr. A kisbárányok frászt kaptak, zeng az ól. Most kell gyorsnak lennem. Tiszta erőből feljebb kapaszkodom a fán, ahogy Maugli, egyik ágról a másikra, a fáról a tetőre lendülök át. Pont, ahogy terveztem, a kémény mellé érkezem, az oldalában van egy fém kiszögelés, azt szorítom. Próbálom csillapítani a lélegzetem, mindenem fáj. Ferkó a létra körül ólálkodik. Zita is vele van, ezek szerint őt találta meg elsőnek. Már csak egy kicsit kell itt várnom, hogy Ági is meglegyen. Totál megéri.

Usier Tamara
ERRŐL ENNYIT

Új harisnya, fekete, 16
lej 50 bani, 20 denes.
Hozzáér és felfutnak
rajta a szemek,
mereven bámulnak
térdem fölött a lyukak,
így néznek a fészekből
kihullt kismadarak is,
kiknek szemeit rozsdás
szögekkel kiszúrják
a játszótéren a gyerekek.
Így nézek rá én is,
amikor az este végén
elköszönünk, gyűrűjébe
akadt hajszálaim két
napig hordja, mielőtt
a padlóra hullanak, hogy
a következő reggel, amikor
ablakot nyit, ágya alá
sodorja őket a keresztuzat,
mint a többi nőét.

ATROPOSZ
A PÁRKÁK KÖZÉ KERÜL

A teheneket minden reggel
hat órakor feji meg,
kisepri a tyúkólat,
a mosott ruha délre megszárad,
a keményített vasalt ingek

fehéren ragyognak a vállfákon,
beletörnek szövetükbe az éles
napsugarak és szikrázva
szórják szilánkjait a falakra.

Délutánra nem marad semmi
teendő a ház tájékán,
így Atroposz horgolással
vagy hímzéssel tölti idejét,
egymás után készülnek
a csipkedíszek és aszalterítők
ostyakönnyű, fehér keze alatt.

A fonóban korábban három nő
dolgozott, most ketten ülnek
a rokkák mellett oly egyenes háttal,
mint a kőrisfák törzse.

Az egyik asszony meghalt pár hete,
(úgy tűnik, rossz fonalat vágott el)
nem kár érte – mondják –, hiszen
kancsal volt szegény, gyöngye keze
remegős, csak roncsolta a szálakat,
elvágnia nehezen sikerült.

Mégis hiánnyá gyűlik a cérna utána:
nincs már aki mérje és porciózza.

Amikor Atroposz betéved hozzájuk
hímzócérna felől érdeklődni,
a két asszony felkapja fejét
az ajtónyikorgás kacajára.
Régóta várták.

Még abban az évben ismeretlen
járvány tör ki a faluban,
a fonóban a nők pedig egyre csak
fonnak, mérnek és vágnak.
Szemfedőt kell szőni a halottaknak.

Bíró József

BÖLCS

... 'maga - választotta - tanösvénye ... végére ért ...
- *ígéret*ek - 'teljesedése vezetett idáig -
... láthatatlan s u g á r k a p u előtt ... áll ...

... mesés - monológokat megelőzendő ... imádkozik ...
- táncolat ... szeme - mögé - rejtett ... - verőfényt -
nem vár ... zuhanásos - / - *villám* - *vak* - gyönyört
... csupán amit ... s amennyit ... megálmodhat ...

próbál' ... *v a l a m i* ... kedvező - lebegést ...
- *it is not as thought* ... .. *but it is* -
m i n d e n ũ t t ũ l s ũ l y - (!) -

... megérkezés' - idején ... - : - ... *elveszti tükörképét* ...
harmóniarendbe ---- zárt ---- ..... - ra ... ---- visszánéz
- ... - / - ----- :
v i l á g s z é p h a l o t t v o l t

Lesítőth Csaba
A FÜGGÖNY HULLÁMAI

Korán ébredtem,
a konyhaasztalon hagyva
szemüveg és banki levél;
pásztáz a víz a forralóban.
Foglatatában még lekapcsolt az agy,
takaréék glükózfokon duruzsol.
Nehezedik a kancsó, érzem, amikor tele.
Kezemben filteresdoboz kínálata.
Melyik ízzel kezdjem a napot?
A mozdulatsor adott,
minden a megszokott helyén.

Szélre húzom a függöny hullámaim.
Az ablakaink száma
szorozva a reggelekkel kiadja,
hány világ képét láttuk idáig.
Derekát tornáztató, imbolygó fa
bozontjában tollászkodó gerle.
Rendezgeti a menő pilótaruhát,
ami egyben a nagyestélyi,
divatfüggetlen fazon,
mentőmellény és esőkabát.

Ma milyen színű és alakú felhőket festesz?
Ablakmedencémbe úszva dagadnak és fogynak,
fény és pára alkotásai,
ízlés előtti tárlata már akkor megnyitott,
mikor az ember még a tervezőasztalodon pihent.

A szikkadt fenyőkeretben
magasra spriccelő bálnasóhaj,
mellette villanóhátú halraj;

a parton kéregráncba termést rejtő mókus,
otromba csőrét tátogató tukán.

Kicsivel közelebb
két dalmata kergetőzik a sekély vízben,
felém integetnek a fülek.
Tudsz még örülni a lerághatatlan csontnak?
Vagy egyből a velőt követeled?

Számlakimutatásomra csöppen a tea,
bámészkodás közben ferdén tartva a bögrét.
Nálad maradt még hitelem?

Hetéra

Szentgyörgyi László

ÚGY BIZONY

Nem fontos,
kik voltak
elődeid.

Annál inkább:
kik lesznek
utódaid...

VÁGY ÉS VALÓSÁG

Repült,
hogy lába sem érte
a földet,

holott
szárnyalni vágyott
volna...

ZORD IDŐK

A nehezen túl vagyunk:
a még nehezebb következik...

PÁRBESZÉD

- Emlékszel-e?
- Nem, nem emlékszem.
- Mire nem emlékszel?
- Semmire sem.
- *Arra* sem?
- *Arra* különösen nem!

Oláh Sándor

REGÉNY ÉS TÖRTÉNELEM:
A KOLLEKTIVIZÁLÁS ÁBRÁZOLÁSA
SZABÓ GYULA *GONDOS ATYAFISÁG* CÍMŰ
MŰVÉBEN

- *Húsz éve hunyt el Szabó Gyula* -

*A valóság és a fikció között az az
egyetlen különbség, hogy a fikciónak
hitelesnek kell lennie.*

Mark Twain

A történelmi korszakok kutatásában ma már elfogadott szempont, hogy az eredményeket a történészek konstruálják, valamint hogy a legkülönbözőbb valóság-reprezentációk kidolgozásában az alkotói fikciónak is szerepe van. Hayden White történetfilozófus úgy véli: „Bár a történészek és a regényírók különböző események iránt érdeklődhetnek, saját beszédmódjuk formái és írásuk céljai gyakran azonosak [...], az alkotás során használt technikák és stratégiák is lényegi azonosságot mutathatnak, bármennyire különbözőnek tűnhetnek is szövegük puszta felszínén, vagy beszédstílusuk, dikciójuk szintjén.”¹ A történészek és a szépirók műveinek azonban az említett szempontokon túl is lehet köze egymáshoz: „Az irodalomból ki lehet bontani a társadalom képét – írja Papp Adrien –, ezt a feltevést igazolják azok a tanulmányok, melyek például Balzac, Turgenyev, Tolsztoj, Mikszáth, Jókai stb. regényei alapján vázolják fel a régebbi korok társadalmi sajátosságait. A szépirodalmi írások így nem csak az irodalom, az irodalomtudomány számára lehetnek adekvátak, hanem egy interdiszciplináris térben a társadalomtudományok, történettudományok számára is.”² A különböző típusú írott források mellett egy-egy korszak irodalma tehát a letűnt valóság hitelesebb, árnyaltabb ábrázolásában

---

1 Idézi Gyáni Gábor: *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*. Budapest, 2000, Napvilág Kiadó, 26. p.

2 Papp Adrien: A fikció és valóság Pálóczi Horváth Lajos műveiben. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2016/1. 73. p.

segítheti a történeti kutatást, mintegy kiegészítve azt. Az írók a történeti forrásokhoz hozzátehetik az ábrázolt korszak embereinek megélés-történeteit, a levéltári és egyéb dokumentumokból hiányzó gondolkodásmódokat, a társadalmi ágensek cselekvéseinek indítékait, az általuk megélt bizonytalanságokat, aggodalmakat, a hiányzó egyéni és közösségi történeti tapasztalatot.

A hazai jelenkortörténet esetében annál is inkább fontosak lehetnek az irodalmi művek valóságreferenciái, mert az államszocializmus iratanyagát kutató történész azzal szembe-sül, hogy a párt és kormányzati ar-

chívumok irattömege – a hivatalos kommunikációs formák csekély forrásértéke miatt – alig-alig alkalmas a korabeli társadalmi valóság hiteles ábrázolására.³

Jelen írásunkban a romániai kollektivizálásra vonatkozó (román és erdélyi magyar) társadalomtörténeti kutatások néhány következtetését Szabó Gyula *Gondos atyafiság* című regényének kollektivizálás-ábrázolásával hasonlítjuk össze. A nagyregény első változata 1955–1961 között jelent meg három kötetben, az átírt, újraszerkesztett végleges változat pedig 1964-ben.⁴ Az utóbbi – amint a szerző a második, 2004-es kiadás előszavában kifejti, hogy az új változat körüli tévHITEKET eloszlassa – „ugyanannak a témának, tartalomnak egy új, második változatú megformálása”.⁵ Saját értelmezésében Szabó regénye olyan korrajz, amely „emberi sorsokat, érzelmeket, erkölcsi és társadalmi konfliktusokat, a gondolkodásmód alakulását stb.” ábrázolja „a falu szocialista átalakulásának korszakában.”

3 Apor Péter: *A hétköznapi hatalom: politikai nyelv, szaktudás, társadalmi cselekvés*. Budapest, 2022, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, 16–17. p.

4 Szabó Gyula: *Gondos atyafiság*. Bukarest, 1964, Irodalmi Könyvkiadó.

5 Röptoldalék a Gondos atyafisághoz. In Szabó Gyula: *Gondos atyafiság*. Csíkszereda, 2004, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 15. p.

Mielőtt magára a regényre rátérnénk, tekintsük át a romániai kollektivizálás folyamatának főbb jellemzőit egy olyan történeti-antropológiai munka⁶ alapján, amely az ezzel kapcsolatos kutatások eredményeit foglalja össze:

- a parasztokat erőszakos szervezési módszerekkel, a kollektivizálást meghirdető párthatározatban⁷ hangsúlyozott önkéntesség elvének figyelmen kívül hagyásával arra kényszerítették, hogy belépjenek a kollektív gazdaságokba;

- a legáltalánosabb kényszerítő eszközök az egyéni gazdaságokra kirótt állami terménybeszolgáltatási kvóták és megemelt adózás voltak; emellett a parasztokat közmunka végzésére és egyéb ingyenes szolgálatok ellátására kötelezték;

- a tulajdonfosztásnak ellenálló családok állami alkalmazásban lévő tagjait kényszerítették, hogy vegyenek részt a belépést elutasítók meggyőzésére irányuló munkában;

- a lenini elvek alapján nagy hangsúlyt fektettek az osztályharc folyamatos élezésére, így fordítva egymás ellen a falusi társadalmi csoportokat;

- a hatalom agresszíven avatkozott be a helyi életvilágokba, és ezáltal szétrombolta a korábbi társadalmi kapcsolatokat;

- átalakította a falvak társadalomszervezetét, új függőségi viszonyokat hozott létre;

- megváltoztatta a paraszti identitást.

A hatalmi központokból agitátorokat küldtek a falvakba (a regényben ezek a megyétől érkeztek⁸), az ő irányításukkal alakították meg a helyi kezdeményező bizottságokat. A kollektivizálás éppen a politikai szán-

6 Kligman, Gail – Verdery, Katherine: *Tărănii sub asediu. Colectivizarea agriculturii în România (1949–1962)*. Traducere de Iustina Bandol. Iași, 2015, Polirom.

7 Az erre vonatkozó párthatározatot 1949 márciusában fogadták el.

8 A megye vezetése küldi ki őket.

dékokkal szembenálló lokális társadalmi hálózatok ellenállása, a változatos individuális és közösségi védekező stratégiák bevetése miatt nem volt egységes folyamat.

Követve a párt kezdeti, az életképes kollektív gazdaságok alakítását célzó stratégiáját, az első ilyen gazdaságokat egy-egy kistáj, településkörzet fejlettebb falvaiban szervezték meg. A regényhelyszín közelében két gazdaságilag erős községben, Homoródszentpálon és Székelyzsomboron alakítottak 1952-ben kollektívet. Az erőszakos, nyomásgyakorló módszerek a mindennapokban olyan súlyos társadalomlélektani következményekkel jártak, mint a bizonytalanság, az aggodalom, a jövőtől való félelem, valamint a személyközi kapcsolatokban kibontakozó, a nemzedékek, szomszédságok közötti és a családokon belüli konfliktusok.

A kollektív-szervezők taktikája falvanként egy-egy tekintélyesebb gazda meggyőzése volt: úgy vélték, ha egy-egy ilyen gazda belép a közös gazdaságba, többen is követik majd.⁹ Mindazok ellen, akiket osztályelenségnek minősítettek, súlyos szankciókat kezdeményeztek: ilyen volt pl. az az intézkedés, amelynek értelmében a „kulák”-nak minősített családokat kilakoltatták otthonaikból. Sok esetben – ugyanúgy, mint a regényben – a kilakoltatott családok portáin hozták létre a megalakuló kollektív gazdaságok székhelyeit. A szervezés során a megfélemlítés egyik olyan eszköz volt, amelyet gyakran alkalmaztak: a fentebb említett falvakban a kényszermunkára ítélt és a Duna-csatornához internált kulákok kisajátított gazdaságaiban alakították meg a kollektíveket.¹⁰

FIKCIÓ ÉS VALÓSÁG

Vizsgálódásunk tárgya tehát a regény valóságreferenciáinak áttekintése a későbbi történeti kutatások tükrében, ezen belül pedig a következő kérdésekre keressük a választ:

- hogyan viszonyítható a regény az ábrázolt társadalmi, történeti kontextushoz, hogyan köthető létrejöttének idejéhez, és milyen viszonyrendszerekben helyezkedik el;
- az írói ábrázolás mennyire igazolja vagy cáfolja a későbbi történeti kutatások állításait, következtetéseit, valamint gazdagítja-e új ismeret-

9 Így történt például Rugonfalván.

10 Homoródszentpálon a Szabó István, Székelyzsomboron a Jakab András portája lett a kollektív gazdaság központja.

tekkel, árnyalja-e a mikroviszonyok szintjén azokat, esetleg kiegészíti-e az említett kutatásokban mutatkozó hiányokat.

Az író műhelytitkainak kibeszélésekor¹¹ a regényírás folyamatával, a korszak irodalompolitikai viszonyaival és a regény valóságreferenciáival egyaránt megismertet. Részletezi az alkotás időrendjét és személyes valóságtapasztalatait, amelyek néhány székelyföldi kollektivizált falura vonatkoznak, ugyanakkor kitér arra is, milyen lehetőségek álltak az irodalmi ábrázolás előtt az ötvenes években, illetve hogy milyen korlátai voltak az írói szabadságnak. Megtudjuk, hogy a regényhelyszín (Székelylok) megfelelője a valóságban Homoródalmás, az író szülőfaluja. Az utóbbi valóságreferencia korábban is ismert volt: a regény egyik méltatója szerint „Szabó Gyula Székelyloka mindig Homoródalmásnak számított, az olvasó tudatában is.”¹²

A regényt fikcióként olvassuk, de magától a szerzőtől tudjuk, hogy a regényírás évtizedében¹³ gyakran élte Homoródalmáson a regénybeli emberek életét; mint írja, „annak mintegy fonadékos szálaként írhattam-fonhattam tovább a regénybeli cselekményt, a regényhősök sorsát”. A műhelytitkok feltárása tehát világossá teszi a regény valóságreferenciáit, hitelességet kölcsönöz a regényfolyam társadalomtörténeti tartalmának, ez pedig – szerencsés esetben – egyezik azzal, ami a korszak társadalmi valóságáról más forrásokból is feltárható, vagy legalábbis nyomokban megjelenik az említett forrásokban. Az említett tartalom azonban nem csupán a szűk értelemben vett székelyloki/homoródalmási perspektívában értelmezhető. A regényidő 1949. július elejétől 1950 februárjának végéig tart, azonban a regény – az író vallomása szerint – jóval tágabb időhatárok között mozog: cselekménye „felölelte mindannak a hallott-látott tapasztalatnak a tetemes hányadát – írja Szabó –, amelyre tíz éven át tettem szert beható érdeklődéssel a családunk kapun belüli életétől kezdve a szomszédságon, a faluhatáron

11 Az író 1994 novembere és 1998 júniusa között „hosszas készülés és sok dokumentálás után” számadást írt alkotói korszakának első tíz esztendejéről. *Lásd Szabó Gyula: Képek a Kuttyaszorítóból*. Csíkszereda, 2001. I–II.; 2002. III–IV., Pallas-Akadémia Könyvkiadó.

12 Marosi Péter: *A megállt idő nyomása*. Korunk, 1981, 4. sz. 271. p.

13 Szabó Gyula 1953-ban kezdte írni a regénytrilógia első fejezetét, az új, végleges változatot pedig 1963-ban fejezte be. A trilógia kötetei 1955 őszén, 1958 őszén és 1961 nyarán jelentek meg, majd először 1964-ben, másodszer 2004-ben kiadták a végleges változatot is. Jelen írás szerzője a továbbiakban a végleges változat 1964-es kiadására hivatkozik.

át a székelyföldi s távolabbi erdélyi-moldvai falvak sűrű pontjaiig.”¹⁴ Indokolt tehát, hogy az összevetésben mindazoknak a történeti kutató-soknak a következtetéseit figyelembe vegyük, amelyek a kollektivizálási kampány teljes időszakát (1949–1962) felölelik. Másrészt a regény valóságreferenciái a regényhelyszín valós megfelelőjéről származó személyes dokumentumokkal – azaz a negyvenes–ötvenes évek hétköznapi tapasztalataira vonatkozó homoródalmási írott és szóbeli forrásokkal – is összevethetők.¹⁵

A regény az író valóságtapasztalatának nyelvi reprezentációja, azonban figyelembe kell vennünk, hogy keletkezésének évtizedében a mélyreható társadalmi átalakulás valóság-hű ábrázolásának lehetőségei korlátozottak voltak. A szocialista realista irodalmi kánon szerinti valóság-ábrázolás követelménye az volt, hogy az íróknak, művészeknek a valóságot „forradalmi fejlődésében” kellett ábrázolniuk, ennek az ábrázolásmódnak pedig párosulnia kellett a dolgozók eszmei átformálásának és szocialista szellemű nevelésének feladatával, amelynek alapja a kommunista párt iránti önzetlen odaadás volt. E doktrína szerint az író feladata volt harcba szállni az emberek tudatában még élő kapitalista csökevényekkel. A regény sztálinista kritikussait feldühítette, hogy a *Gondos atyafiságban* nem találták ezt az eszmei tartalmat: a második kötet megjelenése (1958) után az író „eszmei zűrzavaráról” és a pártvonaltól eltérő szemléletéről írtak, kitérve arra is, hogy a mű nem az „új” valóságot, nem az új „pozitív” hősöket ábrázolja. Az említett kötet egyik bírálója szerint „a legpozitívabb figurája ennek a könyvnek a középparaszt”, és „általában [az], aki a kollektívát akarja ebben a könyvben, mindenki ellenszenves.”¹⁶

A cenzorok törölték a regény kéziratának szövegéből a kommunista ideológiával összeegyeztethetetlennek tartott részeket: ilyennek minősültek például az ellenálló gazdák „reakciós” beszédei vagy a társadalomátalakításban alkalmazott erőszakra, az erőszak intézményeire utaló nyelvi elemek is. Miközben 1949–1950-tól minden faluban kuláklisák készültek, a trilógia harmadik kötetének kéziratából a cenzor

14 Szabó 2001. II. 367. p.

15 A helyi társadalmi miliő viszonyaira, a falu és a hatalom konfliktusaira vonatkozó ego-dokumentumokat a *Kivizsgálás* című könyvünkben megjelent, Társadalmi konfliktusok egy székely falu kollektivizálása idején című írásunkban közöltük. (Csíkszereda, 2008, Pro-Print Könyvkiadó, 283–310. p.)

16 Szabó 2001. II. 164. p.

(1959-ben!) kihúzta az erre vonatkozó kifejezést, és nem maradhatott az eredeti szövegben az állami, az erőszak gyakorlására utaló személyek megnevezése (pl. a milicista) sem. A harmadik kötet kéziratának bukaresti ellenőrzésekor a cenzor terjedelmes listát tett az odarendelt író elé, amely a kötetet előzetesen átolvasó ellenőrző szervek megjegyzéseit, elvárásait, javaslatait tartalmazta. A kézirat véglegesítésekor az író hosszú passzusok kihagyására kényszerült, aminek nemcsak a kollektívet ellenző magángazdák „reakciós” szövegeinek egy része esett áldozatul; a szövegből a kollektívszervező helyi kommunisták és kiküldött agitátorok ideológiai szempontból „káros” szavait is irtani kellett.¹⁷

Benne maradhattak a kéziratban – bár korántsem jelentőségükhöz mértén – a falu társadalmát ért erőszakformák: gabonabeszolgáltatás, adózás, vagyonek Kobzás, a kulákcsalád kilakoltatása. Ugyanígy közlésre engedélyezhetőnek minősültek egyes hatalomellenes megnyilvánulások, a kollektívszervezőkkel szembeszálló falusiak erőszakos cselekedetei is. A regényben az utóbbiak általában titokban, az éjszaka leple alatt hajtották végre cselekedeteiket: kidöntötték a faluban állított díszkaput, fizikai agressziót követtek el az egyik legerőszakosabb helyi kollektív szervező ellen – ez Homoródalmáson a valóságban is megtörtént, a testi erőszak elkövetőit internálták –, az elnök ablakán éjszaka követ dobtak be, a néptanács épületére kommunistaellenes feliratot mázoltak.

A negyvenes évek vége a kommunista hatalmi intézmények kiépítésének időszaka volt, amikor a vidéki társadalomban általános jelenségnek számított a bizonytalanság és az aggodalom. 1948-ban, az államosítás évében, egy homoródalmási naplóíró férfi a következőket jegyezte fel: „...A mai világ úgy nem kedvez, ha egy kicsit kimagaslik, az embert mindjárt úgy jellemzik, hogy kulák vagy zsiros paraszt. Várjuk, hogy vagy közösitenek, vagy államosítanak. A jövő olyan rejtélyes, mindig újabb és újabb dolgok alakulnak ki. Amikor tiltott gyümölcs volt ez az elv [a kommunizmus elve], addig a nép sokkal jobban rajongott érte.”¹⁸

A falvak közösségi intézményeiből kiszorították a régi vezetőket, akik tekintélye morális feddhetetlenségükön és a helyi viszonyok között konszolidált vagyoni helyzetükön alapult. A regényben is kizárták a szövetkezetből és a községházáról a Gondos rokonság férfitagjait.

17 Szabó 2002. III. 99–131. p.

18 Antónia Dénes (1906–1992) feljegyzéseinek másolatát leánya, Székely (szül. Antónia) Ildikó, székelyudvarhelyi lakos juttatta el hozzánk 2009 áprilisában.

A „néphatalom” 1949-ben megalakította a községi, városi ideiglenes bizottságokat, politikai lejáratás kíséretében lecserélte a régi vezető elitet: „...elegünk van az atyafiságos eljárókból... akik nem a falu dolgait intézték, hanem a rokonságét, s nem közérdekűleg eljáróskodtak, hanem a meggazdagodásra spekuláltak... mátol kezdve nincs többet zsiros fazék az irodán, a szagát is kiszellőztetjük” – jelenti ki a regényben az új elnököt beiktató gyűlésen a párt helyi alapszervezetének titkára.¹⁹

Az első fejezetben a helyi pártszervezet a falu egyik tehénpásztorát javasolja az ideiglenes bizottság elnökének, akit a népgyűlésen a gúnyos, elutasító bekiabálások ellenére is megválasztanak: „...nyakunkba rakták... Tiszta csúfság, hogy Székelylokon csak egy pásztort tartanak alkalmasnak az elnökségre!”²⁰ Az elnök kezdetleges írásgyakorlata reprezentatív a korszak valóságában: a negyvenes-ötvenes évek levéltári iratanyaga – a régi vezetők lecserélése után – a hivatali írásbeliség látványos színvonalromlását mutatja.

A regényben leváltott bíró a nemzedékek óta tekintélyes és kiterjedt Gondos rokonság tagja. A történeti kutatás feltárta, hogy a kollektivizálási kampányban a rokonságnak mint helyi társadalmi hálózatnak fontos magatartás-irányító és támogató szerepe volt a behatoló kommunista hatalomhoz való viszonyulásban, elsősorban az ellenállásban és a túlélési stratégiákban. A regény egyik központi alakja, az atyafiság „kulák”-nak bélyegzett vezéregyénisége, Gondos Pál is a rokonságban bízik: „Ha az irodáról ki is verik az embert, a rokonságból nehezen tudják kiverni. Amíg a rokonság összetart, egy húron pendül, sőt új ágat hajt, addig bajosan tudják elhúzni a nótáját.”²¹ Gondos Pál a kollektivizáló kommunistákkal szemben részben a passzív ellenállást, részben pedig a színlelt együttműködést választja. Célja, hogy a rokonságnak az új hatalmi szerkezetben is pozíciót szerezzen. Pontosan értelmezi a társadalmi, politikai tér erőviszonyainak országos és helyi szinten zajló változásait, és stratégiáját unokatestvérével, a leváltott bíróval is elfogadtatja: „A márciusi határozatot”²² béabrakolták, s most

19 Szabó 1964, 98. p.

20 Uo. 99. p.

21 Uo. 54. p.

22 A Román Munkáspárt Központi Vezetősége az 1949. március 3–5. között megtartott plenáris ülésén hirdette meg a kollektivizálást.

erősen zabosak: az első kollektíveket maholnap nyélbe ütik. Az újságok is mind arra a lére vannak eresztve. S most ráadásul még a bírókat is lecsapják, az irodáról is ki leszünk verve. Többet a falu dolgát nem te intézed, s nem én, hanem Akácosék... haladnak, Mihály, haladnak, kezdik megvetni a lábukat falun is, de azért nem kapitulálunk! ...Te mondad a múltkor, hogy ez a menet nem áll meg addig, míg mindenből éhenkórász proletárt nem csinálnak, mert a szocializmust csak éhes embernek lehet beadni. De akik a tűz mellett lesznek, Mihály, azok ezután sem fáznak. Oda kell húzódni a tűz mellé, s akkor az se baj, ha az inget lehúzzák az emberről.”²³ Erkölcsei ítéletet mond a család életébe behatoló, traumatizáló hatalmi gyakorlatról, testvérét annak kilakoltatásakor pedig így bátorítja: „Még jobb, ha így egyszerre vetköztetik le az embert. Rosszul esik, de jobb, mint aprádonként. Átal vagytok esve a kulákságon, nem kell viseljétek a terhét esztendőszámra, nem lesz többet bajotok adóval, kvótával. Elmentek valahova keresetre, s mire minket is levetkeztetnek, ti már addigra rég ki is hevertétek... Nem kell elkeseredni, csak vaduljanak... Rablók!... Ilyen világot kellett érni! Fényes nappal bérontnak a más portájára, s nyugodtan garázdálkodhatnak, nem üt a körmükre senki. Ki üssön, mikor ez most a törvény?”²⁴

A birtokos, tekintélyes gazdát megrendíti a tulajdonfosztás traumája, a terrorisztikus hatalmi gyakorlat. Szembeszáll a testvére portáján fogláló, leltározó kommunistákkal: „...boldogult, aki arravaló volt, de aki csak hevert az árnyékban, az akkor nem boldogult, mint most, hogy vasárnapra kelve kapjátok magatokat, s egy félóra alatt kézre vesztek mindent, amit egy család száz, kétszáz esztendő alatt nehéz munkával, fáradtsággal összegyűjtött, szaporított s hagyatékolt... milyen törvény s milyen emberség az, hogy ezt a száz esztendőkön keresztül izzadtságosan megszerzett, gondosan megőrzött, prédálás helyett gyarapított törvényes birtokot most egy leülő helyben odafirkantod annak, aki bojtortján a Gondos família fáján... Milyen törvény ez...?”²⁵

A regényben a kulák nem sematikus, démoni vonásokkal megrajzolt figura, mint ahogyan a kollektivizálási kampány propagandairódmában és a korszak irodalmi termésében ábrázolják, hanem tépelődő, szenvedő ember, aki az őt támadó erőkkal szemben felveszi a harcot:

23 Szabó 1964, 52–53. p.

24 Uo. 275. p.

25 Uo. 278. p.

védekeznek, támad, attól függően, hogy mikor hogyan alakulnak az erőviszonyok. Nyomasztja a láthatatlanul is mindenütt jelen lévő hatalom: „Tudta, hogy ilyenkor egy árva lélek sincs az irodán, mégsem tudott szabadulni a kellemetlen érzéstől, hogy minden ablaka mögül őt vizslatják, nézik ellenségesen, őt, a reakcióst, a kulákot, a zsirosparasztot, a kizsákmányolót, akire ki van téve a cél, hogy előbb-utóbb megsemmisítik, még akkor is, ha igyekeznek jól viselni magát, nem állni szembe velük, alkalmazkodni, a földet is inkább részesművelésre vagy napszámos munkába kiadni, semmint szolgát tartson, hogy szálla legyen a szemükben. Megnyújtotta a lépést, de nem tudott szabadulni, mind kísérte az érzés, hogy ellenséges szemek nézik, ha nincs is benn senki, maga az épület ellenségesen nézi sötét ablakszemeivel. Nem érezte soha s gondolni sem tudta volna, hogy egy holt ház, egy lélektelen épület ilyen ellenséges tudjon lenni. Méghozzá egy olyan épület, ahova hosszú időn át úgy be voltak a Gondosok honosodva, hogy akár telekkönyvileg is a nevük után írhatták volna.”²⁶ Úgy véljük, a regény-címiben szereplő rokonság egyfajta erős, ellenálló társadalmi hálózat szimbólumaként értelmezhető, ami hiányzik a hatalomhoz jutott új vezetők mögül: az utóbbiak társadalmi cselekvéseit, kapcsolatait ehelyett a kommunista eszme határozza meg.

A hatalom létrehozta és intézményesítette a kommunista uralmat a vidéki társadalomban. A társadalmi csoportok egymás ellen fordítása szüntelen ellenségkeresést, harcos attitűdöt követelt. Szabó Gyula a nemzedékek, sőt testvérek közötti konfliktusokat is megjeleníti a regényben: az elnök két fia – az idősebb, kollektív szervező kommunista, illetve az ifjabb testvér, akinek jövőképe a magángazdái – élesen szemben állnak a kollektivizálás kérdésében. A beiktatott elnök így morfondírozik a kulákcsaládba benősült fiáról: „Rosszul gondolod, ha arra számítás, hogy apád elég közeli rokon, s majd kivételezést teszen neked. Apád volt, de tegnapról kezdve a népi hatalom elnöke. A fia voltál, de a tegnapról kezdve kulák vagy. Hát majd ehhez igazodunk. Nem lesz itt protekció, elnézés és részrehajlás, légy nyugodt! Korlátolás, az igen s osztályharc, mint a többi hasonszőrűvel!”²⁷

Az elnök konok erőszakosságával rövidesen maga ellen fordítja a lakosság többségét. Spontán „ribillió” tör ki: a néptanács épületébe

---

26 Uo. 54. p.

27 Uo. 132–133. p.

behatoló zajos csoport erőszakkal megíratja vele lemondási nyilatkozatát, melyben rögzítik, hogy a faluban a jövőben nem szerveznek kollektívét, majd fizikailag is eltávolítják az irodából. Végül a párttagok mentik meg, a lázongók két vezetője pedig néhány napra „idomítóba” kerül. Ez a következmény a regényben csak mellékesen kerülhetett említésre, mint más erőszakformák is. Az 1990 utáni történeti kutatók számos olyan esetet feltártak, amelyben konfliktusra került sor a kollektivizáló faluvezetés – pártaktivisták, agitátorok – és az ellenálló lakosság között; nem egy súlyos, emberáldozatokkal is járó véres összecsapásokba torkolt.²⁸

KÉNYSZEREK ÉS GONDOLKODÁSMÓDOK

„Volt, aki örvendött, kacagta, mert akik csinálták a kollektívöt, alig várták, hogy legyünk egyformák. Azt szerették volna, hogy legyünk egyformák. De úgyse lettünk egyformák!”²⁹

A vidéki társadalom átalakítása – vagyis gazdasági és emberi erőforrásainak kisajátítása – mellett agitáló megyei kiküldöttek „felvilágosító” propagandájukban különösen nagy hangsúlyt fektettek a közös gazdálkodás szerepére: „A szocializmus építésében ez az egyik legnehezebb, legbonyolultabb feladat: a mezőgazdaság szocialista átszervezése. Odaadó, helyüket megálló, önfeláldozó kommunistákra van ide szükség... A kollektív nem magánügy. A párt, az ország, az egész nép ügye!”³⁰ Ebben a politikai programban a cél az önállóságát, függetlenségét védő paraszti társadalom megtörése, „átnevelése” volt. A regény bemutatja, hogyan vélekedett a kommunista propaganda arról a világról, amelynek az átalakítására törekedett: „A magántulajdon, az egyéni vagyonszerzés ilyenné tette a parasztot: önzővé, zsugorivá, kapzsvá. Nemhogy a földjéről, az állatairól, de a kötőfékjéről is csak lelki megrázkódtatások árán tud lemondani.”³¹ Ugyanakkor szót

28 A legsúlyosabb, halálos áldozatokkal járó konfliktusok Háromszéken bontakoztak ki 1950 őszén. Lásd László Márton: *Kollektivizálás-ellenes megmozdulások 1950 őszén Háromszék megyében*. Sepsiszentgyörgy Könyvkiadó, 2018.

29 Interjúrészlet, elmondta Bardoczi János (szül. 1939, Küsmöd, Etéd község) A szerző interjúja: 2022. június 12.

30 Szabó 1964, 231. p.

31 Uo. 228. p.

kapnak a szövegben azok is, akik szembeszegültek ezzel az érveléssel: „Akármilyen buták s parasztok vagyunk, mi adunk enni az országnak!”³² Az író teljes komplexitásában ábrázolja a kortárs falusi társadalom szereplőinek értelmezési és gondolkodási horizontját. A regényhelyszín mindennapi valóságában, a regényidőben általános attitűd a rendszerkritika, kételkedés, várakozás és bizonytalanság: „Nem tudjuk, hogy alakul a mai helyzet, olyan rosszkedvű a nép. A kollektivizálás a cél, hogy gépekkel lehessen dolgozni. De a régi jogok mind a semmibe mennek. Hogy az milyen lesz, azt csak a jövő generáció tudja kivonni. Most azt fűjják énekben, hogy várjuk a világújulást. Hogy ez milyen lesz, az a jövő titka” – jegyezte fel naplójába a homoródalmási Antónia Dénes 1951-ben, 1954 telén pedig a következőket írta a faluban uralkodó közhangulat kapcsán: „Meggéstem a megszokott följegyzésemmel, a tavasz el kellett volna jöjjön s még nem jött el, és a legtöbb embernek nincs szénája, nincsen megfizetve az évi adója, a hús[kvóta] esedékes, a félévi. És olyan észrevehetőleg süllyedünk, annyi gondterhes arcot látunk. Úgy szeretném tudni, hogy ez szerintem vagy korszakot alkot, vagy nagyobb nyomorúságot... A szomszéd falvakban kollektivizáltak. Például Zsomboron, Szentpálon... A kollektívákat sem lehet dicsérni. Mert hiba az elég van és lehet, mert minden kezdet csorbát üt, a gyerek, mihelyt meglesz, [még] nem megyen.”³³

1956-ban még mindig sikertelen volt a faluban a lassan fél évtized óta folyó kollektívszervezés: „Tulajdonképpen ezt a rendszert kéne pártolni, mert ez a dolgozóké volna, csak van egy nagy hibája, az a legnagyobb, hogy sok valótlanúságot állított és mondott. Különösen kezdetben. A sok felelőtlen léhűtő annyi sok mindent ígért. Pedig mi nem vártuk, amikor tudtuk, hogy nehéz pászmát vív és neki sincs... Hogy most annyira idegenkednek tőle, csak azért is rámondják, hogy nem jó. Mert akik a kormánytól vannak kiküldve, azok úgy mondják, hogy jó. Én részemről azt mondanám, hogy amilyent csinálunk, olyan lesz...”

A regényben csak célzást tehet az egyik kulcsszereplő – „a felelőtlen léhűtők” – agitációjának hiteltelenségére: „Mert ahhoz, hogy a jobb élet,

32 Szabó 1955. I. 269. p.

33 Antónia Dénes (1906–1992) feljegyzéseinek másolatát kisebbik lánya Székelyné szül. Antónia Ildikó, székelyudvarhelyi lakos juttatta el hozzánk 2009 áprilisában.

jobb élet legyen, kedv legyen a kedv, s munka a munka, ahhoz az is kell, hogy a szó legyen szó, s az önként legyen önként!”³⁴

Az 1949. év márciusában hozott párthatározatban a megalakuló kollektív gazdaságokba való belépést az önkéntesség tiszteletben tartásával hirdették meg. Ebbe a feltételbe kapaszkodtak országszerte a magántulajdonukat védő földművesek. A regényben, akárcsak a korszak mindennapjaiban, a kollektívalakítás kérdésében folyamatos társadalmi vita zajlik. Eltérő gondolkodás- és viszonyulásmódok feszülnek egymásnak, és a kollektív megalakítását kezdeményező csoport tagjai között sincs összhang: többségük betartaná az önkéntesség elvét, néhányan azonban türelmetlenek, és rövid idő alatt, erőszakkal kényszerítenék be a különböző vagyoni helyzetű falubelieket a közös gazdaságba. Az idegenből érkezett aktivistákkal ellentétben a helyi kollektív-szervezők ismerik az egyéni viszonyulások sokféleségét. A regény fiatal, kommunista főhőse szerint az új rendszerben a fő cél a társadalmi igazságtalanság felszámolása: „A világ rossz oldalán fekszik, s meg kell fordítani a másik oldalára. Éppen eleget nyomta a szegényt, hadd nyomja meg egy kicsit a gazdagot is. S aztán álljon a lábára, úgy, hogy az igazság áll a lábán: mindenki annyit érjen, amennyit a munkája ér, aszerint vegyen, amennyit tett, s nem aszerint, amennyit örökölt.”³⁵ Ugyanakkor ismeri, tapasztalja a kényszerekkel szembesülő magángazdák társadalmi viselkedésének változatait és motivációit is: „volt már neki is némi tapasztalata arról, hogy milyen nehéz zöldágra vergődni a tehetősebb gazdákkal, az egyik annyi ellenérvet hoz fel, hogy se szeri se száma, a másik csak a vállát vonogatja makacsul, hogy ha nem kötelező, ő önként nem bolond lemondani a vagyonáról, a harmadik értetlenkedik, hogy ami nincs, annak hogy lehessen aláírni, a negyedik ellenségesen markolja meg a villát, hogy küzdjön meg más is az életért, mert ő megküzdött, úgyhogy számára sem volt titok: nagyon nehéz szép szóval boldogulni.”³⁶ „Akármennyire előírja a párt, hogy szigorúan csak önként, a valóságban ezt bajos bétartani, mert ezek jószántukból úgysem írnak alá... Pallós is megmondta: inkább hordja a követ egész télen, összehordja, mi köve az Istennek a határban van, de ami az övé,

---

34 Szabó 1964, 624. p.

35 Szabó 1964, 81. p.

36 Uo. 321. p.

arról úgysem mond le, mert azért sok telet koplalt, sanyargott idegenben, míg összehordta.”³⁷

A regényhősök folyamatosan konfliktusban állnak; azt, hogy ez a viszony a valóságban is a társadalmi kapcsolatok sajátja volt, olyan hiteles források bizonyítják, mint a földművesek napi feljegyzései, vagy a családi levelezések és a személyes emlékezet. Gondolkodás- és viszonyulásmódok ütköztek családon belül, nemzedékek, sőt testvérek között is. A társadalmi élet színterein központi kérdés volt a magántulajdonhoz és a közös gazdálkodási formákhoz való viszonyulás: „De a szocializmussal mi a helyzet? Ha mindenki olyan semmitlen lenne, mint Mezei, akkor hamarább menne. De a helyzet az, hogy a falunak legalább fele középgazda, s majdnem mindenkinek van valamennyi birtoka. Minél több, annál nagyobb idegenkedéssel nézi a közöst... Itt vannak a fiaim. Alig múltak húszesztendősek s már bőrük alatt a szerzés. Azt mondják, elmennek Brassóba kenyérkeresetre inkább, de ők szolgák nem lesznek, s amit szereztek, azt közprédára nem adják. Már ők is ebben nőttek fel. S hát, aki ötven, hatvan esztendő óta él ebben?”³⁸

A magántulajdont házassággal szerző fiatal gazda, Akácos Miska (az elnök kisebbik fia) egyéni jövőképében szintén a tulajdonra alapozható függetlenség az érték, nem érti az állami elnyomás indítékait: „Én nem használtam ki soha senkit, s ezután se számítottam. Nem feketézek, nem seftelek, nem rövidítek meg senkit. Miért kelljen engemet letörni és szorongatni? Dolgozok becsületesen, ami a két kezem után lesz, abból rendezem a kötelességem, s én is megélek. Jut is, marad is. S ami marad, az legalább az enyém. Abból nem parancsol senki. S nem dirigál senki, hogy ide menj, s azt csináld.”³⁹

Az új hatalmi viszonyok megkérdőjelezték vagy egyenesen semmissé tették az addig érvényes társadalmi értékrendet. A nemzedékek óta létfenntartást és társadalmi presztízst biztosító földbirtok a gazdasági, társadalmi kényszerek – a kötelező terménybeszolgáltatás és a megemelt adózás – következtében nemcsak értékét veszítette el, hanem egyenesen teherré vált. A regény egyik szereplője: „Azt mondja, neki föld a virágcserepbe se kéne. De nem tud szabadulni tőle, ragad, mint a jóféle őszi sár. Akinek egy kicsi esze van, az láthatja merrefelé tart a

---

37 Uo. 355. p.

38 Uo. 222. p.

39 Uo. 166–167. p.

világ. Most a kulákon a sor, hogy letörjék.”⁴⁰ Ekkor kezdték a vagyonosabb gazdák egy-egy földparcellájukat elajándékozni a törpebirtokosoknak. A gazdasági javak szerzése, az anyagi gyarapodás a pártpropagandában bírált magatartásmód volt: „...akinek semmije sincs, annak van értéke, s akinek valamije van, annak semmi értéke nincs?... aki vakarta a hasát, míg más szakadt meg vékonyba s a hasán is spórolt, az most jó szívvel ajánlkozik, hogy ő majd lesz társ tejfelet nyalni? S még megharagszik és osztályharcba kezd, ha nem adod két kézzel a kalánt?”⁴¹ A kulákká minősítések egyik kritériuma volt, hogy a család „honnan szerezte birtokát?” Ha a kuláknak kiszemelt gazda maga vásárolta, még inkább súlyosbító körülménynek számított, mintha örökölte volna.

Az *egyenlőség ígérete*, amit a kommunista propaganda hangoztatott, belső feszültségeket okozott a földműves társadalomban: ez a soha meg nem valósuló ideológiai cél jelentősen rombolta a lokális társadalmi kapcsolatokat. Az öröklés mellett a munkaerőkölcs és a gazdasági szakértelem különbségei is struktúráképző tényezők – a vagyoni egyenlőtlenségek forrásai – voltak. Az említett propagandaszólamok jelentős mértékben hozzájárultak a társadalmi értékrend válságba jutásához: a „maga ura” földművesek súlyos méltánytalanságként élték meg, hogy a kollektivizálással bekövetkező tulajdonfosztás eltüntette a vagyoni egyenlőtlenségeket.

Volt olyan gazda, aki a kommunista projekt egyenlőségígéretének megvalósítását a magántulajdon megőrzése mellett gondolta el, és így érvelt a kollektívszervezőknek: „...én apárti volnék, hogy nem kolhozot kell ide csinálni, hanem fel kell mérni az egész határt, összeírni a gazdákat, s akkor egyformán elosztani a birtokot, ahogy a számítás hozza, a jóból is, a gyengéből is. Jobban boldogulnánk, nem lenne egyik szegényparaszt, s a másik zsiroparaszt.”⁴²

A vagyontárgyak – a termőföld, gazdasági felszerelések, épületek, az állatállomány – nemzedékek kitartó, szorgalmas munkájának gyümölcseként kerültek egy-egy család birtokába, az osztályszemlélet értelmében viszont egyrészt minden vagyon kizsákmányolásból származott, másrészt a kizsákmányolás eszközeként szolgált – vagy legalábbis ezzel

---

40 Uo. 166. p.

41 Uo. 80–81. p.

42 Uo. 223. p.

az érveléssel indokolták meg, hogy miért kell közös tulajdonba kerülnie. Sok esetben az addig jövedelmező, piacra is termelő családi gazdaságokat éppen a kollektív gazdaság megalakításához szükséges termékeny, gondozott szántóföldek, épületek kisajátításával sorvasztották el. Az állam adminisztratív kényszerrel vonta el a gazdaságok terményeit, és bár korlátozta, teljesen nem semmisítette meg a családi gazdaságokat: a városi lakosság élelméhez továbbra is szükség volt mezőgazdasági terményekre.

A regényben Gondos Dénes tekintélyes, szorgalmas ember, a földjét szakszerűen művelő mintagazda. A valóságreferenciákhoz tartozó adalék, hogy az író földműves apja, az örök szókimondó Szabó Mózes Kurta „sok szót, nézetet kölcsönzött a kétváltozatú *Gondos atyafiság* írásának tíz esztendeje során a szócsövének, Gondos Dénesnek.”⁴³ A regényhős – ismerve szűkebb társadalmi környezetében az egyéni gazdasági mentalitás változatait – biztosítékokat szeretne a majdani vezetés szakértelmét, munkaerőkölcsét illetően. Bizonytalanságában és az agresszív agitáció hatására elutasítja a jelentkezési ív aláírását (és nyomban fel is kerül a kuláklistára): „...amíg én garanciát nem látok arra, hogy hozzáértő, jó gazda, munkaszerető emberek veszik kezükbe a kollektívet, akik az egész határból ki tudják hozni a legtöbbet, s akik rá tudják szorítani a tekergőket, munkakerülőket is arra, hogy megfogják a munka bogosabbik felét, addig én háttal állok bé a kollektívbe. Mert én abból nem kérek, hogy csak a birtokomért béhúzzanak, s aztán a nyakamra üljenek azok, akik sohasem félték a munkától, mert örökké le mertek ülni melléje, s olyanok dirigálják nekem a gazdaságot, akik egész életükben a kényelmet, a dolog nélkülélést keresték, s nekünk mind sírhat a lelkünk, hogy nemhogy a hitványból nem csináltak jót, de ami jó volt, föld, állat, felszerelés, azt is tönkretették. Én ebben társ nem leszek.”⁴⁴

Mindazok, akik a regényben a kollektív szervezők propagandáját elutasítják, érvként a kedvezőtlen helyi természeti adottságokat is felhozzák. „Kezdem s végzem azzal, hogy az én meglátásom szerint ami béválk a síkságon, az nem biztos, hogy béválk a hegyek között. Volt is itt ezelőtt vagy két esztendővel egy kiküldött, s az is azt mondta, hogy

43 Szabó 2002. IV. 306. p.

44 Szabó 1964, 317. p.

egész nyugodtak lehetünk, mert itt kolhoz nem lesz. Nem is való, én is azt mondom, ahol lapost csak szemkiszúrásból adott az isten...”⁴⁵ A humoródalmási valóságban is hasonló érvekkel védekeztek a földművesek. 1952 márciusában a helyi vezetés a rajonhoz küldött jelentésében arról számolt be, hogy munkatervének „legfontosabb része a mezőgazdaság szocialista átalakítása és a társas szántások szervezése, de mindkettő csak papíron maradt, és még a kezdeményező bizottságot sem sikerült megalakítani, mert nem volt még annyi jelentkező sem, akiből a kezdeményező bizottságot megalakítsuk...” Egy hónappal később, az áprilisi jelentésben a néptanács elnöke arról tájékoztatta a Rajoni Néptanács Végrehajtó Bizottságát, hogy a közös gazdálkodás és a földek gépi művelésének gondolatát „bár a népek nagy igyekezettel fogadták, de végül is azzal igyekeztek kimagyarázni magukat, hogy községünkbe[n], ebbe[n] a mézskösziklás oldalba[n] nincs olyan traktor, amivel fölszántanak” a földet.

Volt, aki az aktivisták előtt a szabadon választható gazdálkodásforma mellett érvelt: „...aki a magángazdaság mellett akar maradni, az maradjon a magángazdaság mellett mindenféle megterhelés s megszorítás nélkül. Már aki akar, természetesen. Aki pedig valamilyen okból kifolyólag kollektívbe akar állni, az álljon kollektívbe, mert annak is meglehet a jó oldala, de ha nem akar odaállni, abból neki semmi kára s hátránya ne származzék...”⁴⁶

A földművesek igazságérzetét mélyen sértette, hogy a nemzedékek munkáját is tükröző vagyoni egyenlőtlenségeket eltüntetni az új termelészervezési forma: „S avval sem értek egészen egyet, megmondom őszintén, hogy abba a kollektívbe, ha valaki tíz hold földdel megyen, az is annyi, s ha egy fejszével, az is annyi. Én ezt napfényre tartva sem látom igazságnak. Mert csak az egy valót mondom, van, akinek egész élete szerzeménye van benne abban a tíz holdban, abban a marhában-miben, s biza, ha jól belé gondolunk, az ember nem könnyen megyen belé abba, hogy attól olyan ingyen megváljék, anélkül, hogy azt neki honorálnák, s egyik napról a másikra kimondottan a két kezére legyen utalva, ugyanúgy, mint aki jóformán semmit sem vitt. Ezt én semmi-

---

45 Uo. 223. p.

46 Uo. 324. p.

képpen sem tartom helyénvalónak, mert az embereket nem lehet ilyen egyforma elbírálás alá venni.”⁴⁷

A kollektív gazdaságba kényszerítés egyik legáltalánosabb eszköze a helyi társadalmi viszonyokban súlyos konfliktusokat okozó erőszakos „földcserék” gyakorlata volt. A valós és a regénybeli helyszínen ez ugyan még nem következett be, de a székelyloki gazdák agitáció elleni érvelésében megjelenik, hiszen más falvak kapcsán már van tudomásuk ilyen esetekről: „avval sem vagyok kiegyezve, hogy a kollektív részére a legjobb földeket hasítják ki a határból, s ki nem áll bé, annak a jó föld helyett adják a hitványt. Ez megint csak a magángazdaság megterhelése kerülő úton, s a kollektív protekciója direkt...” A tulajdonukat védő gazdák azt tartanák igazságos gyakorlatnak, hogy: „[m]űködjék csak a kollektív is ugyanolyan feltételek mellett, mint az egyéni gazdaság, mert mindenféle kedvezéssel s a másik felől a magángazdaság megterhelésével nem nehéz bizonyítani, hogy elébbvaló az egyéninél, csakhogy az ilyen bizonyítás nem stimmel egészen.”⁴⁸ (A fenti érvelés a kezdeményező bizottság előtt nem volt elfogadható; a megyétől kiküldött aktivista el is utasította azt.) A kollektívellenes viszonyulás egyik legáltalánosabb motivációja az önállóság, függetlenség megőrzése: „...én a szabad életet többre becsülöm az olyan életnél, ahogy a szolgák mondták ezelőtt: »Úr vagyok magamnak, eszem, amit adnak, nem parancsolok senkinek, s megyek, ahova küldenek. Mert a kollektívben is csak ez lesz.«”⁴⁹

A kollektívszervezés kezdeti kudarca, a „forradalmi” változás elmaradása – ami 1950-ben a valóságban is bekövetkezett, méghozzá országos viszonylatban – türelmetlenné, agresszívvá tette a kezdeményező bizottság tagjait. Az egyik legerőszakosabb szervező a regényben így háborog a megyétől küldött aktivistának: „...itt nálunk nemhogy forradalom, de még osztályharc sincs, egy ekkora faluban négy kulák van nevén nevezve, s a többi tehet bokkrétát a kalapjába! Mert itt a reakció el van kényeztetve! ...de nekem nem mindegy, hogy most lesz-e szocializmus vagy tíz esztendő múlva, mert én éppen nyakig vagyok a szegénységgel s a nyomorúsággal! ...Meg kell csinálni a kolhozot, mert

---

47 Uo.

48 Uo. 324. p.

49 Uo. 322. p.

ha nem, csak própabanda⁵⁰ az egész szocializmus! S meg kell kezdeni a keresztelőt: aki kulák, legyen annak is nevezve. S aztán tovább megkérdezni mindenkitől: akarod-e a kolhozot, vagy nem akarod?⁵¹ Az önállóság megőrzésének vágya, a választható gazdálkodásforma biztosítása, a méltánytalanságok kiküszöbölése, az egyenlősítés elutasítása, a bekövetkező tulajdonnélküliség bizonytalanságának előrevetítése, a kollektíveket támogató állami gazdaságpolitika – adókedvezmények, csökkentett beszolgáltatási kötelezettségek – a vidéki alávetteknek a regényidőn (1949–1950) túli bő évtizedben megszenvedett, tömeges tapasztalata volt.

A regény zárófejezetében szerepel egy olyan népgyűlés, amelyre a kollektív gazdaság tervezett (de a regényben be nem következő!) felavatása előtt kerül sor. Ezen szólal fel a fél évvel korábban leváltott bíró, aki a tulajdonfosztás előtt álló – és emiatt a jövőjükért aggódó – magángazdák kérdéseit tolmácsolja a megyétől kiküldött aktivistának: „ha már semmi különbséget nem tesznek, s nem méltányolják, hogy ki mivel áll be, mi az akadálya annak, hogy akkor legalább az azonos vagyoni helyzetűek külön gazdaságot csináljanak maguknak? ...[Ha] valaki az idők folyamán meggondolná magát s ki akarna lépni a kollektívából, visszakapná-e maradéktalanul azt, amit a kollektívbe bevitt? Miért nem lehet az alapszabályt oda módosítani... hogy azon az egy tehenen kívül még egy pár igavonó állatot is tartson az ember, s hozzá szekeret, hogy ne kelljen minden kapom-magam fuvarért a kollektívra szorulni... Van-e garancia arra, hogy a kollektívban az jár, amit a tagság akar, s nem az, amit felülről diktálnak? Miért részesítik előnyben a kollektívet a magángazdasággal szemben?”⁵²

A gazdák – a valóságban és a regényben is – azt remélték, hogy a kollektívbe való belépés előtti önállóságukból, döntési hatáskörükből az új termelésszervezés keretei között is megőrizhetnek valamennyit. Ez a remény a társadalmi emlékezetben is fennmaradt, nagyrészt azoknak a szórványos eseteknek köszönhetően, amelyek során az említett gazdák – számolva a vagyronvesztés lehetséges következményeivel –

---

50 A szereplő következetesen így használja a kifejezést.

51 Uo. 221. p.

52 Uo. 615. p.

igyekeztek ezt-azt megtartani, elrejtteni a tulajdonukban lévő azon gazdasági eszközökből, amelyeket a közösbe kellett volna beadniuk.⁵³

ÖSSZEGZÉS

Az irodalomtörténeti értékelés szerint Szabó Gyula a *Gondos atyafi-ságban* „a valóságos élethelyzeteket kívánta ábrázolni, a felismert erkölcsi, politikai konfliktusokra is rámutatott, egyszersmind lírai színekkel festette meg a falusi élet hagyományos menetét: az ünnepek és a hétköznapok eseményeit, erős bizalommal beszélt a paraszti közösség életéről, tudható volt, hogy arról a falusi világról, arról az életrendről adott képet, amelyhez fiatalságának otthonos élményei fűzték.”⁵⁴ Ha társadalomtörténeti szemszögből nézzük a regényt, a szerző a székely falu politikai ellenőrzés alá vonásának általános folyamatát ábrázolta: a kényszerek, az erőszak eszközeit, a veszélyeztetett egzisztenciális önállóság védelmét, a magatartásformák sokféleségét, a kommunista hatalomhoz lojális csoporton belül is konfliktusokat okozó, egymástól jelentős mértékben eltérő gondolkodás- és viszonyulásmódokat vagy a túlerővel szembeni adaptációs technikákat (az utóbbiak közé sorolható például a színlelt együttműködés, valamint a termények eltitkolása vagy rejtegetése). A kortársi gondolkodási horizontokat, a milliók tulajdonfosztásához vezető hatalmi viszonyokat és társadalmi változásokat a mikroviszonyok szintjén láthatjuk a kapcsolatok, a személyközi és hatalmi viszonylatok hálózatában cselekvő emberek társadalmi viselkedésében. Végezetül az utolsó fejezetben az író az ötvenes években kollektivizált falvak tagságának tapasztalatait is megszólaltatja.

Mindezekkel a jelenségekkel, viszonyulásmódokkal, cselekvési terekkel a kollektivizálással kapcsolatos későbbi, életszerűsége törekvő társadalomtörténeti kutatások is foglalkoztak, és rávilágítottak arra is, hogy a pártállam hatalmi intézményeiben keletkezett, illetve az említett intézményeknek címzett dokumentumok egyszerűen nem tekinthetők

53 Ingóságokat rejthettek csak el (munkaeszközöket, gazdasági felszereléseket). „A kollektív szervezéskor édesapám készített egy vadonatúj szekert, amit titokban szétszedve, darabonként felvitt a padlásra, hogy ne kerüljön a kollektív szervezők leltárjába. De valaki megtudta, elárulta és le kellett hozni, azt is elvették.” (Kádár Dombi Péter, szül. 1955, Homoródszentmárton).

54 Pomogáts Béla: *Magyar irodalom Erdélyben. III. kötet*. Csíkszereda, 2009, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 314. p.

hiteles forrásoknak. Ha a kommunista archívumok irattömegei „hazugságokkal, fehér foltokkal és bizonyítékok hiányával vannak tele, a kutató a szóbeli tanúságtételekhez, a tanúk emlékeihez fordulhat”⁵⁵ – vagy hiteles valóságreferenciákat tartalmazó irodalmi művekhez, hogy a bevezetőben idézett gondolatmenetnél maradjunk. A regény első köteteinek megjelenését követően megszervezett író-olvasó találkozókon olyan falvak lakói is azt kérdezték az írótól, mikor gyűjtött anyagot náluk, ahol Szabó nem is járt „terepen”. Az írói fikció hitelességét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a kérdést a következőképpen indokolták: náluk is pontosan úgy zajlott a kollektivizálás, ahogyan a regényben olvasható. Szabó Gyula valóságábrázolása tehát az ideológiai korlátok, kényszerek és elvárások ellenére is híven adta vissza a hatalomnak alávetett falusi társadalom hétköznapi élet-tényeit, bár az ötvenes évek irodalompolitikai viszonyai között a kor legjellemzőbb sajátossága, a társadalom minden rétegét sújtó terrorisztikus állami erőszak nem kaphatott akkora hangsúlyt a műben, amekkora valós hatása alapján indokolt lett volna. Az ábrázolás hitelességét azonban mi sem bizonyíthatja jobban, mint az a tény, hogy a korabeli pártos kritika kollektivizálás- és pártellenesnek kiáltotta ki a nagyregényt.

Sütő András

„NEM SIETTEM, MERT VÉGLEG OTT AKARTAM MARADNI” II.

– *Tánczos Vilmos beszélgetése Lükő Gáborral a moldvai magyarok között 1932–1933-ban végzett néprajzi kutatásairól –*

„NAGYON TOPRONGYOSAN ÉRKEZTEM MEG BÁKÓ MEGYÉ- BE.” A SZÉKELY KÉRDÉS MOLDVÁBAN

– *Érdekes, hogy Gábor bácsi mindkét moldvai útja során északon is, délen is inkább ezeket a középkori eredetű, nagyon régi magyar falvakat járta, kevésbé a moldvai székely falvakat. Mikor jött rá arra, hogy Moldvában kétfajta magyar népesség van?*

– Nekem ott fent, északon, a nem székelyek mindig mondták, hogy ők nem tudnak jól magyarul, mert ők már elrománosodtak, és hogy menjek inkább arra dél felé, mert ott vannak az „igaz magyarok”, a „székelek”. Szóval mindjárt kiderült, hogy ők megkülönböztetik magukat a székelyektől. Még a lakodalmi mondókákban is benne van, biztosan találkozhatok vele: *„Hozd ki, máma, székecskét, / hadd vegyük le székelkét! / Hozd ki, máma, asztalkát, / hod vegyük le magyarkát!”* Jugánban egyetlenegy székely volt, egy szegény, szerencsétlen, nincstelen ember, a felesége is székely volt. Meglátogattam őket, de csak egyszer. Nyomorogtak. Láttam, hogy az asszony nem is tud jól fenni. Nem eresztette el az orsót, hogy sodródjon a szál, hanem mindig csak az ujjá közt sodorgatta. Mondták a jugániak is, hogy az a szerencsétlen asszony nem is tud fenni.

– *Gábor bácsi járt székelyes településeken is. Lészpeden például.*

– Persze, Lészpeden is.

– *És Ketrisbe is át akart menni a Szereten, ahová viszont a letartóztatása miatt már nem sikerült átjutnia.*

– Oda nem sikerült, de a Szereten túl, egy másik teljesen székely faluban voltam, Kalugarénben. De ott csak egy délutánt töltöttem, mert csendőrt akartak hívni a nyakamra. Éppen képviselő-választás volt másnap, és féltek. Nem volt szabad még az erdélyi magyar pártoknak

sem átjönni, hát egy magyarországi akkor mit keres ott? Az egyik székely aztán behívott a házába, és ott négy szemközt elmondta, hogy menjek át innen a szomszéd faluba, mert ezek itt nagyon félnek. Így akkor aztán átmentem Pojána Juráskura. És ott egy özvegyasszony, magyar volt ő is, mondta, hogy másnap ne is menjek ki a házból.

- Balusestbe nem ment át onnan Gábor bácsi? Az közel van Kalugarénhez, de nem székely falu. Ott is eltűnőben van a nyelv, ugyanúgy, mint Jugánban.

- Jaj, ott kedves volt! Ott a teckányi, azaz a kickófalvi öreg kántornak, Jancsó Lajos bácsinak – székely ember volt ő is – egyik fia volt a kántor, aki kedvesen fogadott és pártfogásába vett. A másik fia otthon Teckányban szolgált mint kántor. Ez a balusesti kántor is idős ember volt már, és tudott magyarul. A csendőrrel is jóban volt, úgyhogy még ő is szívesen fogadott. Csak valami papírdarabot tudott letépni valahonnan, és arra a leszaggatott fecnire írta rá, hogy „Domnul Gavril Lükő are toate drepturile să meargă în post”. Vagyis, hogy én járhatok akármerre a csendőrörs területén, nyugodtan mehetek oda, ahova akarok. Onnan mentem át aztán Kalugarénba, de ott a bíró is félt, és már fel is akart jelenteni.

De előbb Balusestben még történt velem egy nevezetes esemény. A kántor kutyája akkoriban kölykezett meg, és ő megmutatta nekem a kutyakölyköket. Nézegettem őket, kedvesek voltak, de egyszerre csak hátulról az anyjuk nekem ugrott. A hátamra volt vetve a kabátom, a kutya foga abba beleakadt, és végighasította a kabátomat. Valami vastag, fehér cérnával varrogattam össze olyan szövészerűen, úgyhogy messziről virított. Így aztán nagyon toprongyosan érkeztem meg Bákó megyébe: a nadrágom szára a többszöri esőben megázott és letöredezett, a kabátujjamról a gombokat, a „bongokat” még Jázu Porkulujban odaajándékoztam a kisgyerekeknek. És most még a kabátom is végig van hasítva! Szóval mint egy rongyos csavargó, úgy jártam ettől kezdve.

- Merre ment ezután? Tovább délre, a Bákó környéki falvak felé?

- Előbb visszamentem Romanba, mert az állomáson a ruhatárban helyeztem el a csomagjaimat, ezeket felvettem, majd vonattal mentem tovább Bákóba. Estefeled volt már, mikor megérkeztem. Meg kellett

szállnom valahol, hát bementem egy szállodába. És ott még aznap össze kellett vesznem a szálló-tulajdonosnővel, mert volt nekik egy kis kurvájuk, aki belém kötött. Valami soványka kis nőszemély volt, aki amikor megérkeztem, egy nyitott szobájú ajtóban fésülködött. Este aztán, ahogy a tulajdonosnővel, egy nagy terebélyes nőszeméllyel tárgyalok, és az igazolványomat mutatom neki, hát ez ott elkezd velem izélni, nyúlkál ide-oda meg minden. Hát én aztán egy széket kaptam fel, hogy verjem el onnan valahogy. Hát ilyen kalandjaim voltak. *(nevet)*

*LUJZIKALAGOR. „DANOLTAK NEKEM VÉG NÉLKÜL
A LÁNYOK.”*

- Másnap aztán Bákóból kimentem Kalugarba [= Lujzikalagorba]. Többet nem szálltam meg a városban soha. Amikor kiszálltam a vonatból, nyomban mentem ki a faluba. Kalugar nincs messze Bákótól. Estére kimentem Butakékhoz, és ott szálltam meg mindig.

Amikor az első ottani utamon mentem be a faluba, nem láttam embert sehol. Zárt deszkakerítések mindenütt. Egyszerre csak elérkezem egy olyan deszkakapuhoz, ami ilyen hézagos lécekből volt összeállítva, úgyhogy látom, hogy ott bent az udvarban nyüzsög a nép. Nőszemélyek mind. Kislányoktól kezdve korban felfelé. A lányok fonnak az eresz alatt, az asszonyok szövőszékben szőnek. Hát lármázik, ugye, ez az asszonynép. Megálltam a kapuban, hogy végre embert látok. Mindjárt odajöttek hozzám a lányok. Látták, ugye, rajtam, hogy ez egy legényember. Mindjárt kérdem őket, hogy tudnak-e magyar nótát. Hát hogyan tudnának! Akkor az egyik lány azt mondja, hogy itt nem lehet [énekelni], akkora lárma van a gyerekek miatt. Gyerünk hozzánk! Ott csend lesz, nyugalom. És akkor kijött hozzám három lány, az egyik vezetett tovább, hogy megyünk őhozzájuk. Ez a lány Butak Rózsi volt, Butak András bácsinak az egyetlen gyermeke. Az apja bíróviselt ember volt. A leány elvezetett egy óriási, három méter magas, sűrű deszkakerítéshez, amin nem lehetett belátni, a kapu is olyan volt. De neki kulcsa volt, mindjárt beeresztett. A két másik lány meg egy ácsmesternek volt a gyermeke, Ilyés Ilyésnek a lányai, Nyica meg Katyi. A házigazda is szívesen fogadott, székeket hoztak ki a kertbe, mert hát nyár volt, június. Hát danoltak aztán nekem vég nélkül ezek a lányok, alig győztem tanulni. Boldog voltam! Akkor hallottam először Moldvában magyar nótát, Butak Rózsitól, ettől a nagyszerű leánytól és a társaitól. Volt már

neki udvarlója, akihez férjhez is ment a következő évben, de szegény aztán korán meghalt. Beteges család volt, az anyja is meghalt korán.

– *És hogyan rögzítette ezeket a dalokat?*

– *(a fejére mutat)* Megtanulni! Nálam ez volt az első. Már Karácsony Sándor bácsitól is tanultam egypár szép parlando rubato magyar népdalt. Bartók zongorakiséretes énekkiadványait is mind megvettem, és mind meg is tanultam. A hangversenyeken is hallottam népdalokat, Bartók kísérte mindig a Basilides Mária¹ énekét, 1928–1930 között jártam Bartók és Kodály hangversenyeit. Kodály a székely népballadákat dolgozta fel zongorakisérettel, gyönyörűek voltak. Megvettem a kottákat a kis pénzzel, és megtanultam mind. Hogy ne gyalog járjak, kaptam apámtól egypár fillért a villamosra, de én abból a kis pénzből mindig kottákat vettem. Hogy az enyém legyen. Hát úgy az enyém, ha el tudom énekelni!

– *Lejegyezte azért a moldvai dallamokat?*

– Persze. Kodálytól tanultam a kottairást, az ő szemináriumába jártam 1929–1930-ban. Amikor jelentkeztem, mindjárt levizsgáztatott. Sokan iratkoztunk be, de senki nem tudott kottát írni. Én is szégyenkezve vallottam be, hogy semmiféle zeneiskolába nem jártam, de ő azt mondta: „Nem baj, annak semmi hasznát nem venné a zenefolklórban. Kelet zenéje mind egyszólamú, a többszólamnak itt semmi hasznát nem vesszük. De hát azért meg kell tanulni kottát írni.” Hát aztán nekiestem, és tanultam.

– *Ez még az első gyűjtőút végén történt, 1932 nyarán. Fonográf nem volt ekkor még Gábor bácsinál. Vagy igen?*

– Hát én nem gyűjteni akartam, hanem tanulni. Az első moldvai utam végén Györffy mindenestre meg akart engem tanítani gyűjteni. Valamikor júliusban már hívott, hogy menjek haza Budapestre, mert ő megtanít, hogy hogyan kell ezt csinálni. Akkor, amikor ő maga zsákra gyűjtötte az ócska holmikat! Én azon a nyáron haza is jöttem vagy két hétre, de amikor visszamentem Bukarestbe, már elkéstem, nem tudtam

---

1 Basilides Mária (1886–1946) magyar opera-énekesnő.

az új egyetemi tanévre beiratkozni. Ugye, korábban csak egy évre voltam beírva az egyetemre. És így az egyetemi indexemet sem akarta kiadni a rendőrség. Végül Györffy a külügyminisztérium útján szerezte meg nekem.

BOGDÁNFALVA 1. „AKKOR ÉRTETTEM MEG, HOGY A BALLADA NEM TRÉFADOLOG.”

- A fonográfos gyűjtések mikor történtek? A második úton? A kiutasítást követően a fonográfhengerei ott maradtak végül Bukarestben, ahol aztán megpenészedtek.

- A második utamra Brăiloiu bácsi már adott fonográfot és hozzá fonográfhengereket. Mert ők mindenáron a „gyűjtő” tempót [erőltették], hogy én is „gyűjtő” vagyok. Pedig dehogy voltam „gyűjtő”! Csak hát nem mertem velük vitatkozni, egye fene, inkább fölveszem.

- Hány népdalt sikerült fonográfra is felvenni? Volt hengere elég?

*- Én nem voltam hozzászokva a fonográfhoz, addig nem dolgoztam soha vele, és gyakran még arról is elfeledkeztem, hogy ott van nálam. Néha, ha olykor eszembe jutott, akkor fölvettem valamit. Nem is tudtam jól kezelni. Egy-két hengert nem szorítottam jól rá, így az megfordult, ilyenkor lassabban vette, és eltorzultak a hangok. Kalugarban a házigazdám Butak András méhész volt, és egyszer előállt azzal, hogy őneki ott van a sok viasza, hát majd ő is önt nekem ilyen viaszhengereket. Rengeteg sok modern méhészeti könyve volt, a hivatalos méhészettel is levelezésben volt, modern kaptárjai is voltak, és én nem tudtam őt erről lebeszélni, ugye, lelkesek nagyon ezek a falusi emberek. Kért, hogy áldozzak fel egy hengert, hogy arról ő öntsön gipszmásolatot, amibe majd beleönti a viaszt. Persze nem sikerültek a viaszhengerei. De egy hengeremet elrontotta ezzel a kísérlettel. Hát ilyen kocagyűjtő voltam én. Ide *(a fejére mutat)* gyűjtöttem, tanulni akartam, merthogy az az igazi, ha tudom.*

- De akkor Lujzikalagorban és Bogdánfalvában már ezen az első gyűjtőúton is rengeteg népdallal találkozott. Ha ilyen „nótás” helyzetek voltak, akkor annak azért valami kézzel fogható eredménye is volt. Eszerint főleg kottalejegyzések.

- Igen, csakhogy én a lányoktól tanultam. Ezek pedig nem olyan díszített dallamok voltak, mint amilyeneket később Kallós² fölvelt. Mert neki fonográfra [és magnóra] könnyű volt fölvenni. Előfordult velem is, hogy annyira cifrázták, hogy nem tudtam megtanulni. Bogdánfalván például a lányok egyszer egy nagyon régi magyar népdalt danoltak nekem, aminek olyan román dojnyszerű dallama volt, és ezt Brăiloiu is nagyon szerette. De ennek nem tudtam rendesen megtanulni a dallamát, mert cifrázták. Nagyjából valami ilyesmi volt: *(énekli)* „Egyszer egy fa nem egy erdő, / s egyszer egy fa nem egy erdő, / s te vagy szívem nyémecki, / te vagy szívem nyémecki, / s nem voltál igaz szerető, / s nem voltál igaz szerető. / Ha te igaz lettél lenne, / engem megszenteltél lenne.” Ilyenek!

- Nem hallottam soha.

- Én sem hallottam, csak egyedül ezektől. Sajnos nem tudtam lejegyezni sem a dallamot, sem a szöveget, csak nagyjából emlékszem arra, ami az eszemben megmaradt.

- *Balladát talált-e ott lent, délen?*

- Hogyne! Nagy élményem volt, ahogyan Bogdánfalvában a Manole mestert nekem előadták. Egy csapat lány felállt két sorba, mint egy kórusban, és úgy danolták nekem. Már a közepén kezdték, mert közismert szöveg: *(énekli)* „Sz e szombaton éjjen, / sz e szombaton éjjen / egy álmod álmodék, / sz egy álmod álmodék...” *(visszavált beszédre)* „Hát udvarom előtt, / hát udvarom előtt / vérkút fallat vala...” És akkor megy az asszony, és amikor elfogják, és beépítik, akkor mindig kérdi, danolták, hogy: „Manole, Manole, tréfa-e vagy való?” Hogy őt beépítik. „Vaj ez igaz való, / vaj ez igaz való.” S ahogy emelik a falat, mindig kérdi: „Manole, Manole, tréfa-e vagy való?” És amikor már a szájáig ér a fal, a legtragikusabb jelenetnél románra vált: „Manole, Manole, zidul mă strânger, / viața mea se stinge.” [= Manole, Manole, összeszorít a fal, / és kialszik az életem.] Akkor már románra fordította, mert az volt az anyanyelve. Olyan megdöbbenő volt, hogy akkor már a halálfélelem... hogy hát ez egy román asszony, és csak románul tör ki belőle. Halálos komolyan énekelték ott a lányok. És amikor vége lett az éneknek, akkor egy nagyot kacagtak. Fölszabadultak a rettenetes nyomás alól! Akkor

---

2 Kallós Zoltán (1926–2018) kétszeres Kossuth-díjas erdélyi néprajzkutató, népzenegyűjtő.

éreztem meg, hogy nem tréfák ezek a balladák. Benne érzik magukat. Hogy ez szimbólum.

– *Úgy tudom, halott mellett is énekeltek balladákat. Virrasztókban.*

– Persze volt. De a fiatal lányok ritkábban kerítettek sort a balladákra. Mindenféle szép énekeik voltak. Kalugarban danolták például ezt: *(énekli) „Elment az én rózsám idegen országra, / Elment az én rózsám idegen országra, / írja levelére, menjek el utána, / írja levelére, menjek el utána. / Nem menek utána idegen országra, / nem menek utána idegen országra, / inkább meggyászolom feteke gúnyába, / inkább meggyászolom feteke gúnyába.”* Ugyanezt a dallamot Diószénben egy másik szöveggel találtam: *(énekli) „Porondosz víz martján / felnőtt liliumszál, / nem szereti helyén, / el akar bujdoszni. / Ki kell onnan venni, / sz mász helbe kell tenni, / ki kell onnat venni, / sz mász helbe kell tenni.”*

BOGDÁNFALVA 2. „CSAK EGY APRÓ MOZDULAT VOLT, DE NEKEM MÉGIS NAGY ESET VOLT.”

– *A második moldvai úton, 1933 elején konkrétabb volt a célja, mint az elsön?*

– Annyiban, hogy akkor már eldöntöttem magamban, hogy ott akarok végleg maradni Moldvában. Csakhogy ez lehetetlen volt a helybeli basák, a csendőrtisztek miatt. És töprengtem azon is, hogy hol maradjak, kit vegyek el. Jugánban? De hát az a falu elrománosodik teljesen. Ott volt a kántornak a nagyon becsületes, derék szép lánya, az Elizaveta. De hát mit csináljak vele? Nem tudott magyarul egy kukkot sem. Vagy Bogdánfalván? Ott nagyszerűen tudtak a lányok.

– *Hol járt még ekkor, 1933-ban télen és tavasszal?*

– Jugánban töltöttem az időt egészen április végéig. Legalábbis én később így emlékeztem, de aztán megtaláltam a jegyzeteimben, hogy már áprilisban Kalugarban voltam. De akkor még Jugánból elküldtem Brăiloiunak a román menyasszonybúcsúztatót, amivel a lányok búcsúztatják a társukat. Román szövegű volt, de gyönyörű szép, ősrégi pentaton dallam. Brăiloiu is majd hanyatt esett tőle: „Hát ez tisztára erdélyi dallam! Hogy került ez oda Moldvába?! Vajon a románok ismerik-e ott a környéken?” De én nem jártam román falvakban, és ez rettenetes nagy bűnöm. „Borzasztóan sajnálom – írta Brăiloiu nekem

még oda –, hogy már otthagytad Roman megyét.” Mert ugye, írtam neki, hogy megyek Bákó megyébe. Így aztán nem került rá sor, hogy ennek utánanézzek. Nagyon megbántam, hogy nem mentem akkor a román falvakba is. De hát kitoloncoltak, és már csak Magyarországon gondoltam ezt meg.

– Ugye, *Bogdánfalva volt a gyűjtőút utolsó állomása?*

– Igen. A húsvétot még ott értem meg. A feltámadási szertartáson a kántor elkezdte orgonával, gyorsan: „*Föltámadt Kri...*” Amikor idáig ért, akkor nyújtotta. És akkor kapcsolódtak be a lányok is, amikor már ott volt a „*Kri...*” És amikor utolérték a kántort, akkor ment együtt az ének szépen tovább. (*nevet*) Így ment a templomi éneklés akkor „*Bogdánfalába*”. Nem volt papjuk akkor büntetésből, mert előzőleg megverték a papot, mert nem volt hajlandó magyarul beszélni velük. És akkor büntetésből nem kaptak papot 10 éven keresztül, csak kántoruk volt. Józseffalváról, Bukovinából hoztak kántort maguknak, aki a templomban magyarul énekelt.

Bogdánfalván csak egy kalandom volt. Egy kereszttel. Megyek a falu szélén a szántóföldeken, és egyszer csak a domboldalon feltűnik egy csapat ember. Mit csinálnak ezek ott? Odamegyek, és hát ott fekszik a földön egy hatalmas nagy, nyers fából ácsolt kereszt. Azt mondják, hogy ott azon a helyen nagy jégverés volt most harmadik éve, és ezért akarnak oda most egy keresztet állítani jégverés ellen. De hát valami feliratot is kéne rá tenni, úgyhogy éppen jó, hogy jövök, mert én tudok magyarul is írni. Kérem: „Magyarul írjam?” Kissé zavartan, ugye, nem tudták, hogy mit mondjanak, de végül azt mondták: „Magyarul!” Na, megírtam magyarul szépen ceruzával a feliratot, utána ők azt kivésték, majd felállították a keresztet. Ez is egyik bűnöm lehetett később a bogdánfalvi csendőr szemében, aki aztán nemsokára letartóztatott. (*kacag*)

Mert Bogdánfalván csendőrörség volt. Amikor a második évben odamentem, azt mondták, hogy a csendőr most nincs itthon. Pótképzésen van Nagyváradon. Jó, hát akkor én élem világomat a lányokkal, akik minden este danoltak nekem. De egyszer csak az utcán összetalálkozom a csendőrkáplárral, aki már hazajött Nagyváradról. Már az előző nyárról ismertem. Egy kicsit olyan cigányos, fekete képű ember volt. Rám néz szúrósan: „Te már megint itt vagy?” „Itt.” „De tudod, hogy

nem tetszik nekem, hogy te itt vagy.” „Hát látom.” „Meddig akarsz itt maradni?” Nem akartam neki azt mondani, hogy örökre itt akarok maradni, hanem csak azt mondtam, hogy addig, amíg a dolgomat el nem végzem. „Hát csak mentül hamarabb végezd, és aztán kotródj innen!” Ilyen kedvesen fogadott.

Az volt a bűnöm, hogy csak a lányokkal barátkoztam Bogdánfalván is. Napközben jártam a faluban erre-arra, de este mindig összegyűltek Bukilában vagy Damokban. Körülvett ott engem egy csomó lány, és egymás után danolták nekem a nagyszerű nótákat, alig győztem jegyezgetni, és meg is tanultam tőlük mindent. Egyik alkalommal megjelent ott egy gazdag lány is, aki korábban nem járt oda. Jobban kihízott, húsos lány volt. A többi agyondolgozta magát, sovány volt. De ezt nem láttam korábban. A betyár azért jött, hogy szétrobbantsa az én embereimet! Egyszer csak odakiált nekünk egy ilyen trágár izét..., táncszó lehetett: „*Utolérem a kurvámat, meggereblem az aranyát!*” Ahogy ezt kimondta, nagyot visítottak a lányok, és úgy szétszaladtak, hogy ott maradtam egy szál magamban. Többet aztán nem láttam. Nyilván csak azért jött, mert irigyelte, hogy ezek a szegény lányok ott velem szórakoznak. (*nevetünk mind együtt*)

(Pozsgai Péter): – *Akkor még volt erkölcs.*

– Volt. És erre van még egy másik történetem is. Az egyik leánynak, Balán Ilonkáéknak Damok fölött volt a házuk, és egy alkalommal ott náluk beszélgettünk. Egy csapat leány volt körülöttem akkor is, talán egy-két fiú is volt köztük. És valahogy szóba került a lányok inget bezáró bezeréje³. Valamelyik nótában is benne van, hogy „leszakadt a bezere”, és hogy akkor a legény, a leány szeretője túvel szaladt utána, hogy felszedje megint a ráncokat. Hát ezen tréfálkoztunk, és a lányok már kezdtek heccelődni, évődni velem is, mert hát én is legény vagyok. Ez a lány, Balán Ilonka is valami tréfát mondott, és én erre el akartam kapni a karját, amitől ő megijedt, és a kezével tartotta az ingét, nehogy a bezerét leszakítsam. (*kacag*) Kicsi dolog volt, csak egy apró mozdulat, de nekem mégis nagy eset volt, hogy ezek a fiatalok már így bevesznek engem maguk közé. Ritkán fordult velem elő ilyesmi azelőtt. Találkoztam még vele egyszer az életemben, amikor 1956 nyarán ellátogattam

---

3 A bezere az ing nyakát összekötő zsinór.

a faluba. Egy szénásszekérrel jött két töpörödött anyóka. Megálltak a bíró háza előtt, épp ott, ahol én valamikor szálláson voltam a bíróviselt öregnél, Balán Jánosnál. Megszólítom ezt a két asszonyt, hogy nem ismerik-e Balán Ilonkát. Erre az egyik azt mondja: „Hát én vagyok!” A délceg, szép, egyenes termetű leányból töpörödött anyóka lett már.

*„KÉNYTELENEK LESZÜNK 24 ÓRA ALATT KIUTASÍTANI!”
A LETARTÓZTATÁS ÉS A KIHALLGATÁSOK TÖRTÉNETE.*

– *A bogdánfalvi aranyéletnek végül hirtelen véget vetett a letartóztatás. Tessék elmondani, hogy hogyan történt ez.*

– Elmondom, de ezt távolabbról kell kezdeni. Tudnotok kell azt is, hogy mi volt a dolog előzménye. Magyarországon a megelőző évben miniszterelnök lett a Gömbös Gyula, és kitört a „Mindent vissza!” revíziós láz. Erre az utódállamokban is elkezdődtek a magyarellenes tüntetések, amelyeket a hatóságok szerveztek. És akkor azt mondja nekem Brăiloiu bácsi, hogy egyelőre ne menjek falura, nehogy ott valami bajom essék. Hogy egy magyar! Nekik is kellemetlen volna, hogy ők ajánlólevelet adnak, és nekem bajom esik. Várjak ott, és ha majd elcsitulnak a tüntetések, csak akkor menjek ki majd megint. Így aztán 1932 őszén ott rostokoltam Bukarestben. Jártam az Akadémiai Könyvtárba, az volt a kedvenc helyem, alig volt olvasó a szép olvasóteremben. És jártam Brăiloiuékhoz a Zeneszerzők Egyesületébe, ahol mindig új felvételek készültek. Közben kitört még a diákforradalom is. Mert amikor Iorga⁴ lett az oktatási miniszter vagy a miniszterelnök, felemelték az orvostanhallgatók tanulmányi idejét négy évről öt évre azzal az indoklással, hogy nem lehet négy év alatt az orvosi egyetemet elvégezni. Erre aztán a diákok tüntetni kezdtek, mert hát ez egy falusi diáknak sokba került. Kivonultak az utcára, minden luxusautót megállítottak, és addig nem eresztették tovább, amíg az utasok nem szidalmazták a kormányt. De aztán ezt megsokallta a kormány, és egy éjszaka rájuk küldte a rendőrséget, akik izzé-porrá törték a nyomdagépeket. Másnap reggel, amikor ezt a diákok megtudták, kivonultak, hogy ők most összetörik az *Universulnak*, a kormánylapnak a nyomdáját. Rettenetesen sok diák volt Bukarestben, ötezer diák. A Bulevardul Carolon vonultak, mert a Calea Victoriei elején volt az *Universulnak* a háza is,

4 Nicolae Iorga (1871–1940) neves román történész és politikus.

a nyomdája is. Hát persze a rendőrség, tűzoltóság elébük rohant, megállították a Cișmigiu park sarkánál őket, és három napig ott állt a front a rendőrök és a diákok között. Én akkor ott laktam a diákok között a Cantacuzino utcában. A diákok bekötött karral, betört fejfel érkeztek. Hát nem kímélték őket a rendőrök, de a diákok se kímélték a rendőröket. Az utcákon letördelték a régi bojár házak léckerítését, aztán már fölszedték a kövezetet is. Három napig állt ott a front, kergették egymást ide-oda. Én is kimentem érdeklődni, és szaladtam, amikor kellett. A Cișmigiu sarkán egy többülékes rendőrszállító autót felborítottak, valami csirkefogó kilyukasztotta a benzintartályt, és meggyújtotta. A négy gumikerék úgy égett ott egész éjszakákon át, mint a fáklya. Román diákok mondták nekem, hogy a végén székely katonákat hozatott a kormány, és a székelyek puskatussal verték szét a diákok frontját, így tudták leigázni valahogy őket. De nekem soha egy hanggal fel nem rótták, hogy azok magyarok voltak vagy mi. Hát ez természetes volt: a székelyek ellen a diákokat vitték, kijátszották egymás ellen őket. Ez volt 1932 őszén. Amikor karácsony közeledett, én már előre tudtam, hogy nemsokára kihal a városban minden, a diákok hazamennek, a professzorok is eltűnnek, Brăiloiu bácsi is eltűnik, és akkor megmondtam neki, hogy most már vagy adnak ajánlólevelet, vagy nem, de én megyek falura. Hát mit csináljak én ott a kihalt Bukarestben egy szál magamban?

- *És akkor következett a Dâmbovița megyei román falu, Brebu.*

- Előbb Brebu, aztán karácsonytól Moldva megint. Jázu Porkuluj, majd több hónapon át Jugán, és végül áprilisban Kalugar, Bogdánfalva és ezeknek a környéke. Hát ezek voltak a letartóztatásom előzményei.

- *És akkor most térjünk vissza Bogdánfalvába, illetve Trunkba, ahol 1933. április 21-én a csendőrség letartóztatta.*

- Miután így elbeszélgettem a bogdánfalvi csendőrrel, egy pár nap múlva meggondoltam magam, hogy a Szeret túlsó partján van egy székely falu, Ketris, és hogy azt is meg kellene nézzem. Gondoltam, lemegyek a Szeretig, és onnan megyek majd át. Útközben Trunkon ismerőseim is voltak, Szabó Ferencék, akiknél Domokos Pál Péter is sokat járt. Most oda mentem én is szállásra. Hát éppen akkor jött haza a városból Szabó Ferenc. Mindjárt vacsorával kínáltak, és közben

besötétedett. Alig fogunk hozzá a vacsorához, egyszer csak dübögnek odakint. Hát mi dübög úgy? Kimegy a gazda, és visszajön a bogdánfalvi csendőrkáplárral és két csendőrlegénnyel. Szuronyos puskák a vállukon. Leülteti őket, kínálja vacsorával is, amit ők nem fogadnak el, nem kérnek belőle. Beszélgének a városról, ahonnan a gazda most tért haza. De egyszer aztán hozzám fordul a csendőrkáplár: „Hát te mit keresel itt?” „Holnap reggel megyek át a Szereten Ketrisbe.” Erre ő: „Nem mész te sehova!” Hát mondom, ezt ő jobban tudja, mert nála vannak a szuronyos puskák. Nem is válaszoltam rá. Ha nem megyek, nem megyek, ő jobban tudja. Egy kis szünet után aztán maga Szabó Ferenc kérdezte meg őket: „De hát miért? Mi bajotok van veletek, csendőröknek?” Erre a csendőr: „Jaj, hát nem tudjátok ti! Mert ti, az itteni magyarok becsületes emberek vagytok, de az ottaniak milyen gazemberek! Most jöttem Nagyváradról, és tudom. Ha azok egy fröccsöt isznak, mindjárt a magyar himnuszt éneklük, nem győzzük őket pofozni!” És azt mondja végül, hogy ők most bekísérnek engem Bogdánfalvára. Így aztán a vaksötétben elindultunk szépen libasorban a nagy sárban. Elöl a csendőrkáplár, utána én, aztán a két csendőrlegény. Síkos volt a gyalogút, mert nagy eső volt délután.

– *Már megvolt ekkor a letartóztatási parancs?*

– Jaj, ezt elfelejtettem: a csendőrök ott helyben mondták már Szabó Ferencnek, hogy országos körözés jött ellenem. Én biztos voltam benne, hogy ez hazugság, csak átmítás. De igaz volt!

Az előzményekhez tartozik még az is, hogy már aznap délelőtt történt még valami, ami már összefüggésben volt a későbbi eseményekkel. Amikor már elhatároztam magamban, hogy lemegyek Trunkba, eszembe jutott, hogy Szabó Ferencnek van egy szőlője a bogdánfalvi hegyen, ahol előző nyáron én is kapálgattam a lányokkal. Hátha ott van most is, és akkor majd vele megyek át a falujába. De már nagy, lombos volt a szőlő, nem lehetett a tőkék közé belátni. A hegy tövében álltam, és nézegettem fel a szőlőbe, hogy hátha meglátom ott valahol Szabó Ferencet. Egyszer csak valami zörög a hátam mögött. Megfordulok, hát egy bricska két szép lóval. Egy csendőr hajtja elül, hátul pedig egy csendőrtiszt ül. Megállnak a hátam mögött, és kérdi a csendőrtiszt, hogy mit csinálok én itt. Igazolom is magam az útlevelemmel, és mondom neki, hogy ismerem ennek a szőlőnek gazdáját, Szabó Ferenc

trunki lakost, épp most készülök hozzá, és nézegetem ezt a helyet, mert ha itt lesz, akkor vele együtt megyek majd el. Így ezt mind elmondtam neki, és ő elhajtott tovább Bákóba. De ott már várta az én letartóztatási parancsom, úgyszólván telefonon mindjárt megmondta a bogdánfalvi csendőrnek, hogy én Trunkba mentem át, és ő már jött is utánam nyomban.

Három napig voltam aztán a csendőrkáplár foglya Bogdánfalvában. Hízelt nekem mindenfélével, mondta megint a maga gorombaságait. Én pedig egyszerre olyan nyugodt lettem: nekem most már nem kell gondolkodni, hogy mit csináljak, mert átvette az intézkedést a felsőbb hatalom. Na, a harmadik nap aztán összeszedte a holmimat a csendőr, és szekéren bevitt Bákóba, átadott a megyei csendőrparancsnokságnak. Ott két, olyan 30-35 éves forma csendőrtiszt, talán hadnagyok lehettek, ült az irodában. Az első napokban kint voltam az udvaron, egy kis gyeves udvar volt léckerítéssel. Nyitva volt az ajtó, de hát az irataimat, a pénzemet elvették, szökésre nem gondoltam. Ott lézengtem. Egypár kidöntött fa volt, azokon üldögéltem, néha volt egy-két másik rab, azokkal beszélgettem.

– *Kihallgatás is volt? Kérdeztek valamit?*

– Már a második nap lehetett, amikor behívtak az irodába. Üljek le, foglaljak helyet. És elkezdtünk ott beszélgetni mindenféléről. Semmire nem emlékszem, csak arra, hogy nagyszerűen elszórakoztunk a két csendőrtiszttel. Nem gondoltam én arra, hogy én rab vagyok, és hogy ők az őrzőim! Semmi! Hanem egyszer a hét közepén kivágódik az ajtó, bejön a kapitány úr. Nagy vérmes ember, pirospozsgás. Felálltak a tiszték, én is felálltam illedelmesen. Mindjárt rám rivallt: „Hát te mit keresel itt?!” „Hát behoztak.” „Hát mit csináltál?” „Tanulmányokat.” „Na, majd adok én neked huszonötöt a fenekedre!” Azzal, mint a szélvihar, a másik ajtón ki! Soha többet nem láttuk. Ez a két perc volt az egész. A két csendőrtiszt azt mondja: „Nu-ți bagă de seamă! Porc înbătat.” [Ne törődj vele, részeg disznó!] Azzal leültünk, és vidáman beszélgettünk tovább. Amikor a csendőrök átadtak engem a rendőrségnek, akkor sem jelent meg a kapitány úr. Mulatott valahol bizonyára, iszogatótt.

Akkor aztán egy rendőr kíséretében Jászvásárra utaztam, és ott átadtak a tartományi rendőrfőnöknek. Megtudtam, hogy a városban

van valahol egy nagy rendőrségi épület, ahol sok fogoly van, és azokat kosztolják is hivatalból. De itt csak alig voltunk öten foglyok. Egy olyan vidéki kúriaszerű egyemeletes épületben volt ez. Az alagsor már félig a föld alatt volt, ott voltak a detektívek, és az emeleten volt a tartományi rendőrfőnöknek az irodája, két vagy három szép nagy szoba. Szép gyepes udvar körülötte, középen egy kerek kút is. A foglyok pedig ott voltak a telek másik oldalán egy helyiségben, ami valamikor mosókonyha lehetett a vidéki kúriában, de már át volt alakítva, hogy a rendőrlégenyek behúzódhassanak oda az eső elől. Egy nagy asztal volt benne, és két lóca. Ott volt még négy másik fogoly, akik azonnal rám támadtak, hogy van-e pénzem. Mondom, miért kérdezik ezt tőlem, mert hát ez mégis egy kicsit furcsa kérdés. Aztán elkezdtek magyarázni, hogy itt mi nem kapunk kosztot. Mert a városból, ahol főznek a raboknak, nem hozzák ide ki az ételt. Úgyhogy itt csak akkor eszünk, ha van pénzünk, de nekik a pénzük már elfogyott. A rendőr, aki szolgálatban van, néha megsajnálja őket, és a vajaskenyér tízórajából táplálja őket. Egy velem egykorú tisztviselő fickó volt az egyik, aki valamit sikkasztott, ezt ő maga mondta el, és ezért hozták be. Aztán volt ott egy orosz cselédlány, aki sose kapta meg a fizetését, mert a gazdasszonya mindenféle ürügyeket talált ki, hogy visszatarthassa a bérét. Hogy összetört valamit, meg nem tudom mi. Hiába panaszkodott, a munkájáért fizetést nem kapott. Végül megleste, hogy a gazdasszonya melyik szekrényből szokott egy kis pálinkát iszogatni, aztán abból ő maga is jól beivott, így lelket merített, lekent egy nagy nyaklevest a gazdasszonyának, és így került be ide ő is szegény feje. Itt a rendőrök pedig egyáltalán nem törődtek vele, csak őrizték már napok óta. Aztán a harmadik egy kocsislegény volt, aki nem tudom, hogy mit vétett. Végül volt egy kiskorú legényke is, akit a szeretőjével, egy kislánnyal hoztak be. Ők a városon kívül éltek, ahol ilyen löszfalakban valami barlangok voltak, ott bújkáltak, és a városszéli házakból lopkodtak ezt-azt, abból éltek. De elcsípték, megfogták és behozták ide a rendőrök mind a két gyereket. A lányt befogták takarítani, de ő aztán azzal az ürüggyel, hogy megy a kútra, amikor látta, hogy nincs ott senki, megszökött. A fiú pedig ott maradt, és ott nagyon háborgott, méltatlankodott, hogy a leány bezzeg kerekét oldott, ő pedig itt fogoly. Hát ez volt az én kis társaságom, amelyikben én voltam a krózus, mert nekem volt pénzem. Úgyhogy én aludtam az asztal tetején. A sikkasztó tisztviselő, aki mégis úrigyerek

volt, aludt az egyik lócán. Az orosz cselédlány, mivel mégis a gyengébb nemhez tartozott, a másik lócán. A kocsislegény már a földre szorult, ahol állandóan méltatlankodott, hogy éjszaka a szekrény alól kijön valami kis állat, és odadugja az orrát az ő orrához. Valami tengeri malaca volt az egyik rendőrnek, ott volt az is velünk valahol. Így teltek a napok egymás után. Délutánonként bekísértek engem „a Főnökhöz”, aki kihallgatott. Róla már tudták a rabok is, hogy előzőleg Brassóban szolgált. Valamit tudott magyarul is, a felesége is brassói magyar lány volt. Kedvesen, barátságosan fogadott, és az összes moldvai jegyzeteimet elolvasta, ezeknek minden lapját. Ilyen nagy csomó volt már! Én pedig magyaráltam neki, ahol nem értette. Közben mindig mondta nekem, hogy ne féljek semmit, mert ő a legjobb jelentéssel fog felküldeni Bukarestbe, ugyanis oda kell felküldenie, mivel onnan köröztek. Hát így is történt aztán. Csakhogy egy románcsúfoló nóta is előkerült Jugánból. „*Ide lábam, ne tova, / ne vigy oláh faluba, / mert az oláh faluba / még a tyúk is ott kurva!*” Amikor elolvasta ezt, csak ennyit mondott: „Ejha!” (*kacag*) A végén, amikor a jelentést legépelték, akkor azt mondja, hogy menjek át a másik szobába a detektívvél, és olvassam el a jelentést, hogy elfogadom-e, mert ők a legjobb indulattal csinálták. Ha elfogadom, akkor írjam alá, és akkor ők ezzel elküldenek Bukarestbe. Hát olvasom, két gépelt oldal volt sűrűn tele, és csakugyan a legjobb indulattal készült. De a végén azt mondja a detektív, hogy azt még írja oda, hogy azt a nótát mért jegyezte fel. Na, mondom, itt van a kutya elásva, ezzel akarnak engem megfogni! Egy pillanatig gondolkoztam, de aztán gondoltam, hogy én mindig csak az igazat mondtam, és most is csak az igazat mondom. Hogy nem a románok csúfolása miatt jegyeztem ezt fel, hanem a dallam miatt, mert az egy ritkaság. Hát ráírtam.

Aztán másnap egy rendőr kíséretében megérkeztem Bukarestbe. Éjfél után két órakeren egy fiákeren a Bulevardul Carolon megérkeztünk a nagy rendőrségi épület elé. Ott átadnak engem a rendőröknek, akik hellyel kínálnak. De látom, hogy a székem mellett még két másik szék is van, és azokon ül két szuronyos katona. Hát megőrültek ezek?! Statárium volt Bukarestben, de én arról nem tudtam semmit. Akkor volt a nagy grivicai vagongyári sztrájk, de mivel a falvakban nem volt villany, nem volt rádió, újságot sem olvastam, minderről nem értesültem. A zsidó boltosnak és a román tanítónak biztos volt rádiója, de hát

velük nem találkoztam. Most meg nézem: megőrültek ezek, hogy szuronyos katonák közé tesznek? Húsz év múlva jött Magyarországra egy kiállítás Romániából a grivicai sztrájkról. Ott tudtam meg, hogy mi volt épp akkor, amikor engem oda bevittek. Egyszer aztán a katonákat elküldték, engem pedig betettek egy kis szobácskába, ahonnan aztán minden este felkísértek a rendőrfőnök szobájába. Ott Miu úr fogadott, magyarul hallgatott ki, hogy ne legyen nyelvi nehézségem. Mondtam ugyan neki, hogy én tudok románul, de igaza volt, mert inkább a parasztnyelvet tudtam, az úri nyelvet kevésbé.

- *Ki volt ez a „Miu úr”? Honnan tudott magyarul?*

- A rendőrség sajtóosztályának volt a főnöke. Perfekt magyar volt! Szimpatikus úriember. Ott minden este kihallgattak. Azon kezdődött, hogy tagja vagyok-e a Revíziós Ligának. Mondom, nem vagyok tagja. Hát ki az a Györffy István, aki folyton írogatja nekem a leveleket és képeslapokat? Ugyebár [Györffy] tartotta velem a kapcsolatot, hogy engem Magyarországra visszacsalogasson. És azt is írta, hogy szerez nekem egy kis pénzt, hogy ott Romániában élni tudjak, mert tudta jól, hogy a szüleimtől vékonyan kapok. A Néprajzi Múzeumtól és az Akadémiától kaptam volna, de sose jutott hozzám semmi, mert ezeket [Györffy István] a Székely Nemzeti Múzeumba küldte, és nekem írta, hogy oda írjam meg, hogy Csutak Vilmos [múzeumigazgató] hova küldje számomra tovább. De hát én sohase tudtam előre, hogy éppen hol leszek Moldvában. Klézsén például mindjárt az első órában elfogott a csendőr, és megmondta, hogy vagy önként elhagyom a falut, vagy bekísér a városba, a csendőrparancsnokságra. Hát otthagytam [a falut]. Pedig ott akartam maradni legalább néhány napig. Így ott maradt a pénz [Sepsiszentgyörgyön], és aztán Csutakék intézkedtek, elhasználták a múzeum céljaira.

- *És mit kérdezett még a rendőrfőnök?*

- Minden este vagy két óra hosszat társalogtam ott a rendőrfőnökkel. Kérdeztek minden ördögöt. Nem tudom, hogy a rendőrfőnök értett-e valamit magyarul, mert nem mindent tolmácsolt neki Miu úr. Legelőször is nem tudták, hogy ki vagyok én. Vajon miféle ember lehetek? Faggattak. Látták, hogy nem vagyok se nacionalista revíziós, se kommunista. De akkor mi vagyok? Karácsony Sándor nem volt ismeretes

a románok előtt, mert nem volt románul nyomtatásban megjelent műve. Úgyhogy én a román rendőrség előtt Szabó Dezsőre hivatkoztam, mert csak rá tudtam hivatkozni. Részben az ő hatása is volt, hogy akkor Romániába mentem. Ez mind összejátszott: Bartók, Ady, Szabó Dezső. Akkor jelent meg a *Segítség!* román fordításban. Hát mondom ezt is a rendőrfőnöknek. A tolmácsa, Miu úr pedig erre azonnal rávágta: „Én magyarul is olvastam már!”

A vége az volt, hogy azt mondja Miu úr, hogy ők, ugye, udvariasan bántak velem, és hogy ugye, nem volt semmi bántódásom. Valóban magam is bámultam, hogy egy csavargó egyetemi hallgatóval ők így bánnak. Hát mondom, nem [volt bántódásom]. Erre azt mondja, hogy most már én is legyek olyan udvarias, és valljak nekik viszonzásképpen. „Hát kedves uram, hát én minden kérdésükre vallottam! Ha magukat nem az igazság érdekli, és minden áron valami terhelő vallomást akarnak belőlem kicsikarni...” Erre azt mondja, hogy nehogy azt gondoljam, hogy nekik nincsenek eszközeik, hogy belőlem vallomást csikarjanak ki. Na, mondom, most kezd kedvesre fordulni a dolog. Mondom neki: „Kérem, ha magukat nem az igazság érdekli, én kitalálni nem tudom, hogy maguk mit akarnak, hogy milyen terhelő vallomásra van szükségük. Mondják meg, aláírom, vessünk véget az egésznek!” „Ejnye, hát hogy lehet valaki ilyen konok? Hát csak nem gondolja, hogy nincsenek bizonyítékaink? Nézze meg, hogy milyen csomó irat van itt!” Valóban egy nagy csomó irat volt ott, mind engem nyomoztak, hogy én merre jártam és mit csináltam. Rá volt írva piros betűvel, hogy „urgent”. Erre a végén előhúzott egy levelezőlapot, Mărtinaș Carolnak, a Román városi tanítóképző tanulójának, egy 16 éves kelgyesti fiúnak a levelezőlapját. Román nyelven írta, nem is tudott magyarul írni. Nekem írta a [bukaresti] román diákokthoz, és ott hányódott, amíg elolvasták a román diákok, hogy érdemes-e tartogatni, mert én már hetek, hónapok óta nem jelentkeztem, ott voltam éppen Moldvában. Hát látják, hogy azt kérdezi benne a gyerek, hogy „mi van azzal a revízióval”? Mondja nekem Miu úr, hogy a román diákok elolvasták a levelet, és bevitték a rendőrségre, mert mégis furcsa, gyanús, hogy mit levelezek én a revízió dolgában. És a rendőrség erre kiadta az országos közörelést ellenem.

- Csángó fiú volt Mărtinaș Carol?

- Csángó fiú volt, tanító lett a falujában, később találkoztam is vele ott Kelgyesten. Kérdezi Miu úr: „Haragosa magának ez az ember?” „Nem haragosom, ez csak egy gyerek.” „Mért ír ez magának ilyeneket?” Hát énbennem is meghült először a vér, és csak lassanként kezdtem el gondolkozni. Eszembe jutott, hogy amíg én Bukarestben rostokoltam, azalatt eszembe jutott valami néprajzi kérdés, aminek annak idején nem jártam utána, amikor ott voltam, ezért írtam ennek a gyereknek, hogy írja meg nekem, hogy ez hogy van ott, és melleleg említettem, hogy most azért nem tudok kimenni, mert még tartóztatnak Bukarestben a pártfogóim, merthogy ezek az ellenrevíziós tüntetések vannak, és hogy emiatt valami bajom ne essen. A gyerek persze arra nem válaszolt, amit én kérdeztem, hanem azt kérdezte, hogy mi van azzal a revízióval. Mert írtam én, hogy majd megyek, ha elcsitulnak [az ellenrevíziós tüntetések]. Hát most mondom Miu úrnak, hogy mi volt az előzménye ennek a lapnak. Azt mondja: „Mivel tudja ezt bizonyítani?” „Mivel tudnám? Ha megvan még a levelem a gyereknél, azzal. Kérjék el tőle, semmi egyébbe nem tudom bizonyítani.” „Jól van, akkor kiadjuk a parancsot az ottani csendőröknek, hogy tartóztassa le a gyereket, szedje össze minden holmiját, és hozza fel Bukarestbe. Hogyha a maga levele közte van, akkor magának igaza van, akkor maga szabad. Óhajtja?” „Kedves uram, hát másképpen is el lehet kérni ezt a levelet.” „Nem! Nekünk megvannak a magunk szokásai! Óhajtja?” „Hát akkor kijelentem, hogy nem óhajtom, mert én vendégük voltam ezeknek az embereknek, és én nem küldhetem a nyakukra a csendőrséget.” „Hát akkor mit csináljunk magával? Kénytelenek leszünk 24 óra alatt kiutasítani!” Én erre majdnem sírva fakadtam. Az egész életem programja romban volt! Látták ezt rajtam, és elkezdtek vigasztalni a rendőrök: „Na, hát nem örökre szól ez. Értse meg, hogy most olyan feszült a nemzetközi helyzet, hogy nem tudunk magával mit csinálni. Beiratkozik az egyetemre, és aztán eltűnik, azt sem tudjuk, hol jár, országos körözést kell kiadni. Értse meg, hogy nem tudunk mit csinálni magával!” Nyilván a miniszterrel, Gusti professzorral beszéltek [és ő mondta nekik]: „A legjobb, ha hazakülditek.”

(Pozsgai Péter): - *Az nem is jött szóba, hogy Dimitrie Gusti vagy Constantin Brăiloiu beavatkozzon ebbe az ügybe?*

- Nem, egyáltalán. A rendőrségen ez nem került szóba. Nekem persze az első dolgom volt, hogy Brăiloiuhoz szaladtam a Zeneszerzők Egye-

sületébe. Éppen bent volt. Persze ők már tudtak róla, mert a rendőrség őket is kikérdezte, hogy miért törődtek ezzel a magyarral. Brăiloiu mindjárt azt mondta: „Eredj el a miniszterhez is!” Megmondta azt is, hogy hol van. Nekem csak 24 óráam volt, és Sepsiszentgyörgyön voltak a dolgaim, könyveim, minden, még oda is ki kellett mennem. Elszaladtam a minisztériumba. Ott már a tanársegédei voltak a titkárai, mind ismerőseim. Mindjárt azzal fogadott Anton Golopenția, aki erdélyi gyerek volt: „Nem jól tetted, hogy nem tartottad velünk a kapcsolatot!” Hát én azt sem tudtam, gyámoltalan gyerek voltam, hogy ők ott vannak a minisztériumban. És magam sem tudtam, hogy mit akarok én. Utána mindjárt jelentették a miniszternek, hogy ott vagyok. Kijött a miniszter, először lehordta a titkárait, hogy két fiatal titkárom van, és nem mennek jól a dolgok. Sejtettem, hogy ez nekem szól, hogy én is fiatalember vagyok és ügyetlenkedem, és nem tájékoztatom őket. Utána hozzám fordult, és a legkedvesebben azt kérdezte: »Nem történt semmi bajod?« Mondom: »Nem, miniszter úr.«

– *Emlékezett Dimitrie Gusti Gábor bácsira?*

– Hogyne, hát a tanársegédei is állandóan beszámoltak rólam. Ő nyilván az én szájamból is hallani akarta, hogy a rendőrök igazat mondtak, amikor azt mondták neki, hogy nem bántottak engem. „Akkor rendben van.” És elbocsátott. Ő ajánlotta nyilván, hogy utasítsanak ki, küldjenek haza Magyarországra.

– *Miért?*

– Olyan háborús volt már 1933-ban a helyzet, a magyar kormány olyan románellenes és szomszédállam-ellenes, revíziós volt, hogy nem volt barátságos a levegő.

– *Mindez akkor a Gábor bácsi érdekében történt? Vagy pedig számukra volt kompromittáló, hogy egy magyar diákkal tartják a kapcsolatot?*

– Az is benne lehetett, de inkább az én érdekeemben volt minden.

(Pozsgai Péter): – *Gábor bácsiban fel sem merült, hogy esetleg megkéri Brăiloiut, hogy folyamodják Dimitrie Gustihoz a kiutasítás elkerülése érdekében?*

- Én nem tudtam semmit akkor, csak később kombináltam. A rendőrség nyilván megkérdezte, hogy miért adtatok ajánlólevelet egy ellenséges ország állampolgárának. És ők nyilván azt mondták, hogy ez nem ellenség, ezt mi ismerjük. A tanársegédekkel jóban voltam. Hát azok látták, hogy boldog voltam a román falvakban.

- *Itt akkor 24 órája volt csak. El kellett hagyni az országot. Mit lehetett elintézni ennyi idő alatt? Mit hagyott Romániában Gábor bácsi? Ott voltak például a fonográfhengerek.*

- Bukarestben még volt pár órám. A magyar diákotthonban helyeztem el egyet és mást. Többek között 10 fonográfhengert és egy fonográfgépet kaptam Brăiloiuéktól, a Román Zeneszerzők Egyesületétől. Hát azokat nem tudtam magammal vinni, törekeny dolgok voltak. Otthagytam a magyar diákotthonban, és megmondtam Brăiloiuéknak is, hogy a magyar diákokat megkértem, hogy vigyék el a Román Zeneszerzők Egyesületébe. Mert Brăiloiuék ajándékba adták ide a hengereket, és ekkor a kiutasításomkor meg is ígérte nekem, hogy majd elküldi Pestre a hengereket, csak annyit kért, hogy a dallamlejegyzések másolatát küldjük el nekik is, hogy legyen meg ott is. Ugyanígy megvolt már a Veress Sándoré is náluk. Annak idején ide is adták volt nekem, lemásoltattam a román diákotthonban. Jöttek oda hozzám a román diákok, és kérdezték, hogy mit csinálok. Mondtam nekik, hogy a Román Zeneszerzők Egyesületében ott voltak ezek a moldvai magyar népdalok. Hát így volt. De ezek a diákok a magyar kollégiumból nem vitték el Brăiloiuékhoz, hanem levitték a pincébe, ahol tönkrementek, megpenészedtek. Ezért aztán Balla Pétert kértem meg, hogy készítse el újra ezeket a felvételeket, amikor a másik évben ment Bukovinába. Odaadtam neki a gyűjtőfüzeteimet, amibe leírtam a szövegeket és a dallamokat: „Szállj ki Moldvában, itt van, és vedd fel megint fonográfra.” Ugye, mégiscsak hitelesebb így, mint az én lejegyzésem, mert én akkor még nem tudtam olyan jól kottát írni. Mondtam Ballának, hogy kutasd ki, mi történt az én hengereimmel. Hát aztán ő kikutatta, hogy a magyar diákok azt mondták: „Näm adjuk ki a románoknak!” *(a székelly akcentust utánozva mondja)* És letették a pincébe, ott pedig megpenészedett, használhatatlanná vált. Aztán Balla kiszállt azokba a falvakba, ahol én jártam, és felvette fonográfra, és később szerepelt vele mint a saját gyűjtésével. A füzeteim mind ott voltak Ballánál, hogy melyik faluban

kitől mit vettem fel. Akkor tudták meg a magyarok Moldvában, hogy engem nem lőtt le a csendőr. Mert azt hitték. Mert megjelent már az újságban is, hogy szökni akartam, és lelőtt. A vágyálmuk. Hát ez volt a kiutasításom históriája.

DOKTORI ÉRTEKEZÉS, MAJD KÖNYV A GYÚJTOTT ANYAGBÓL

- Gábor bácsi már a terepmunka idején tervezte azt, hogy ebből majd valamikor lesz egy csángó monográfia? Ilyen céllal gyűjtötte a néprajzi és történelmi adatokat?

- A tervem az volt, hogy majd a román szociológusok módszertana szerint én is egy ilyen szociológiai és történelmi monográfiát fogok készíteni. Csakhogy a terepmunkám félbeszakadt. Imitt-amott hiányosan, de azért mégiscsak egy nagy anyagot hoztam haza. Néprajzi anyagot is. Elég széles körű gyűjteményem volt, de voltak nagy hiányosságaim is. Például a népművészet nem érdekelt akkor. Nem is sejtettem, hogy mi minden van benne.

- *Hogyan lett doktori disszertáció, majd később könyv az anyagból?*

- Hát otthon aztán nyugodtan dolgoztam. Az elején nem állt össze még semmi. De 1933 őszétől évek álltak rendelkezésemre. Úgy gondoltam, hogy Györffy majd ledoktoráltat, és majd így lesz, meg úgy lesz. Hogy majd minden egyetemen lesz néprajzi tanszék, és hogy oda minket, az első néprajzi doktorokat, Györffy tanítványait, neveznek majd ki. Ez volt a nóta. Közben a szüleimnél éltem, és dolgoztam ezeken a dolgokon.

(Pozsgai Péter): - *Györffy közben arra akarta rávenni Gábor bácsit, hogy a moldvai csángók kunok.*

- Igen, ez a nézetkülönbség akkor éleződött ki köztünk, amikor én hazakerültem, és a disszertációmon dolgoztam. Ekkor kezdődött a baj. Györffy azt mondta, hogy írjam meg a doktori értekezésemet, a moldvai csángókat. Majd ő ledoktoráltat, majd ő állásba helyez. Én pedig otthon dolgoztam, a könyvtárból kölcsönöztem könyveket. Ő a Néprajzi Múzeumban tartotta az óráit, a tanszék ott volt, bejártak a diákjai hozzá, így én is gyakran benéztem oda, a múzeum könyvtárából is kölcsönöztem a könyveket. Egyszer aztán azt mondja nekem: „Ugye, ezek a moldvai

csángók kun eredetűek?” Volt egy ilyen elmélet régen, még a Jerneyé. De hát Jerneyék még nem tudták, hogy a magyarországi kunok nem magyar nyelvűek voltak, hanem török nyelvűek. Közben ez kiderült, és akkor a moldvai magyarok sem lehettek már kun eredetűek, mert akkor kitől tanultak volna meg magyarul. Mondom hát Györffynek, hogy nem, ezek nem kunok, ezek magyarok voltak. „De nem, nem, nézzem csak meg jobban.” Rá akart beszélni, hogy az ő kedvéért... Végül is mindegy az, hogy magyar-e vagy kun. Mért ne mondjam azt az ő kedvéért? De mondom, mégis furcsa volna, hogy az első tudományos értekezésemben ne azt mondjam, amiről meg vagyok győződve, mert be akarom hízelegni magam valakinél. Erről szó sem lehet. Így aztán inkább nem vitatkoztam Györffyvel egy szót sem, csak elmaradtam tőle. Egyszer aztán küldte az egyik tanítványát énutánam, hogy hát mi van velem, mért nem megyek hozzá. Hát egye fene, akkor megyek. Pofafüldőt venni. Egy hanggal többet nem említette a kunokat. Belenyugodott. Terrorizáltam. Mert én mégiscsak jeles tanítványa voltam, és ő arra büszke volt, hogy én Romániában járok. Így hát nem eresztett el maga mellől a kunok miatt.

EPILOGUS. ROMÁNIÁBAN MEGINT

- *Később tartotta még a kapcsolatot a bukarestiekkel? Brăiloiu és Gusti professzorok körére gondolk.*

- A szociológiai világtalálkozásra, amit ők szerveztek, és ami a háború miatt aztán elmaradt, kaptam meghívót én is. Amikor elhalasztották, akkor egy hosszú francia nyelvű táviratban tájékoztattak erről, még megvan most is itt nálam valahol. De erről Henri Stahl már nem tudott, mert azt írja valahol, hogy akkor ők elvesztették a kapcsolatot velem. De ez tévedés, mert én továbbra is kapcsolatban voltam velük, de nem vele, hanem Anton Golopențiával. Vele találkoztam akkor is, amikor később, 1946-ban három napra kijutottam a március 15-i ünnepekre Bukarestbe – merthogy akkor még Petru Groza nagy ünnepeket rendezett ott a magyar nemzeti ünnepen –, akkor ő már a Statisztikai Hivatalban valami főnök volt. Előhozatta nekem a Jugánra vonatkozó adatokat, megmutatta. Először úgy diktálták be a jugániak, hogy magyarok, ez ott volt mindenkinek a neve mellett. Aztán

később ki volt húzva, és újra beírva, hogy románok. Hát nem tudtak már magyarul, csak a legöregebbek.

Aztán 1956 nyarán meglepetésemre kaptam itthon egy hónapi romániai tanulmányutat, stipendiumot. Miért? Mert a kommunista stréberék, akik addig a fejemen táncoltak, most 1956 nyarán, amikor már ingott a dolog, hirtelen itt Budapesten megijedtek. Hogy engem megvizsgáltjanak, semlegesítsenek, megnyerjenek, egyszer csak kapok egy hónapos tanulmányutat Romániába. Hát kérdeztem, hogy mi a cél, valami kutatás vagy mi. „Hát te tudod!” – ezt mondták. És így egy hónapra kimentem. A Román Folklórintézetben – ekkorra már egy nagy intézet lett abból a kis magból, amit Constantin Brăiloiu a Zeneszerzők Egyesületében az én időmben elültetett – engem nagy ünnepléssel fogadtak, mert ismertek még régről. Egy olyan vacsorát rendeztek, hogy még na! Egy hosszú asztal volt, és én voltam a díszvendég. Brăiloiu még a háború alatt kiment Svájcba, és nem is jött vissza. Genfben kultúrattaséna ment a román követségre, az volt az ürügy, hogy kiment az oroszok elől. De ott kint volt egy nagy néprajzi intézet, amelyhez ő is tartozott. Egy ideig még leveleztem vele, küldtem kiadványokat is neki. Nagy tanulmányai jelentek meg ott kint. 1958-ban halt meg. Most újabban nagy kötetekben az eredeti franciával együtt posztumusz adogatják ki a nagy etnomuzikológiai műveit, Emilia Comişel fordította le románra.

– *Ha a moldvai kutatásainak lényegét, tanulságát kellene röviden összefoglalnia, mit mondana?*

– Azt, hogy mindig a kultúra egészét és az embert kell nézni. Ezt tanultam meg Karácsony Sándortól, és ez a moldvai magyarokra nézve is igaz. Nem könyvből, hanem mindig az emberektől tanulok meg valamit, akik beszélnek velem. Ezért mentem Romániába. A régi magyar nyelvet és kultúrát tanultam a moldvaiaktól. Rájöttem, hogy ők ott vannak a Szeret mentén 600 éve már, és hogy a régi magyar történelem ott él köztük elevenen. Tanulni kell mindig alázatosan. Nem, én semmit sem tudok! Én tőlük tanulok magyarul. És akkor ők is megérik, hogy én becsülöm őket, tisztetem. És akkor szívesebben állnak velem szóba. Nem úgy, hogy jön egy úr itten, és kikérdez bennünket. Mert ha ezt tesszük, akkor megette az egésztestet a fene.

Cseke Péter

ÉG ÉS FÖLD KÖZÖTT LEBEGŐ SZALMAZSÁKTUTAJOK

– *Részlet a Pegazus a háztetőn címmel készülő
szülőföld-szociográfiából* –

A ki 1959. szeptember 14-én délután úgy hat óra tájt felnézett a makulátlan őszeleji égre, szokatlan látványban lehetett része: gumikerekű szalmazsákok suhantak neki a meredek kénosi tetőnek, mint valami ég felé lendítő röppályának, hogy aztán a tetőtől már ússzanak is – és elszálljanak tova, Székelyudvarhely irányába.

Az időben még nem voltak divatban a földöntúli lények, így aligha hihető, hogy netán az ő látogatásuknak tulajdonította volna bárki is e különös jelenséget. Annál kevésbé, mivel velem repült, engem röpített az egyik szalmazsák.

Nem minden előzmény nélkül, persze.

Merthogy az a tizennyolc kilométer, amennyi szülőfalumat magától a várostól elválasztotta, számomra immár nem ama kilométerekben kifejezhetetlen – mert két világ közötti – távolságot jelentette, hanem életem sorsfordító útját, amelyik egyik világból a másikba átvezet. Ha ez így túl fennköltten hangzanék, megpróbálhatom ezt kissé: „földön járóbb” módon is megfogalmazni. Nos, gyalogoltam annyit a kénosi tetőn át oda-vissza – egy-egy vékányi búzával, átalvetőnyi kukoricával hátaló, kezükben pár majorságot is lóbáló, keddi napokon a legszükségesebbekért piacozó falusfeleim társaságában –, hogy képzeletem csak is a repüléshez társíthatja annak a napnak a felemelő élményét, amelyiken végül is elindulhattam az áhított iskolaváros felé, majdani egyetemi városom megközelítésének szellemi röpterére.

Hanem azért valami még sincs rendjén ezekkel a szalmazsákokkal.

Az még hagyján, hogy kamaszkorom érzélemvilágának, eszmélkedéseimnek diffúz emléktöredékeit ezzel a képpel próbálom érzékeltetni, elvégre a groteszk különösen alkalmas a kétértelmű helyzetek megjelenítésére, az ötvenes évek pedig ugyancsak bővelkedtek ilyen helyzetekben. De ha már repülésről van szó, miért éppen fekhelyünk ezen idomtalan, minden értelemben lomhának számító elemét emelem égi

tutajjá?! Ha pedig leleményességemből nem futja a repülés fenségességéhez méltóbb járműre, akkor már inkább maradt volna a lószekér derekában az a szalmazsák, ahová valóban bekerült, valahányszor egy-egy kisdiák a mi unitárius vidékünkéről elindult a székelykeresztúri unitárius gimnáziumba, amely 1793-tól kezdve az *„egy véka tudomány mellé egy köből erkölcsöt”* is tarisznyált mindazok számára, akik falai közül kikerültek.

Igen ám, de a mi családunk inkább székely volt, mint – felmenőiben – lófő. Ettől ugyan még nálunk is döngethették volna dacos lovak a hídládeszskát, ha akadt volna hozzá jó nagy zabostarisznyánk. Csak hát ez esetben is hiába nógattam volna édesapámat: fogná be a szürkét meg a feketét, mert őt magát is másfajta gondok tartották épp gyepelőszáron. Friss volt még az a jelszó, amelyet a konstancai értekezleten fogalmaztak meg, és amelynek értelmében a közös gazdaságokban a lovak helyét hamarosan traktoroknak, a vetőgépeknek kellett átvenniük, mint ahogyan a lovakat is átvették – huszonöt lejes egységáron – a pisztrángtenyészetek. Nem a hús kilója került ennyibe: az összeg a becsületüket vesztett, leértékelt igavonók államilag megszabott vételára volt, vagy legalábbis én ezt tapasztaltam 1957 nyarán, amikor egy szovétai diáktáborozás alkalmával felkerestük a híres vármezői pisztrángtenyészetet.

Ennél furább dolgok is megestek akkoriban. Az ötvenes években ilyen volt nálunkfelé a világ. Felemás. Akárcsak a mi falunk: fele kint, fele bent. Ami egynek is túl kicsinek bizonyult, hiszen alig száz portát számlált, elég nagynak találtatott ahhoz, hogy két külön világ is kiteljen belőle: a „külsőké” meg a „belsőké”. Jóllehet sem külső, sem belső utcája nincs a főút menti Recsenyédnek, s a más-más világba szakadtak különben is szomszédosak voltak. Továbbra is együtt választották a majort, a határ-, a marha- és a lelkipásztort, de azontúl mintha semmi közük nem lett volna egymáshoz. A „külsők” élték a maguk régi – ámde új törvény alá eső – világát, és szemmel láthatóan büszkén viselték láthatatlan megbélyegzettségüket: kiközösítettek voltak, de nem elűzöttek: ha más határrészben kapták is ki a földjüket, a magukéban dolgozhattak. Akik viszont beadták közösbe a brassói, bukaresti vagy kolozsvári szolgálattal szerzett keskeny parcelláikat, igavonóikat, ekéjüket-boronájukat, legfennebb csak önmagukkal lehettek elégedetlenek, kezdetben ugyanis mindenki a kedvükben járt, hogy terményosztáskor egészvágás-szekérrel vigyék haza a gabonát. Egyetlen kategória került csak lehetetlen helyzetbe: az, amelyiknek a jellemzésére leginkább a „se kint, se bent” illett.

Kerek esztendeig közénk tartozott a mi családjunk is (erről korábban már írtam, ráadásul éppen a a *Székelyföld* hasábjain).¹ Az előzményekről itt most csak annyit, hogy édesapám éppen az 1948-as zabaratásra érkezett haza az „Ararát tövéből” – miután négy évet és négy napot töltött a hanlari (Azerbajdzsán) hadifogolytáborban. Számba vette az édesanyám keze alatt gyarapodott jószágot, lekaszált a sarjút, elvégezte az őszi szántást meg a vetést, a hosszas téli estéken pedig tervezgetésbe kezdett az ugyancsak fogságból szabadult keresztapámmal. Házat kellett építeni, a 2,01 ha mellé további földeket vásárolni. Fekete Gábor bácsi, a felmenőiben lófő építésmester² úgy tervezte meg a később nyári konyhaként használt „kicsi házat” – amelyikben felcseperedtem, ahonnan iskolába jártam –, hogy tőzsomszédunk, anyai nagyapám öccsének emeletes házához lehessen „illeszteni” azt. István sógor írásban rögzített beleegyezésével így megllett a támfal, és a tetőszerkezetnek is csak a feléhez kellett a kolozsvári szolgálatból vásárolt épületanyag. A többit pótolta édesapám fogságból hozott kőműves-tapasztalata, amit a sziklába vágott vasút építésekor szerzett. Az alapozáshoz ő hasogatta legelőnkön a bazaltkővet, a Nyusza patakából ő bányászta és faragta ki a palát. A jobb lábam kisujja ma is „emlékeztet” erre a munkára, merthogy ötévesen aztán én „terelgettem” ezeket a kőveket a szibériai fogságot járt gyepesi nagyapám keze ügyébe. (Hogy a kőhasogatás mekkora szakértelmet igényel, azt a falumbeli – meglehetősen kalandos életű – Fekete Miklós³ egy olyan írásából tudtam meg, amelyben Magyarai Sándor bácsi alakjára ismerhettem.⁴)

- 1 Cseke Péter: Ötvenhétben asztag nőtt az udvarunkon. *Székelyföld*, 2022. 5. sz. 111–128. p.
- 2 Lakatos Gyula: *Szemelgetés Recsenyéd történetéből*. 2004–2016. Székelyudvarhely, 2017, k. n. 24. p.
- 3 Fekete Miklós (1942–2010) a székelykeresztúri mezőgazdasági szakiskolában és a marosvásárhelyi mezőgazdasági technikumban végezte tanulmányait (1964). Farmvezető Mezőbergenyében (1971–81), Mezőfelében (1977–81), térképész a Hargita megyei kataszteri hivatalnál Csíkszeredában, közben a *Hargita* című napilap mezőgazdasági rovatának munkatársa. A nyolcvanas évek végén Magyarországra költözött. Első írását az *Iffjómunkás* közölte (1968). Később novellái, elbeszélései jelentek meg az *Igaz Szóban* és az *Utunkban*, publicisztikával jelentkezett a marosvásárhelyi *Vörös Zászló* hasábjain. Egyik novelláját Ludwig Schwartz fordításában a *Neue Literatur* közölte. Írásai a falu világról, a természetközellen élő emberről szólnak, személyesen szerzett élményanyagát hagyományos modorban emeli művészi szintre.
- 4 Fekete Miklós: *A kőhasogató*. In Fekete Miklós: *Keserű méz*. Bukarest, 1985, Kriterion.

A „nagy ház” építése távollétemben zajlott, az már inkább az öcsém élettörténetéhez tartozik, ugyanis amikor a kollektivizálás folyamata újabb drámai fordulatot vett, én már egyetemista voltam. Hogy miként lettem azzá? Azzal kezdődött, hogy a kollektivizálást sürgető rajoni kiküldöttek megsuhogtatták édesapám előtt a sorsom várható alakulását előrevetítő mondatot: „Ha nem vonja vissza azonnal a kilépési nyilatkozatát, a fia egyhamar nem lépi át az udvarhelyi gimnázium küszöbét!”

Így történt, hogy amit talán évekig sem értek volna el nála a „meggyőzésével” megbízott szervezők, azt – eléggé dicstelenül – magam vittem véghez. Pusztán azzal, hogy a könyvekhez való feltűnő ragaszkodásommal megingattam ama hitét, hogy számíthat rám a gazdaságban, s így családként továbbra is meg tudunk állni a magunk lábán.

Örültem hát, hogy 1957 nyarán újból kollektivisták szülők gyermekének tudhattam magam, és ezen az alapon még ösztöndíjat is kilátásba helyeztek számomra az udvarhelyi gimnáziumban. Egyszóval: volt már miből megtöltenem a szalmazsákomat, édesanyám pedig nem csupán előkészített számomra egy paplant, hanem még a monogramomat is rávarrta a paplanlepedőre. A történethez hozzátartozik Fodor Lajos bácsi is, aki amellet, hogy a szalmazsáktöltéshez szükséges két-három ölnyi szalmát édesapám orra előtt vasvillamarkoló indulattal megzizgettette, jó tíz esztendő múltán is ezzel verte a mellét borozgatás közben: „Nekünk köszönheted, hallod-e, hogy a fiad egyetemet végzett!” Édesapám erre a maga csendes módján csak annyit válaszolt: „Oda fej is kellett, komám!” Hogy mikor vette észre, van mit védenem szalmakalapommal a napszúrás ellen, máig rejtély előttem, különösen, hogy inkább az örökké körülötte tüsténkedő öcsémet kedvelte. Ugyan én is ugrottam minden szavára, de bizonyára feltűnhetett neki, hogy nem éppen a legjobb kedvvel teszem.

Négyen voltunk azon az őszön a mi falunkból gimnáziumba menendők. Úgy látszik, ránk is átragadt a gépesítés, a motorizálás láza, mert jó előre elterveztük, hogy nem adjuk alább a Lanz-Bulldognál. Még mielőtt valaki netán előkelő fajkutyának vélné ezt a „dog”-ot, hadd mondjam el, hogy a kezdeti lépéseknél tartó közös gazdaságunknak ez volt az első gépjárműve – egy traktor, amelyet valamelyik uradalomból vásároltak, a Duna mellől. Eleinte szántásra, vetésre, cséplésre hasz-

nálták, később – gumikerekekre szerelve – ezzel hordták a terményt Udvarhelyre.

Ama szeptember 14-én délután épp egy utánfutónyi búzát fuvarozott. Nyilván a négy szalmazsák nem jelentett plusz terhet neki, annál nagyobb gondot okozott viszont, hogy a kénosi tető lejtős oldalán könnyedén „szélnek eredhettek” volna. Erre fel, mit eszelt ki a gépész?! Imre Jakab bácsi minket ültetett rájuk – nyomatékul. A közúti forgalom előírásait ugyan megszegte, de akkoriban sok mindent elnéztek a kollektív gazdaságoknak dolgozó sofőröknek.

Nagyot néztünk, amikor beértünk a térre, ahogy 2023-ig (míg le nem omlott) az iskola bentlakása állt: hozzánk hasonló „szalmazsák-pilóták” szállingáltak le rendre az egymás után érkező Molotovokról, Zilekről, Csepelekről.

Hanem a következő ősszel már nem repült velem a szalmazsák.

Addigra ugyanis kiderült: annyi a „kollektivista gyerek” a gimnáziumban, hogy nem adhatnak mindenikünknek ösztöndíjat. Nem adtak hát senkinek – csak 18 moldvai csángó-magyar diáktársunknak. Ki mert volna a kollektivista szülők közül méltánytalanságra gondolni épp akkor, amikor az újabb keletű „származási előjogok” felszámolására tett bátor kísérletként illett üdvözölni az intézkedést?! Csak hát ettől az én sorsom még nem vált könnyebbé. Ellenkezőleg: ekkor jutott igazán mélypontra, úgy tűnt ugyanis, azon a ponton kellett volna búcsút mondanom a továbbtanulásnak, amikor már kezdtem beleélni magam, hogy érettségizett, ha minden jól megy, egyetemet végzett ember lesz belőlem. Az udvarhelyi gimnáziumhoz más értelemben is „jussot” formáltam: akkor már tudtam, hogy építéséhez két nyáron át Cseke Mózes nagyapám is hordta a követ a múlt század első éveiben, mielőtt 1905-ben falustársaival Csikágóba indult volna.

Otthonról tandíjra (úgy emlékszem, ez évi ötszáz lejre rúgott) még úgy-ahogy futotta volna, de arról már végképp szó sem lehetett, hogy a bentlakási költségek fedezésére még havi háromszázötvenet előteremtsek: szüleim épp akkor szánták rá magukat a „nagy ház” építésére, aminek igazából majd vakációzó gyerekeim vették nagy hasznát a későbbiekben.

Jancsó Elemér felvilágosodást tárgyaló óráin sokszor eszembe jutott, ami ezután következett. Néhai professzorunk egyetemi előadásainak egyik kedvenc fordulata ugyanis így hangzott: „és akkor egy Nagy Kéz

...” (belenyúlt például Martinovics vagy Kazinczy sorsának alakulásába). Az én sorsomba belenyúló kéz Cseke Károly (1931–2019) nagybátyámé volt, aki minden hónap elsején fizetése felét nekem adta.⁵ Sokszor elgondolkoztam, hogy vajon mi készítette erre. Csak most jövök rá, miközben ezeket a sorokat írom: valószínűleg attól féltett, nehogy ugyanaz történjék velem is, mint vele, s mint ami az ő esetében jóvátehetetlennek bizonyult. Ő ugyanis a Tehetségmentő Alapítvány⁶ észak-erdélyi működésének köszönhetően került a Székelykeresztúri Unitárius Gimnáziumba. A falusiak hetilapjának riportereként tudtam meg az ürmösi unitárius lelkésztől, Lőrinczi Lászlótól⁷ – aki 1942 és 1948 között a gimnázium tanára, majd igazgatója volt –, hogy ’42 nyarán Árkosi László tanártársával lószekéren jártak be a két Homoród völgyét, és mindenünnen igyekeztek kitűnően végzett diákokat toborozni.⁸ Az 1942/43-as tanévben ugyanis már harminc diák tanulhatott kedvezményesen a Horthy Miklós Ösztöndíj Alap jóvoltából. Köztük volt az I. A és I. B osztályosok közül Szabó Gyula Homoródalmásról,⁹ Borbáth Károly Vargyasról¹⁰ és Cseke Károly Gyepesből.¹¹ Az ösztöndíj elnyeréséhez nem volt elég az otthon megszerzett bizonyítvány, az igénylőknek képesség-megállapító versenyvizsgán kellett megjelenni-

5 Homoródszentmártoni boltkezelőként nem keresett többet havi hétszáznál.

6 Lásd: Kattein-Pornói Rita: *Az Országos Magyar Falusi Tehetségmentés története*. Debrecen, 2018, Egyetemi doktori (PhD) értekezés, 137. p.

7 Lőrinczi László (1898. október 27. Felsőrákos – 1981. október 24.) unitárius lelkész, baromfitenyésztési szakíró. A gimnázium 1942/43-as (jubileumi) évkönyve kiemeli, hogy tagja az Unitárius Egyház Nevelésügyi Bizottságának és Missziói Bizottságának, gondnoka az Iskolánkívüli Népművelési Bizottságnak; 1942 nyarán részt vett a népművelési vezetők balatonlellei tanfolyamán. Tőle tudom, 1943-ban ott volt a történelmi jelentőségű Szárszói Találkozón is. Lásd még: Cseke Péter: Balázs Ferenc útítársa. *Igaz Szó*, 1975. 5. sz. 422–431. p. Uő: *Víznyugattól vízkeletig. Szociográfiai riportok*. Bukarest, 1976, Kriterion Könyvkiadó, 42–63. p.

8 A gimnázium működési rendje előírta, hogy „az I. osztályba nyilvános tanulól csak az vehető fel, aki valamely nyilvános jogú népiskola IV. osztályát sikerrel elvégezte és életének 10. évét szeptember 15-ig betölti, de 13. évét még nem haladta meg”.

9 Szülei Kozma Miklós tanító úr tanácsára írták be a gimnáziumba. A város első írásos említésének 650. évfordulóján így emlékezett a maga „keresztúri történetére”: amikor egy almási meszes szekér ernyője alatt kuporogva nekiindult a Keresztúrra vivő hosszú útnak, akkora tudásszomj élt benne, hogy „az még a mindig égő szülőföldszertet – s később a 8 keresztúri esztendőn keresztül a soha nem csillapuló honvágyat – is felülhaladta”. (Fülöp Lajos: Székelykeresztúr jelesei. *Kisváros*)

10 Szabó Gyula: *Ismét búcsú... Utunk*, 1980. 18. sz. 10. p.

11 A hét osztály elvégzését igazoló bizonyítvány (1942. július 15.) szerint Somodi Mária igazgatónő ajánlotta továbbtanulásra a csupa jeles Cseke Károlyt.

ük.¹² Hogy ez miként zajlott le, azt Szabó Gyula örökítette meg Borbáth Károlyról írt emlékidézésében: „Életének egyik legboldogabb napja 1942. szeptember 14-én volt, amikor a székelykeresztúri gimnázium hűvös termének tehetségkutató melegében ott ült az ismeretlen, habár hozzá igen hasonló gyermektársak között, és a még ismeretlenebb tesztlapok között. A szív hangosabban vert, az óra hangosabban ketygett, a mutatók mentek előre az óra számlapján, a tesztlapok meg jöttek a sorszámaikkal egymás után, míg vad ismeretlenségükből végül az lett, hogy a papírlapok a négy elemít végzett szelíd vargyasi gyermek eszének, tudásának, lelkivilágának képét öltötték magukra.”¹³

Amennyire reménykeltően indult ez a történet, annál vigasztalanabb lett a vége. Az 1943/44-es tanévzárásról nem tudósít a gimnázium évkönyv, ugyanis azokban a zűrzavaros időkben nem is készülhetett el. Közeledett a front: előbb a németek, aztán a szovjetek rendeztek be hadikórházat az intézményben. A gimnázium 1944 őszén újból üzent neveltjeinek, ám november 3-án sokan nem tudtak jelen lenni a becsengetésen.

Nagybátyám midezek ellenére jó kedélyű, mások felvidítására mindig kapható ember volt. Letörten sohasem láttam, panaszkodni sem hallottam. De ha olykor-olykor – immár idős korában – maga elé révedt, mindig az volt az érzésem, hogy a kénosi tetőn áll, és hosszasan integet Szabó Gyulának, Borbáth Károlynak...

1986–2024

---

12 A gimnázium 1942/43-as évkönyve szerint így jutott kedvezményhez a felsőbb osztályokból Sebestyén Gyula (Homoródalmásról), Zoltán Aladár és Zoltán Sándor (Homoródszentmártonból), Cseke Mózes (Gyepesből), Márton Dénes (Recsenyéről), Máthé Balázs (Abásfalváról), Török László (Szentpéterről), Csepregi Mózes (Városfalváról), Benedek József (Jánosfalváról)...

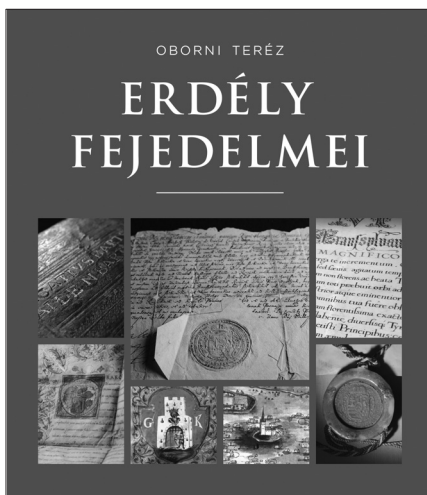
13 Szabó: i. m. 10. p.

Karda-Markaly Aranka

A TÜNDÉRKERT URAI: KÖNYV AZ ÖNÁLLÓ ERDÉLY FEJEDELMEIRŐL¹

Az Erdélyi Fejedelemség létrejötte és annak története nemcsak a magyarság, hanem Erdély története szempontjából is az egyik legkiemelkedőbb időszak, hisz egy új ország születik, különálló és egyben egyedi kormányzati rendszerrel, élén a fejedemként (princeps) ismert uralkodóval. A mohácsi csata elindítja, Buda elfoglalása pedig véglegessé teszi azt a folyamatot, amely a középkori Magyar Királyság három részre szakadásához, illetve az Erdélyi Fejedelemség létrejöttéhez vezetett. A Magyar Királyság jogszokásait, kormányzati rendszerét tovább éltető új ország közel 150 éves fennállása alatt 18 fejedelem történetét ismerhetjük meg, akiknek uralkodásán keresztül egyben bepilanthatunk az ország korabeli helyzetébe, az európai hatalmakkal és az Oszmán Birodalommal, valamint a szomszédos román vajdaságokkal való viszonyába is. Ezt a bonyolult időszakot számos történész kutatásaiból megismerhetjük; több olyan kötet is született, amely arra vállalkozott, hogy az Erdélyi Fejedelemség történetét összegezze, az olvasó elé tárja.

Oborni Teréz történész kutatási területe az Erdélyi Fejedelemség politika- és kormányzattörténete; nevét a 2016-ban megjelent *Székelý-föld története* című nagymonográfia szerkesztőbizottságának tagjai és

1 Oborni Teréz: *Erdély fejedelmei*. Budapest-Kolozsvár, 2023, Magyar Nemzeti Levéltár – Iskola Alapítvány.

szerzői között egyaránt megtaláljuk. A közelmúltban megjelent kötetei: *Az ördögös Barát: Fráter György (1482–1551)*, Pécs-Budapest, 2017.; *Erdélyi országgyűlések a 16–17. században*, Budapest, 2018.; *Erdély aranykora: Fejedelmek tündérvkertje*, Budapest, 2021. Legutóbb megjelent munkája, az *Erdély fejedelmei* egy 351 oldalas, keménytáblás kötet, amelynek tartalomjegyzékét csak felületesen áttekintve azt érzékelheti az olvasó, hogy egy újabb, száraz életrajzi ismertetőket felsorakoztató kiadványt tart a kezében. Ha azonban végig is lapozza a könyvet, a kezdeti benyomás teljesen megváltozik, hiszen ezúttal egy igényes szerkesztésű, színes, nagy méretű és látványos fotókkal, valamint korabeli források részleteivel teletűzdelt, igazán míves munkával van dolgunk, amely gazdag képi- és forrásanyagának köszönhetően érthetővé, majdhogynem érzékelhetővé teszi a kor szellemiségét, annak minden jellemvonásával egyetemben.

A kötet rövid, tömör bevezetője nemcsak a korabeli állam történetének alakulását foglalja össze, hanem afféle mankóul szolgál az olvasó számára a később részletesen is kibontott események bonyolultabb összefüggéseinek megértéséhez. Ezt követően az Erdélyi Fejedelemség 18 uralkodóját ismerhetjük meg, akik – rövidebb-hosszabb ideig – hivatalosan is viselték az Erdély fejedelme címet. A szerző minden fejedelmet külön fejezetben tárgyal, az egyes alfejezetekben pedig az illető uralkodása idején történt politikai, társadalmi, egyházi eseményekről olvashatunk. A kötet nagyszerűségét az adja, hogy e részben különálló szerkezeti egységek történetei összeérnek, és együtt egy kerek egészt alkotnak. A fejezetek elején néhány sornyi bevezetőt találunk, amely röviden összefoglalja a tárgyalt fejedelem sorsának alakulását, majd ezt követően kerül sor származásának, születésének, családi és rokoni kapcsolatainak részletezésére. Talán nem túlzás kijelenteni, hogy ezekből a részekből tudhatunk meg legtöbbet emberként azokról a történelmi személyiségekről, akik így vagy úgy meghatározó szerepet tölthettek be Erdély történetében. Ezeket egészítik ki a zöld színnel kiemelt, minden esetben korabeli forrásokból származó idézetek, amelyek között a korszak történetíróinak munkáiból vett szemelvények mellett egy-egy nemeslevél, címadomány intitulációjával, azaz bevezető szövegével is találkozhatunk. Az ilyen típusú, a nagyközönség számára talán kevésbé ismert forrásokból – korabeli levelekből, követi jelentésekből, a korszak hazai és külföldi történetíróinak munkáiból – szár-

mazó idézetek nagyon sok mindent elárulhatnak bizonyos események kapcsán vagy az éppen az aktuális uralkodóra vonatkozóan, de akár egy kortárs külső szemlélő korabeli ismereteit, nézőpontját, a szomszédos ország viszonyulását is megismerhetjük belőlük. Jellegzetes szóhasználatuknak, nyelvi fordulataiknak köszönhetően olykor kimondottan szórakoztatóak is, és szinte észrevétlenül hozzák számunkra közelebb a kor emberének gondolkodását, látásmódját, ezáltal is hozzájárulva ahhoz, hogy jobban megértsük a történeti kontextust és az események miértjét. A Bekes Gáspár-féle összeesküvésről például Báthory István fejedelem egy olyan levelében olvashatunk, amelyet Liszthy János kancellárhoz írt.²

A könyv János Zsigmond, majd Báthory István uralmát követően Báthory Zsigmond korát tárgyalja, mielőtt azonban e korszak érdekességeire részletesebben is kitérnénk, fontos megemlíteni, hogy például Báthory Kristóf uralmáról értelemszerűen a Báthory Istvánról szóló fejezetben olvashatunk – nemcsak azért, mert kettejük története szorosan összefügg, hanem mert az előbbi uralkodása korai halála miatt igencsak rövidnek bizonyult. Mindezeket figyelembe véve a szerző – igen szerencsésen – úgy döntött, hogy Kristóf történetét a Báthory Istvánról szóló fejezetbe építi be, és így az értő olvasóban sem marad semmiféle hiányérzet.

Ami Báthory Zsigmondot illeti, ő már a maga korában is nagyon megosztó személyiség volt: a tény, hogy négyszer mondott le a trónról, az ország kormányzásának stabilitására is jelentős mértékben kihatott. Ugyanakkor uralkodásának kezdeti időszaka meglehetősen sikeresnek tekinthető: ő az egyetlen olyan fejedelem, aki – annak köszönhetően, hogy a korabeli román vajdák hűségesküt tettek neki – Moldva és Havasalföld uralkodójának címét is magáénak mondhatta. Ez mind történeti, mind politikai szempontból nagyon fontos és sokatmondó gesztus, hiszen jól példázza Erdély, illetve az erdélyi fejedelem hatalmi pozícióját is az adott korban – akárcsak Báthory Zsigmond házassága, Báthory ugyanis Habsburg Károly főherceg leányát, Mária Krisztiernát vette feleségül. Rögtön a lakodalmat követően került sor a Szinán pasa elleni hadjáratra, amelyben a székelyek is harcoltak, és amelynek

---

2 Oborni Teréz: *Erdély fejedelmei*. Budapest – Kolozsvár, 2023, Magyar Nemzeti Levéltár – Iskola Alapítvány, 49. p.

következményeként az ún. véres farsangként számontartott esetre sor került. A „nagy” eseményekre való kitekintést követően a szerző visszatér a fejedelem házasságának tematizálásához: az ehhez a részhez kiválasztott források olyan szövegrészek, amelyek Mária Krisztianna által írt levelekből származnak, betekintést nyújtva az ara személyes tapasztalataiba is.

A kötet rendkívüliségét a korabeli idézetek mellett a felhasznált képanyag adja, amely valamelyest túlmutat a korszak jellegzetes forrástípusainak illusztrálásán. A fotókon a Magyar Nemzeti Levéltárban található oklevelek, az azokon fellelhető címerábrázolások, viasz- és szárazpecsétek széles skálája köszön vissza; olyan korabeli tárgyi emlékek, amelyekkel a nagyközönség – mivel ritkán kerülnek kiállításra – aligha találkozhat, sőt többnyire a korszakkal foglalkozó kutatók is csupán másolatban vagy elektronikus formában férnek hozzá. A nagy méretű, művészi igényességgel készített és kiváló felbontásban közreadott fotók szinte tapinthatóvá teszik az olvasó számára az említett tárgyi emlékeket és dokumentumokat, a pecséteken látható ábrázolásokon és a címerképeken akár az apróbb, de annál jelentősebb részletek is jól vizsgálhatóak. A fejedelmi címerek mindig tartalmazzák az uralkodók családi címerét is, ahogyan a portréábrázolásokon a különféle ismertetőjegyek alapján szintén beazonosítható a megjelenített személy. A levéltári anyagok mellett számos olyan tárgyról is találunk fotót a kötetben, amelyek a múzeumok gyűjteményeinek ritka darabjait képezik. Ilyenek például a pecsétnyomók, vagy a korabeli aranypénzveretek. Ezen érmék feliratait nemcsak az egyes uralkodók címeiről hordoznak információkat, hanem megismerhetjük róluk a pénzt verető fejedelem portróját, valamint az általa választott jelmondatot is. Azt is ki kell kihangsúlyozni, hogy ezek az uralkodó-ábrázolások több szempontból is kiemelkedő fontossággal bírnak: egyrészt a pénzforgalomnak köszönhetően más országok népeihez is eljutott a fejedelem képmása, másrészt pedig az is érdekes, hogy például Báthory Zsigmond esetében az általa veretett ezüstallérokon több mint húsz páncélábrázolás maradt fenn, így tehát ezek a pénzérmék a korabeli páncéldivatról is igen fontos információkkal szolgálhatnak az utókor számára. A Báthory Andrásról szóló fejezetben egy olyan korabeli metszetet mutat be a kötet, amelyen a fejedelmi jelvények mellett az uralkodó halotti képmása is szerepel. Ezek a jól kiválasztott és megfelelő helyre szerkesztett korabeli forrá-

sok, metszetek kiváló adalékként szolgálnak az olvasó számára az egyes témák mélyebb megismeréséhez.

A Báthory András halála utáni időszak, amely a századfordulóra esett, a fejedelemség történetének egy meglehetősen zűrzavaros periódusa, hiszen Básta generális hadai ekkor vonultak be Erdélybe, és ugyancsak ekkor ölték meg Mihály vajdát is. Ezt követi a Bocskai Istvánról szóló fejezet, amelyből az olvasó számára kiderül, hogy az a rossz megítélésű nemesember, akit az erdélyiek kezdetben bizalmatlanul fogadtak, hogyan vált mégis azzá a fejedelemmé, akit végül mindhárom nemzet elfogadott. Az ő uralkodásához köthető az a szabadságlevél is, amelyet a katonai képességeikről és kegyetlenségeikről ismertté vált hajdúk számára bocsátott ki. Amint Illésházy István leveléből megtudjuk: „Az hajdúknak iszonyatos, utálatos sok gonoszságok, az szegény népek keserű könnyhullatásuk szöpögések bizony átolhatották az egeket.” Bocskai azonban különféle szabadságjogok biztosításával és birtokadóományozással igyekezett javítani a katonáskodásból – és rablásból – élő hajdúk sorsán, az ország hasznára fordítva az általuk képviselt katonai erőt.

Rákóczi Zsigmondot, aki korábban Bocskai kormányzója volt, 1607-ben választották fejedelemmé. Trónra kerülésében az erdélyi rendek egyetértése nyilvánult meg, és bár mindössze egy éven át uralkodott, egy új fejedelmi dinasztia megalapítójának tekinthetjük. A róla szóló fejezetből megismerhetjük családi hátterét, magát a mecénás főurat, a kormányzót, majd a szabadon választott uralkodót, aki – mivel ebben az időszakban többen is igényt támasztottak Erdély trónjára – végül úgy döntött, lemond. Ennek következtében 1608-ban az ifjú Báthory Gábor veszi át a fejedelemség vezetését. Amint a korabeli leírásokból kiderül, az erdélyiek nagy reményeket fűztek Báthoryhoz. Ezt tükrözi Imreffy János Murád vezírhez írt levele is, melyben így írja le az ifjú fejedelmet: „a legerősebb hérosz, az udvar dísz, 20 éves ifjú, aki a vaskulcsot egy mozdulattal eltöri.”³ Ebben a fejezetben a szerző által választott alcímek, melyek nagyon tömören villantják fel az egyes életszakaszok jellegzetességeit, különösen beszédesek: *A ragyogó kezdet*, illetve *A Báthory-ágnak tündöklő csillaga* című részek a fejedelem trónra kerülését tárgyalják, és leginkább a kortársak elvárásai, valamint az

---

3 Oborni: i. m. 159. p.

ifjú uralkodóval kapcsolatos reményei elevenednek meg bennük. Közben a politikai eseményekbe is bepillantást nyerünk: a magyar királlyal való egyezkedésről vagy a belső viszályokról szóló alfejezet Erdély kül- és belpolitikájának alakulását mutatja be a tárgyalt időszakban. Érdekes ellenpontja Imreffy korábban idézett levelének az a jellemzés, amelyet egy szász polgár vet papírra 1610-ben, és amelyből már egy negatív megítélésű uralkodó képe rajzolódik ki számunkra.⁴ A következő alcímek – *Dorbézoló fejedelem, A dicstelen vég* – arra utalnak, hogy Báthory nemcsak a Szeben elleni hadjáratnak köszönhetette rossz hírnevét: ahogy azt a szerző igen találóan összefoglalja, a nagy tettekre hivatott fejedelem végül zavaros belső viszonyokat, rendezetlen külkapcsolatokat hagyott maga után.

Ezt az örökséget, e nehéz helyzetben lévő ország vezetését veszi át Bethlen Gábor 1613-ban, akinek sikerességét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy Erdély aranykorát ma is az ő nevéhez kötjük. Így az sem véletlen, hogy a róla szóló fejezet a leghosszabb ebben a kötetben. Az alfejezeteket áttekintve látható, hogy a szerző uralkodásának minden aspektusára kitér, melyekhez ezúttal is találó illusztrációkat, fotókat társít, mintegy fokozva az olvasói élményt. Nagyon fontos megjegyezni, hogy Bethlen az egyetlen olyan erdélyi fejedelem, akinek – katonai és politikai sikereinek köszönhetően – lehetősége lett volna magyar királlyá koronáztatni magát, ő azonban kiváló diplomáciai érzékének és éleslátásának köszönhetően nem élt a lehetőséggel. Döntésének körülményeire a szerző részletesen kitér a tárgyalt fejezetben.

A kötet egyik erőssége a Brandenburgi Katalin (Bethlen Gábor özvegye) uralkodásáról szóló rész. A korábbi szakirodalom általában átsiklik fölötté, most azonban részletes elemzést kaphatunk róla. A szerző ebben az esetben sem szorítkozik pusztán a száraz tények ismertetésére, hanem foglalkozik a korabeli ékszerviselési szokásokkal is, emellett pedig szóba kerül az a spanyol gitárművész és táncmester is, aki belülről ismerte Bethlen udvarát – ugyanis itt állt alkalmazásban –, és aki a fejedelemasszonyt vidám, jólelkű teremtként jellemezte.

A következő fejezetben Bethlen István rövid életű uralmáról, majd I. Rákóczi György sikereiről olvashatunk. Az utóbbi a harmincéves háborúban is részt vett; ennek köszönhetően a vesztfáliai béke aláíró

---

4 Oborni: i. m. 169. p.

országai között Erdély is szerepel. Fia, II. Rákóczi György ugyan igyekezett édesapja nyomdokaiba lépni, de nagyravágyása, illetve arra irányuló kísérletei, hogy a lengyel trónt megszerezze, Erdélyt igen súlyos válságba sodorták. Az ő cselekedetei váltották ki Ali pasa 1661-es Csíkszék elleni támadását is, amikor egyéb pusztítások mellett a Mikó-várat is felgyújtották. Azt, hogy II. Rákóczi György mivel haragította magára a törököt, valamint hogy milyen események előzték meg a fejedelemség megbüntetésére szolgáló tatárjárást, a kötet idevágó fejezetéből tudhatjuk meg.

A Rákócziak után a kötet Barcsay Ákos fejedelemségét tárgyalja. Barcsay megítélése – mivel a legitim módon megválasztott II. Rákóczi Györggyel szemben őt a török szultán ültette a trónra – meglehetősen negatív, itt azonban megtudhatjuk róla, hogy nem annyira személyes becsvágyból vállalta a feladatot, hanem parancsot teljesített, ugyanakkor pedig így kívánta elkerülni a további pusztításokat. A meglehetősen részletgazdag fejezetből, amelyet igen szerencsésen megválasztott idézetek tesznek még szemléletesebbé, kissé más nézőpontból ismerhetjük meg a korábban inkább ellenszenves, a törökök bábjának tartott uralkodót. Ugyancsak méltó módon mutatja be a szerző az olyan rövidebb ideig uralkodó fejedelmeket is, mint Rhédey Ferenc és Kemény János, akikről annak ellenére is gyakran elfeledkezünk, hogy tetteik révén ők is hozzájárultak az ország sorsának alakulásához.

Igencsak fontos része a könyvnek az Apafi Mihályról szóló fejezet: nagy érdeme, hogy igyekszik megcáfolni azt a mítoszt, miszerint Apafi az a gyenge kezű fejedelem volt, akinek uralkodásához Erdély elvesztése is köthető. A felsorakoztatott tények inkább azt igazolják, hogy Apafi Mihály egy széles látókörű, az ország jólétére törekvő uralkodó volt, aki minden erejével, a diplomácia különféle lehetőségeit kihasználva igyekezett, hogy kapcsolatot találjon az európai államok érdekszövetségével, és hogy Erdély önállóságát a török kiűzését követő időkre is átmentse. (Buda 1686-os visszafoglalását követően ez igen fontos törekvésnek és különösen aktuálisnak számított.) Az, hogy ez nem sikerült, nem rajta múlt – ahogy egy másik kiváló történész, Várkonyi Ágnes fogalmazott: Európa adósa maradt Apafi Mihálynak.

A fejedelmek sorát Thököly Imrének, az Erdélyi Fejedelemség utolsó uralkodójának a bemutatása zárja, akinek a történettudományban szintén eléggé negatív a megítélése. Bár rövid ideig Thököly is hivata-

losan viselte az Erdély Fejedelme címet, fontos megjegyezni, hogy ő már nem abban az értelemben volt Erdélyország ura, mint jeles elődjek.

A Magyar Nemzeti Levéltár és Iskola Alapítvány gondozásában megjelent kötet nemcsak tartalmát tekintve számít kivételesnek, hanem a szerkesztés és a kivitelezés szempontjait figyelembe véve is kiemelkedő teljesítmény, emellett pedig nyugodtan kijelenthető, hogy a szerző, a kora újkor legnevesebb kutatójának és szakértőjének számító Oborni Teréz nem maradt adósa az Erdélyi Fejedelemség iránt érdeklődő olvasóknak. Művét bátran ajánlom mindazoknak, akik mélyebben elmerülnének ennek az egykor önálló országnak, az Erdélyi Fejedelemségnek a történetében, vagy esetleg egy adott résztémát szeretnék jobban megismerni – ugyanis egy-egy fejedelem tevékenysége, irányelvei nagyban meghatározzák azt a kort, amelyben uralkodott. Vagy másként fogalmazva: Oborni Teréz kötete hiteles forrásokra alapozva repít vissza bennünket abba a világba (is), amelyet Móricz Zsigmond közismert regényében csak Tündérkertnek nevezett.

Szent László

„AZ EMBERNEK SZÁZFÉLE ARCA VAN”

– *Székely Ferenc születésnapj beszégetése*

Bocskay Vince szobrászművésszel –

– *Már a beszélgetés elején tisztázzunk egy dolgot: a vezetéknevedet i-vel vagy y-nal írod? Mindkét változattal találkoztam a sajtóban, a rólad szóló írásokban.*

– *Én a név végi y-t örököltem édesapámtól, de tudomásom szerint három nemzedékre visszamenőleg még az i volt használatos.*

– *Mit sikerült kibányászni a család ködbe vesző történetéből?*

– A kismarjai Bocskai család története 1212-ig vezethető vissza. Ebből a családból származik Bocskai István erdélyi fejedelem is. A köznemességhez tartozó Bocskaiak eredetileg Északkelet-Magyarországon, Zemplén megyében voltak birtokosok, majd az évszázadok során több ágra szakadtak. Én a családfámat szépnagyapámig, VI. Mihályig tudom visszavezetni, üknagyapám VIII. István, dédnagyapám VI. Ferenc volt. A református dédnagyapám Görényüvegsűrön kötött házasságot a Németalföldről áttelepedett, katolikus vallású Vakkan László Francis-kával. Kettejük házasságából született nagyapám, Bocskai Ferenc, akit már katolikusként írtak be, s onnan kezdve a család már katolikus. Ez kb. 1850 körül történt. Bocskai Ferenc nagyapám Szovátán telepedett le a 20. század elején, amikor feleségül vette a tősgyökeres szovátai Csortán Annát. Így született meg édesapám 1907-ben, akit Bocskay Vincének kereszteltek, és már ipszilonnal jegyezték be nevét az anyakönyvbe. Annyira eklektikusan jelenik meg a nevem

*Nagyapám térdénél Édesapám,
1909*

a magyar sajtóban, a közösségi médiában, hol *i*-vel, hol *y*-nal, hogy engem már nem is érdekel...

– *Hogyan fonódtak tovább a család kötelékei?*

– 1938-ban Galócásról Szovátára költözik anyai nagyapám, Boross Ferenc fűrészmeister családja, és 1939-ben édesapám feleségül veszi lányát, Boross Irént, édesanyámat. Édesapám 1951-ben tüdőkavernát kapott, Tordán megoperálták, s úgy élte le életét 1979-ig. Asztalosmesterként az 1935-ben megépült Bernády-villa elé Dobos Sándorral együtt elkészítették a kapuzatot és a szakállszárítót¹. Ezt sikerült megvásárolnia 2010-ben Péter Ferenc polgármester úrnak, aki a villa egy részét teljesen újjáépítette – most már pompásan néz ki.

– *Szováta város központjában, ahol te laksz, egy emléktábla jelzi, hogy e helyen állt valamikor Petelei István novellaíró nyári rezidenciája. Ő valójában Marosvásárhelyhez és Kolozsvárhoz kötődött...*

– Igen, Petelei István (1852–1910) Marosvásárhelyen született, jeles novellista és hírlapíró volt. Novellisztikáját, számos kortársához hasonlóan, hírlapírói tevékenysége és a 19. század második felének sajtóirodalma befolyásolta. A kor legnagyobbjaival váltott levelet, amit a Kriterion Könyvkiadó 1980-ban adott ki, Bisztray Gyula szerkesztésében². Nos, Petelei István háza előtt egy nagy székely kapu állt, amire ma is jól emlékszik az idősebb nemzedék. 1962 nyarán nagy vihar támadt, ami a kaput ledöntötte. Másnap megjelentek a marosvásárhelyi múzeum dolgozói, és elvitték. Adtak 2000 lejt, ami akkor kb. négy havi fizetésnek felelt meg. Ellenkezni nem lehetett, mert műemlékről volt szó. Petelei 1910-ben halt meg, de már életében a kolozsvári írószövetségre hagyatékolt a házat, mely 1935-ig lakatlan volt. Nagy szerencséje volt édesapámnak, hogy még abban az évben megvásárolhatta a házat és a mögötte lévő telket a kolozsvári írószövetségtől, 1937-ben pedig egy asztalosműhellyel egybekötött lakást épített a belsőségre. Ebben a házban születtem én 1949. december 16-án.

---

1 szakállszárító: a vendégek, úton elhaladók fogadására, megpihenésére alkalmas utcapad

2 *Petelei István irodalmi levelezése*. Szerkesztette: Bisztray Gyula. Bukarest, 1980, Kriterion Könyvkiadó.

Bal oldalt Édesapám, a Petelei-kapu előtt, 1930

– *Kik voltak az anyai felmenők?*

– Mint említettem, anyai nagyapám, Boross Ferenc galócasi fűrész-mesterként került Szovátára 1938-ban. Rá egy évre édesapám feleségül vette a lányát, Boross Irént. Négy gyermek született a házasságból, én voltam a negyedik, de csak ketten értük meg a felnőttkort.

– *Kérlek, mesélj a gyermekkorodról!*

– A Petelei-féle telekre épült házból kezdtem óvodába járni. Közel, a szomszédunkban volt az óvoda, jelenleg közjegyzői iroda működik a helyére épült épületben. 1956 őszén, hétéves koromban mentem iskolába. Emlékszem, a szomszédban volt egy rádió, és abban hallatszott a pesti forradalom harczaja. Szegénység volt, édesapám a közüzemknél dolgozott.

Negyedik osztályos koromig semmivel sem voltam tehetségesebb rajz szempontjából a többi átlaggyereknél. 1959-ben a szovátai néptanács gyűléstermében láttam Kusztos Endre festészeti kiállítását – életem első kiállítását –, ami nagy hatással volt rám. Bandi bácsi – így hívtuk a művész urat – Erdőszentgyörgyön volt kultúrfelelős a városi rajonnál,

*Édesanyámmal és bátyámmal
az elsőáldozásomkor, 1956*

onnan költöztek Szovátára 1956-ban. Ő egyébként nem tanított, nem is volt pedagógus alkat, felesége viszont, Kuzstos Piroska néni³ zenetanárként dolgozott. Látván a kiállítást, elkezdtem mindent rajzolni, ami a kezem ügyébe került – persze szakirányítás nélkül. Következő évtől, hatodik osztálytól, a Sándor János-villába jártunk iskolába. Az igazgató Nemes Sándor volt, aki tanítói végzettséggel rendelkezett, de az V-VI. osztályban – mivel tanárhiány volt – földrajzot, természetrajzot és rajzot tanított. Ő vette észre, hogy másként rajzolkok, mint a többi gyermek.

– *Mit mondott?*

– Beszélt édesapámmal, s javasolta, hogy a következő iskolai évtől, hetedikétől, menjek a Marosvásárhelyi Zene- és Képzőművészeti Szak-középiszkolába. Ezt a szüleim elfogadták. A hetedik osztály után abszolváló vizsgát kellett tennem, ami Románia történelméből és földrajzából, matematikából, románból és magyarból állt. A felvételi a VIII. osztályba románból, magyarból és matematikából volt. Igazából csak nyolcadiktól lettem művészeti középiskolás. Akkor a Kultúrpalotában tartották a szakórákat, a bentlakás a Lázár Ödön parkban volt, a ferences szerzetesek kolostorában, amit a színház építése miatt a '70-es évek elején (1973-ban volt az új színház felavatása – szerk. megj.) lebontottak. Aművészeti lányoknak a zárdában, a Lenin utcában volt a bentlakásuk.

– *Kik voltak a tanárok?*

– A marosvásárhelyi művészeti iskola az ország egyik legjobb, leghíresebb ilyen profilú iskolája volt, ha oda felvettek valakit, azt

---

3 Kuzstos Piroska (1926–1985) zenetanár, népzenekutató, folklorista.

jelentette, hogy tehetséges, ott van a helye. Akkor csak Bukarestben, Kolozsváron, Temesváron, Jászvásáron és Marosvásárhelyen volt művészeti középiskola. Szenczi tanáraink voltak! Hetedikben Bordi Géza (rajzot, festészetet) és Nagy József (szobrászatot, mintázást) tanítottak, nyolcadikban Incze István (rajz, festészet), Nagy József (szobrászat), majd kilencedikben Barabás István (rajz, festészet), Bordi Géza (művészettörténet), Hunyadi László (szobrászat). Ekkor már szakot kellett választanunk, s mivel Hunyadi László megbabonázott szaktudásával és emberségével, a szobrászatot választottam.

– *Ki tanított még?*

– Tizedikben a rajzot és a festészetet Piskolti Gábor tanította; amit tőle tanultam, azzal jutottam be az egyetemre. Szenczi ember volt! Ezután új tanárok jöttek: Bordi András festőművész, Izsák Márton szobrász, igazgató. Burda Zoltán volt az osztályfőnökünk, Józsa Gerő nagyszerű magyartanárunk. Hunyadi László szobrászatot és gyors vázlatozást, más néven: kroit tanított. Mindegyik tanáromra nagy szeretettel és tisztelettel emlékszem vissza. Ebben az iskolában érettségiztem 1968-ban.

Érettségi kép (jobbról balra az ötödik vagyok), 1968

Kolozsvári diákként Tornay Endrével, 1970

– *Milyen emlékeid vannak Marosvásárhelyről?*

– Jó kapcsolatom volt a színházzal, amely akkor a Kultúrpalotában működött. Mivel ott voltak a szakóráink, ott tanultunk, bármikor bemehettünk az előadásokra, természetesen, a kakasülőre. Emlékszem, 1968 tavaszán mutatták be ősbemutatóként Örkény István *Tóték* című darabját, melyen jelen volt a szerző is. Lohinszky Loránd volt az őrnagy, Tarr László a postás, Á. Toszó Ilona Ágica szerepében tündökölt. Később, amikor megfilmesítették⁴ a darabot, teljesen más hatást keltett bennem, nem is azt éreztem, amit korábban a színházban láttam.

– *Hová felvételiztél?*

– 1968-ban első nekifutásra bejutottam a kolozsvári Ion Andreescu Szépművészeti Egyetem szobrászati szakára. Akkor még működött párhuzamosan a 3 éves tanárképző főiskola és a 6 éves egyetem is. És mi voltunk az utolsó évfolyam, aki 6 évet járt, mert azután lecsökkenték négy évre. Itt jegyzem meg: a bejutás nem ment épp simán, mert

---

⁴ *Isten hozta, őrnagy úr!* 1969-ben bemutatott színes magyar filmszatíra Fábri Zoltán rendezésében. Legfontosabb szerepeit Latinovits Zoltán és Sinkovits Imre játszotta.

az utolsó helyre hárman jutottunk be ugyanazzal a médiával. Végül mindhármunkat felvettek, mert nem lehetett eldönteni: ki jusson be, és ki maradjon ki...

– *Kire emlékszel a kolozsvári tanárok közül?*

– Kós András volt a szobrászat tanszék vezetője, akit mesteremnek és példaképemnek tekintek. Szaktanárain Korondi Jenő, Lövith Egon és Virgil Fulicea voltak; Borghida István művészettörténetet, Virgil Salvanu építészettörténetet tanított. Salvanu egyébként Budapesten végzett, s úgy beszélt magyarul, mintha anyanyelve lenne. Továbbá: Erdélyi Gyula lélektant, Bretter György filozófiát, Földes László esztétikát tanított. Ez utóbbiból két óra kellett volna legyen hetente, de Földes nem tudott csak kéthetente feljönni Bukarestből Kolozsvárra (akkoriban ő volt *A Hét* helyettes főszerkesztője), ezért tömbösítve tartotta meg a 4 órát. Fantasztikus zseni volt; Goethét eredetiben, németül idézte. Harmadéven vettem észre, hogy kis szobraimon kezd látszódni a groteszk, ami a színházzal való kapcsolatom „eredménye”...

– *Mi volt a diplomamunkád?*

– Három alkotást készítettem a szobrászat háromféle klasszikus anyagában: fában, kőben és fémben. Egy kamaszlányt áldott állapotában fában faragtam meg, márványban egy leányportrét és ólomöntvényből Nérót, aki Ceaușescu-hasonlított. Tudatosan mintáztam meg úgy, hogy hasonlítson rá.

– *Észrevette valaki a hasonlóságot?*

– Hát persze! A diplomamunka megvédésekor ('74-ben volt, a Ceaușescu-diktatúra fénykorában) a bizottság tagjai megkérdezték, hogy miért pont Nérót választottam. Azt feleltem: vannak időszakok, amikor a negatív hősökkel is példát lehet statuálni. Elfogadták az érvelésem, de az volt az érzésem, mindenki látta, hogy a „király meztelen”, azonban senki sem merte kimondani.

– *Milyen emlékeid vannak még a kolozsvári évekről?*

– Amikor felkerültem Kolozsvárra, elsőéven egy Kádár Károly nevű diák bevitt a Magyar Operához és Színházhoz – ezek ma is egy épületben működnek a Sétatéren –, ahol másodállásban világosítóként

és statisztaként dolgozhattam. Mikor a világosítást végeztem, megmutatták, mit kell tennem: fülhallgatóban kaptam az utasítást, hogy mire vagy kire kell világítani. Jól jött egy kis zsebpénz, 200-300 lej havonta. Ne feledjük: ez 1968-ban volt, amikor már rég nem a főtéri magyar színházban működött a Kolozsvári Állami Magyar Színház és a Magyar Opera (először 1919-ben, másodszer 1945-ben költöztették ki a magyar társulatot – szerk. megj.) A Hunyadi téren található, 1906-ban felavatott Állami Magyar Színház épületének használati jogát mindkét alkalommal átvette a román társulat.

- *Hogyan zajlottak az órák?*

- Délelőtt voltak a kurzusok a szobrászműtermekben, délután pedig az elméleti órák Mátyás király szülőházában, Bocskai fejedelem szülőházával tőszomszédságban. Az első két év nehezebb volt, de azután, amikor a szakmai alapok elsajátítása megtörtént, már kezdett izgalmassá válni.

- *Hol laktál?*

- A Mikó-kertben. Ezt a tizenkét holdas kertet a nagy polihisztor, Mikó Imre hagyatékolta 1859-ben az Erdélyi Múzeum-Egyesületre, ott áll az udvaron a mellszobra is. Itt található ma az egyetemhez tartozó Állattani Múzeum és az 1960-as években épült diákokthoz. Közel van mind az egyetemhez, mind az egyetemi könyvtárhoz. Kezdetben, a gyenge bejutási eredményem miatt, csak rektori ösztöndíjat kaptam, de az első félév után már ott voltam a legjobbak között, és 500 lej ösztöndíjban részesültem.

- *Hogyan történt a kihelyezés?*

- Az egyetemi tanulmányaim első 5 éve alatt eszem ágában sem volt hazajönni Szovátrára tanárnak, inkább Bukarestről és Kolozsvárról álmodoztam. Az utolsó évben aztán kezdtem reálisan gondolkodni, tudniillik az a típus vagyok, aki nem szereti a nagyvárosi forgatagot. 1972-ben Péter János szováti rajztanár Sepsiszentgyörgyre költözött, de a helyét nem hirdették meg, az óráit szétoztották azok közt, akiknek nem jött ki a katedrájuk. Következő évben szóltak, hogy üresedés van, és nézzek utána, hogy meghirdethessék a katedrát. Ez meg is történt, és 1974-ben mint évfolyamelső elválasztottam szülővárosom iskoláját,

bár tudtam, hogy másokat is érdekelt ez a hely. Így kerültem Szovátára az 1-es és a 2-es számú iskolába, ahol mind a magyar, mind a román tagozaton (nem sokkal azelőtt indult be a román tagozat 3-4 diákkal osztályonként) tanítottam.

- *Hogyan tovább 1974 után?*

- Egy évet rajztanár voltam szülővárosomban, és 1975 őszén bevo-
nultam katonának az Arad melletti Máriaradnára. Ott vették észre,
hogy két kollégámmal, Nagy Leventével és Petrovits Istvánnal, akik
Kolozsváron, illetve Bukarestben végeztek, másként írunk, mint a
többiek. Kiállítottak a platóra, és jelezték, hogy kapunk egy termet,
ahol Nicolae Ceaușescu idézeteit kell felírjuk plakátokra. Ezeket aztán
kirakták, hogy olvassák a bakák, és hetente cserélték. Ezenkívül kellett
még szemléltetőeszközöket is készítsünk, amiket szintén kifüggesztet-
tek, hogy okuljanak a katonák. Igen ám, de semmi íróeszközt nem
adtak, így fenyőkerítéslécből faragtunk írószerszámot, úgy, ahogy
annak idején Nagy Pál festőművész úr tanított a vásárhelyi középisko-

A „szent család”, 1987

lában. A lövészetben szigorúan részt kellett vennünk, de kiképzési gyakorlatok számunkra ritkán voltak.

- *Mikor szereltél le?*

- 1976 tavaszán, és akkor ismerkedtem meg a feleségemmel, Kiss Margittal, akivel '77-ben összeházasodtunk. 1978-ban elkezdttük a házépítést, és '83-ra annyira elkészültünk, hogy be lehetett költözni. Közben 1979-ben megszületett Eszter Gizella és 1980-ban Anna lányunk.

- *Több éven keresztül részt vettél a parajdi alkotótáborban. Hogyan lettél tagja?*

- Burján Emil gyergyószentmiklósi szobrászművész, aki egyébként Kolozsváron egyetemista társam volt, szölt, hogy valaki nem jött el a parajdi alkotótáborba, s kérdezte, nem ugrok-e be helyette? Egy KISZ-táborról lenne szó, ahol mindent állnak. Belementem. Három évig faragtam egy domborművet öt női figurával, akik kikönyököltek egy verandán. A faragás kéthetes turnusokban történt nyaranta, 170 méter mélyen. Később azokat a tárnákat⁵ abbahagyták, elöntötte a víz, és ezek a nagyméretű szoborfigurák a vízben maradtak. Ma is a vízben „könyökölnek”.

- *Mivel kezdttél dolgozni?*

- Először terrakottával, s 1977 tavaszán Nagy Levente grafikussal meg is rendezttük Székelyudvarhelyen az első közös kiállítást.

- *1990-ben jött a váltás, s alkalom nyílt köztéri szobrok készítésére, amire azelőtt nem volt lehetőség. Mennyi idő kell egy köztéri szobor elkészítéséhez, és ilyenkor mi a fő támpont?*

- Szinte minden évre jutott egy köztéri szobor, amit csak akkor vállaltam el, ha nem ellenkezett erkölcsi vagy esztétikai szemléletemmel. Gyakran nyertem, de ugyanúgy buktam is el pályázatokat. Csak olyan munkákat bocsátok közszemlére, amelyet a magam megítélése szerint elfogadhatónak tartok. Talán ez a magyarázata annak, hogy a koromhoz képest aránylag kevés alkotásom létezik. Több esetben folyamodtam kész alkotások megsemmisítéséhez, mert rájöttem,

---

5 tárna - bányajárat, vízszintes bányafolyosó

hogy nem méltó a megmaradásra. Munkálkodásom folyamatában két tényező „nyomaszt”: az egyik a nem akármilyen örökölt nevem, a másik a Petelei szelleme, ahol lakom és dolgozom. Részben ezek azok a kihívások, amelyeknek erkölcsileg és minőségileg igyekszem megfelelni.

- *Koncepciódat tekintve milyen úton haladsz?*

- Két úton haladok. Ami kisszobraitam illeti, groteszk hangvétellűek, mert groteszk az egész világ, ami körülvesz. Az emberben a legszélsőségesebb elemek fonódnak egymásba. Főképp ez az oka emberközpontú munkásságomnak. A másik: köztéri szobraimnál elhagyom a groteszket, annak ott nincs helye. Ott a monumentalitásra törekszem, legfőképpen a forma által hordozott eszme monumentalitására. Ezt igyekszem követni a szobor belső arányai révén is, mert az eszme monumentalitását csak monumentális arányrendszerrel lehet megjelelni.

- *Hol állítottál ki eddig?*

- Egyéni kiállításom volt 1977-ben, 1982-ben és 2008-ban Székelyudvarhelyen; 1978-ban Marosvásárhelyen, Csíkszeredában, Sepsiszentgyörgyön és Kézdivásárhelyen; 1983-ban Gyergyószentmiklóson; 1984-ben Kolozsváron; 1990-ben és 2016-ban Budapesten és 1990-ben Nyíregyházán.

- *Hány szobrod áll Erdély és Magyarország közterein?*

- Húsznál több. A fontosabbak: Petőfi (Szováta, 1992); Bernády György (Marosvásárhely, 1994); Mikes Kelemen (Zágon, 1997); Apor Vilmos (Gyula, 1998); Gr. Mikó Imre (Sepsiszentgyörgy, 1998); Patachich Ádám (Kalocsa, 2000); Bod Péter (Felsőcsernáton, 2001); Az

Készül a Bernády-szobor, 1994

1848-as forradalom és a két világháború hőseinek emlékműve (Kézdivásárhely, 2001); Don-kanyari hősök emlékműve (Marosvásárhely, 2005); Márton Áron (Kolozsvár, 2009); Szent László (Csíkszépvíz, 2009); Sütő András (Sopron, 2011); Deák Farkas (Nyárádszereda, 2012); Kálvin János (Sepsiszentgyörgy, 2014); Hunyadi János (Marosvásárhely, 2022). Ezenkívül elkészült számos kisszobrom is.

- *Ki mutatta be, ismertette ezen alkotásokat? Ki tapintott rá leginkább a mű szellemiségére?*

- Kós András, Korondi Jenő, Gergely István, Péterfy László, Ligeti Erika, Jakobovits Miklós, Vida Gheorghe, Kő Pál. Ők a köztéri szobrait méltatták. A kisszobraimról többnyire Nagy Miklós Kund és Chikán Bálint írt.

*A frissen avatott Bernády-szobor előtt, tanárainnal,
Datu Victorral és Hunyadi Lászlóval, 1994*

- *Újító szobrásznak tartod magad?*

- Nem, de a hagyományokra építve, örök érvényű igazságokat követek.

- *Hogyan választod ki a szobor karakterét?*

- Az embernek százféle arca van. Ki kell választani azt, amelyik legalább 90%-ban jellemzi. Itt kezdődik a művészet! Olyan képet kell választani, ami az ő karakterét viseli. Ha hasonlít rá a haja, a szakáll, meg van fésülködve, ez még nem jelenti azt, hogy eszmeileg megfelel. Ahhoz, hogy az ember személyiségét meg tudjuk mintázni, föl kell nőni eszmeileg hozzá. El kell olvasni olyan dolgokat, amit róla írtak és hitelesek. Ha alkotóművész, akkor meg kell ismerni a műveit. Következő fontos szempont, hogy hová készül a szobor: belső vagy külső térbe. És amikor az eszméit elsajátítottad, tudod, hogy mit kell képviselj, akkor hozzáfogsz, és addig csinálod, amíg úgy érzed, hogy 90-95%-ban megfelel.

- *Mennyire kell hasonlítson a szobor ahhoz, akit a művész megmintáz?*

- Erre van egy jó anekdota. A híres-neves államférfi, Firenze város vezetője, a bőkezű kultúrátámogató, Lorenzo Medici (1449–1492) közismerten olyan csúnya volt, hogy az ördög is elbújt előle. Mikor meghalt, támogatott ismerőse, Michelangelo alkotott neki síremléket. Amikor elkészült a márványszobor, a kritikusok azt mondták: - De hiszen, Mester, ez nem is hasonlít Medicire. Michelangelo ezt válaszolta: - Nem baj, ez 500 év múlva fog hasonlítani. Azt jelenti, hogy nem a fizimiskája kell hasonlítson, hanem az, amit létrehozott, amit alkotott, az eszme, amit képviselt. Az pedig megszépítette. Ha valaki egy kicsit félszeg, nem azt kell kiemelni, hanem azt az eszmét, amit létrehozott, amit képvisel. Ez nagy igazság!

- *Mi a siker titka?*

- A tehetség, a sok munka és a művelődés.

- *2011. szeptember 30-án, Sütő András halálának ötödik évfordulóján e sorok írója is Sopronban volt az író szobrának felavatásán, amikor Marosvásárhelyről és Pusztakamarásról egy egész busznyi nép utazott – felnőttek és diákok –, hogy jelen legyenek a szoboravatási ünnepségen. Hogyan emlékszel erre az eseményre? Mi volt a döntő, hogy ezt a megtisztelő munkát neked adták?*

- Sopronban él egy Uri Előd nevű fogorvos, aki Régenből telepedett át még a '80-as években, és ő volt az értelmi szerzője annak, hogy Sopronban Sütő-szobor legyen. Sütő valóban jó kapcsolatot ápolt a soproniakkal; többször nyíltan, empátiával és kellő nyomatékkal méltatta a trianoni döntés utáni kiállásukat, amikor népszavazással döntöttek arról (1921. december 14–15-én), hogy Sopron ne tartozzék Ausztriához, hanem maradjon a magyar állam kebelében. A Magyar Országgyűlés 1922-ben a leghűségesebb város címmel jutalmazta Sopront. Egy másik dolog: Uri doktor ismerte, látta a korábban elkészült Márton Áron-szobrot, és ragaszkodott hozzá, hogy én készítem el a Sütő-szobrot. Valóban emlékezetes ünnepség volt, olyan személyiségek méltatták Sütőt, mint Görömbei András akadémikus, Sopron város polgármestere, Cs. Nagy Ibolya irodalomtörténész, Farkas Ernő tanár és mások. Ne feledjük azt sem, hogy a szoborállítás védnöke özv. Mádl Ferencné, Dalma asszony volt.

- *Kedves Vince! Szobraid között van-e olyan alkotás, amelyet ha most kellene elkészítened, másként csinálnál?*

- Mindegyiket másként csinálnám! A köztéri szobrokkal úgy vagyunk, hogy a műteremben készülnek el, de valójában kinti térre tervezzük. Úgy kell megtervezni, hogy arányaiban illeszkedjék bele; ne legyen az, hogy a szobor „bele kell nőjön” a térbe, de az sem jó, ha a szobor „kinövi” a teret. Ez borzasztóan veszélyes dolog! Úgy kell elkészíteni a szobrot a műteremben, hogy az találjon. Kint a téren „vizsgázik” a szobor. Nem volt olyan esetem, hogy melléfogjak arányaiban, de részleteiben észreveszek olyasmit, amit másként csinálnék. Ez normális, mert az ember fejlődik. Gergely István kolozsvári szobrász szavai jutnak eszembe: *Vigyázní kell a szoborral, mert ha elmész mellette, utánad nyúl, megfogja a gallérodát, s azt kérdi: Mit csináltál?*

- *Melyik szobrodra vagy a legbüszkébb?*

- Azt még nem csináltam meg... Na jó, a Márton Áron annyira összejött, hogy nem szégyellném meg magam érte. És a Kálvin is Sepsiszentgyörgyön. Még a Mikó is. Vagy van még a Don-kanyari hősök szobra a marosvásárhelyi katolikus temetőben...

- *Fontos az, hogy nagy elődeink kint legyenek a köztereken?*

- Persze, nevelőleg hat. A múltunk szervesen kapcsolódik a jelenünkhöz. Ha nem ismerjük a múltat, akkor gyökértelenek vagyunk. Ezért születtek a köztéri szobrok, hogy emlékezzünk nagyjainkra. Legyenek példaképek!

- *Mi a véleményed a szoborgyalázásról?*

- Ez nagyban megy Amerikában. A háború győztesei mindig ledöntötték azokat a szobrokat, amelyen az előző korszakhoz tartozók voltak. Pedig a szobor nem hibás... A magyarok nagyon okosan jártak el, hogy a kommunizmus szobrait elvitték, összegyűjtötték, kiállították egy parkban, és ott meg lehet nézni. Ezek között vannak jó szobrok is neves művészekről. A szobor eszmei mondanivalót tartalmaz. Ha művészileg, formailag jó, de hamis eszmét hordoz, kár megsemmisíteni. A lényeg az, hogy ne legyen a köztereken.

- *Mennyi idő kell egy szobor elkészítéséhez?*

- A kérdés költői, ezt nem lehet meghatározni. Vannak olyan esetek, amikor határidős a szobor elkészítése, de ez hibás. Nyugodjon Kós András, Kós Károlynak a fia, aki nekem eszmei példaképem volt, a MESTEREM, mindig azt mondta: „A szobrot akkor kell avatni, amikor kész van.” Ez egy axióma. Amikor élt még, többször lehozták autóval Kolozsvárról hozzám, megnézte a szobrot, véleményt mondott. Addig nem adtam ki a kezemből egy szobrot, amíg nem voltam biztos abban, hogy „kész van”. A szobor soha sincs kész. Azt a néző fejezi be.

- *Milyen felszerelés szükséges a szoborkészítéshez?*

- Nagyon sokféle mesterség: kőműves, lakatos, hegesztő, finommechanikus, öntő szerszámai kellenek. A 19. században ez sokkal egyszerűbb volt; a szobrászok elvégezték a mintázást, még gipszbe sem kellett öntsék. Minket úgy tanítottak az egyetemen, hogy el kell végezni a teljes munkát. Ha ezt nem tudod, akkor félszeg vagy, rá vagy utalva másokra.

- *Te kivel dolgoztattál pályafutásod során?*

- Eleinte Györffy Sándor, Kossuth-díjas szobrászművésszel, aki jelenleg Karcagon él, de ahogy elkészült Sánta Csaba szobrait szobrász-

művész öntödéje, már csak vele dolgoztatok. Ő egyébként diákom volt az általános iskolában, amikor kikerültem 1974-ben, elvégezte a művészeti középiskolát, majd utána a kolozsvári szépművészeti egyetemet.

– *Hogyan dolgozol, vannak-e dédelgetett álmaid?*

– Nem dédelgetek hosszabb álmokat, elég rapszodikusán dolgozom. Nem szeretem a sorozatokat. Egy gondolatot egy szoborba préselek bele, nem kell három változat. Az ötletet lejegyzem, hogy ne feledjem el. Én nem rajzoló vagyok a szobrot, mert annak semmi értelme. A rajz két dimenzió, a szobor három. A rajznak van magassága és szélessége, a szobornak van 360 nézete, körbe tudom járni. Előfordulhat, hogy megrajzolod a szobrot, meg vagy elégedve vele, s ahogy felrakod, akkor veszed észre, hogy nem jó. Mások megrajzolják, én egyenesen agyagba dolgozom, akkor tudom ellenőrizni, hogy milyen a látvány. Arra nincs törvény, hogy így vagy úgy kell csinálni.

Én egyszerre csak egy dologra tudok figyelni, tehát nem fogok hozzá több munkához, amit párhuzamosan csinállok. Akkor látok a következőhöz, amikor az egyiket befejeztem. Nálam nincs tervezgató, hogy két év múlva mit csinállok... Ami jön!

– *Beszélgj a családdodról!*

– Mint említettem, két lányunk van és hat unokánk: Eszter lányunknak Nyárádszeredában három, Annának Karcagon szintén három. Mind a hat unoka fiú.

Életem legszebb pillanatai: az egyetemre való bejutás, házasságom Kiss Margittal, gyerekeim születése. Boldogabb az életem, mint amilyent valaha is álmodtam magamnak. Ezt nagyrészt feleségemnek köszönhetem, aki nélkül ennyi sem lennék.

– *Pályafutásod alatt több szakmai elismerésben volt részed...*

– Az első elismerés, az EMKE-díj – a *Kolozsvári testvérek díj* (1995) a Bernády-szobrom kapcsán született. Ezután jöttek a többiek: *Magyar Művészetért díj* (2007); *Pro Cultura Hungarica díj* (2009); *Könyv és Gyertya díj* (2017); *Szováta Város Díszpolgára cím* (2019); *Szervátiusz Jenő-díj* (2022).

1994 óta vagyok tagja az újraalakult Barabás Miklós Céhnek, 2005-től a Magyar Művészeti Akadémiának (MMA), 2010-től a Romániai Képző-

művészeti Szövetségnek (UAP) és 2014-től a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének (MAOE). Elnöke vagyok a Kuszto Endre Képzőművészeti Egyesületnek.

- *Mit üzensz a mai fiataloknak?*

- Elsősorban azt, hogy olyan lóra üljenek, amelyikről leér a lábuk a földre. Ez a legfontosabb! Legyenek kapcsolatban a realitással. Hogy eredményt érjenek el, rengeteget kell dolgozni, és őszintén kell közelíteni a munkához. Másodsorban: álmodni kell, de álmodozni nem érdemes...

*Szavátai „akadémikusok”: Bocskay Vince, Kuszto Endre, Kuti Dénes,
2005*

A SZÉKELYFÖLD FOLYÓIRAT DÍJAI, 2024¹

MAGYAROSI SÁNDOR: CSEREY ZOLTÁN LAUDÁCIÓJA

Amint tudjuk, a múltbeli események kutatásával a történettudomány foglalkozik, és manapság azt is gyakran szokták hangoztatni, hogy a történész azt mond a múltról, amit akar. Ez azonban nem teljesen így van: a történész mesterség is ugyanolyan szakma, mint bármelyik másik, amit meg kell tanulni, és aminek sokféle szabálya van. Természetesen előfordul, hogy bizonyos történészek valamilyen okból kifolyólag valóban azt mondanak a múltról, amit akarnak – mert ezt kéri tőlük, vagy esetleg ők maguk döntenek úgy, hogy olyan szellemben dolgoznak, amelyet egy adott hatalom szerintük elvár tőlük –, ez azonban csak a múlttal foglalkozó szakemberek egy bizonyos csoportjára igaz. A mi szempontunkból talán annyi is elég, ha leszögezzük: ezek többnyire rossz történészek.

Van a múlt kutatásának egy másik aspektusa is. Mindazok, akiknek nem ez a szakmájuk, hajlamosak azt gondolni, hogy a források mindenre választ adnak, és ez bizonyos értelemben így is van. Azonban ezeket a forrásokat meg kell találni, meg kell érteni, és tudni kell őket értelmezni is. Olyan ugyanis nincs, hogy bemegyünk egy levéltárba, és kihozzák nekünk azt a dossziét, amin a mi kutatásunk címe szerepel. Tovább nehezíti a dolgot, hogy minél távolabb megy vissza valaki az időben, annál nehezebb a fennmaradt forrásokat megérteni vagy értelmezni: régi írásmódokat vagy éppen nyelveket kell megtanulni hozzá, a nagyon távoli múlt kutatásához pedig a tárgyi leletek értelmezéséhez is érteni kell.

Mindezt azért mondtam el, hogy lássák: egy történésznek általában sincs könnyű dolga. Most azonban rátérnék mai díjazottunkra, Cserey Zoltánra, akinek talán még annál is nehezebb pályán kellett boldogulnia, mint amit korábban megpróbáltam bemutatni. Mikor másodéves

---

1 A *Székelyföld* folyóirat 2024. október 11-én adta át idei díjait: Székelyföld-díjban részesült Cserey Zoltán történész és Kristó Tibor költő; a Székely Bicskarend díjat Magyary Ágnes író kapta, a Szabó Gyula-émlékdíjat pedig Horváth Szekeres István író. Az elhangozott laudációk szerkesztett változatait közöljük.

egyetemi hallgató volt Kolozsváron, egyesítették a román és a magyar tannyelvű egyetemet, és neki ettől kezdve románul kellett tanulnia, bár nem beszélte jól a nyelvet. Később régész lett és egy összeférhetetlen főnökkel kellett dolgoznia, míg végül megszegett valami értelmetlen szabályt, és emiatt az állását is elveszítette. Ezt követően helytörténettel, valamint a székely határőrség kutatásával kezdett foglalkozni. Ennek az lett az eredménye, hogy felszólították: legyen társszerzője egy olyan könyvnek, amelyben a székelyek román eredetét kellett volna bizonyítani. A rendszer, amely ily módon kívánt foglalkozni a székelységgel, végül megbukott, és az említett könyv soha nem született meg. Cserey Zoltán viszont továbbra is történész maradt. Egyik legismertebb munkáját, *Sepsiszentgyörgy történetét* József Álmossal közösen írták, a *Székelyföld* folyóiratban pedig a székely határőrsegről, valamint Uzon történetéről közölt tanulmányokat.

És mielőtt befejezném, engedjenek meg még egy félig-meddig komolytalan gondolatot. A történészeket az előbb jó, illetve rossz szakemberekre osztottam, de van egy másik, nem túl tudományos felosztásom is: eszerint vannak a jelenkorosok, akiknek kis túlzással csak olvasni kellett megtanulni, és vannak a „rendes” történészek, akiknek mindazokat a módszereket ismerni kell, amelyeket a korábbiakban felsoroltam. Cserey Zoltán a „rendes” történészek közé tartozik; ő a 18–19. századi székely székek adminisztrációjának kézzel írott dokumentumaiból nyeri ki mindazokat az információkat, amelyekre munkáit építi, és amelyek segítségével nem csupán egy közösség múltjába, hanem annak hétköznapi életébe nyújt betekintést. A *Székelyföld* szerkesztősége ezzel a díjjal kívánja elismerni eddigi tevékenységét, és további kitartást kívánunk neki ehhez a sok türelmet és odaadást igénylő munkához!

*FEKETE VINCE: BICIKLI,
avagy laudáció helyett Kristó Tibornak*

Mint amikor gyerekkorotokban,
életetekben először nemzetközi vonatra szálltatok és
elutaztatok együtt egy távoli nagyvárosba,
először aludtatok fekvőkocsiban,
hova megyünk?, hova megyünk?, kurjongattatok
szinte örömmámorban a szeredai állomáson, és

megérkeztetek, persze, a tizenvalahány óras út után, hogy aztán az első napokban elvigyenek titeket az akkor még működő Vidámparkba, hogy együtt bolyongjatok az elvarázsolt kastélyban, görcsösen, lehunyt szemmel száguldozzatok a hullámvasúton, kéjes örömmel zuhanjatok és emelkedjete különböző forgó valamiken, és közben imádkozzatok, hogy véget érjen egyik-másik, hirtelen mozdulatsort képző, gyomorforgató esés és emelkedés.

És akkor persze ráüljete arra a nagyon különös biciklire is, amelyik egy tengelyrúdról küllőszerűen elálló kerékpár volt, és egy ideig felhőtlen örömmel pedálozva rójátok körbe és körbe azokat a végeérhetetlen, kötött pályán futó köröket,

hogy majd egyszer, szinte észrevétlen, leváljanak a furcsa szerkezetek a tartórúdról, és repülve és sikongva, szinte sikoltozva a boldog örömtől, mámorosan rohanjon, száguldjon, suhanjon tovább a biciklitek, ki a parkból, végig a szemben levő széles és tágas, borús és napsugaras (vagy milyen?) úton, el egészen a... hová is?

Miközben a szétnyíló tömegből álmélkodva, meghatottan integetnek nektek az emberek, és persze ti is, és ők is, mintegy búcsúzóul, akik akkor még együtt és veletek és nektek és még viszonylag fiatalok is...

*FEKETE VINCE: VILÁGÓL. HIPERMANGÁN,
avagy laudáció helyett Magyar Ágnesnek*

Csak az autópályára felhajtó, utánfutót vontató pick-up vezetője, aki a felhajtó ág legvégén az összes létező KRESZ-szabálynak ellentmondva, kilométereken át a menetiránnyal szembe vezet; csak, aki az utolsó pillanatban eszébe ötlő vásárlás miatt a több száz személlyel a fedélzetén sziklának csapódó repülőgépről véletlen szerencsésének köszönhetően lemarad; csak az őz, vagy a gazella, vagy bármelyik kisállat, amely fölött hirtelen megmerevedik az ugró oroszlán, vagy a fenyegetően köröző, óriási ragadozó madár a levegőben; csak a felfüggesztett vezeték szárán lebegő sziklamászó, aki kicsúszik, zuhanni kezd, de a másik száron levő társa hirtelen megfogja a kötél végén levő csomó segítségével a több száz méteres mélység fölött; csak, aki felé már vadul rohannak a békésen legelésző nyáj vérszomjas pásztorkutyái, csak ő a felbukkanó pásztor éles fűttyét; csak, aki egy teljesen szürreális helyen, álmában víz nélküli tuskabinba szorul vihar, zápor, égzengés idején egy végtelen kiterjedésű repceföldön; vagy aki langyos heremaggal teli tartályban lebeg, mint hipermangános lavórban gyermekkorában, csak ő hallhatja, ahogyan a világ óljában álmukban potyognak a disznók közé az alvó tyúkjai... Csak egyedül Ő a roppanó csontok hangját...

*ZSIDÓ FERENC: AKI ÉRZI, MEDDIG, HOVÁ, MIÉRT
Horváth Szekeres István Szabó Gyula-émlékdíjához*

Ritkán történik meg, mondhatni kivételes esetben, hogy egy szerző csak úgy egyszerre a semmiből előbukkanjon, teljes fegyverzetben, teljes mértékben lehengerlő, meggyőző produkcióval. Íróvá általában válnak az emberek, hosszú érés, rengeteg befektetett munka, tapasztalat, megírt és kitörölt sorok ezrei révén. Zsengék, kísérletezések révén.

Idei Szabó Gyula-émlékdíjasunk, Horváth Szekeres István azonban a kivételek közé tartozik, aki élete derekán egyszer csak nekifogott írni, zsigerből, és úgymond berobbant az irodalomba: amit kiad a kezéből, az nem csak ahhoz képest jó, nem csak ígéret, hanem – hogy immár ironikusan bombasztikusak is legyünk – „a beteljesült álom”.

Újságíróként, karikaturistaként láttuk munkáit, hallottunk róla (tehát természetesen költői túlzás, hogy a semmiből érkezett volna), de nem tudtunk róla, hogy korábban is kacérkodott volna szépirodalommal. Pedig írásai alapján úgy tűnik, mindent tud annak működéséről. Pontosítanék: nem tud, hanem érez. Inkább sejtés, intuíció ez nála, de nagyon mély. Érzzi, hogy mitől működik egy szöveg, mitől pukkad a polgár, mitől katarzis a katarzis, mi az irodalmi esztétika lényege. Tehát ösztönös tehetség. Tud mesélni, tud karaktereket formálni, feszültséget fenntartani, értékeket ütköztetni. És ami nagyon fontos: stílusa egyedi, könnyen felismerhető, van néhány védjegye, ami csakis az övé. Ami horváthszekeresistvános.

Horváth Szekeres István bő egy éve közöl a *Székelyföld*ben (tudtommal elsősorban, de az is lehet, hogy kizárólag itt). Hat-hét írás már elég arra, hogy a szerkesztőség lássa, nem véletlenről van szó, nem a „vak tyúk is talál szemet” esete forog fenn, hanem a szerző képes egyenletesen jó minőségre. (Megj.: az eddig megjelentek mellett további kisprózái is elő vannak készítve publikálásra, tehát, úgymond, a gőzgép beindult.)

Horváth Szekeres Istvánt a díjátadó pillanatáig nem ismertem személyesen, pedig Csíkszeredában él, itt, a közelben. Ez is jelzi, milyen nagy város Csíkszereda – na jó, ez nem igaz –, mint ahogy azt is, hogy még az irodalmi prérin is mennyire párhuzamos tér-idő kontinuumokban tudunk mozogni. A személyes ismeretség hiánya arra jó alkalom, hogy hangsúlyozhassam: díjazásilag szó sem lehet személyességről, részre hajlásról (nem, mintha más esetben szó lehetne/lehetett volna). Nem a személyisége, csak az írásai varázsoltak el. De azok nagyon.

Horváth Szekeres István stílusa olyan, mintha Tersánszkyt összegyúrnánk Rejtővel és Örkénnyel, és azt megfejelnénk egy különös hozzáadott értékkel: egyszerre játékosan szórakoztató, töményen abszurd; figurái jellemzően nonkonformisták, szakadtak: a vágánsok 21. századi változatai. Épp ezért élményszámba menők Horváth Szekeres István írásai, ahogy mondani szokták: még-ízük van!

Hogy honnan érkezett és irodalmilag hová tart, arra talán választ kapunk egyik írásából, idézem, mert nagyon jellemző rá ez a felütés, a stílus, a világnézet. *Menetrend* című novellájának énelbeszélője a következőket mondja: „(...) odamentem a pénztárhoz és vettem egy jegyet a legközelebbi járatra, valahova. Azért valahova, mert miután zsebre vágtam, már nem is emlékeztem, hova szól, csak annyit tudtam, hogy jó messze. Mindenesetre lesz időm átgondolni, hogy hol is szállok majd le, és hogy ahol leszálltam, ott majd mihez is kezdek, és miért.” (Megj.: megjelent a *Székegyföld* 2024/9. számában).

Horváth Szekeres István jó úton indult el az irodalomban, most, hogy megkapja a Szabó Gyula-émlékdíjat, lesz alkalmja elgondolkodni: meddig szeretne haladni, hol száll le, ott mit kezd magával (értsd: a tehetségével), és miért. Gratulálok!

Márton Áron

Lőrinczi Dénes

MAGYARORSZÁG FÉL ÉVSZÁZADOS PUSKAPOROS PEZSGÉSBEN¹

Szakály Sándor történész a zűrzavaros 20. század első felének egyik igen jelentős kutatója. Ezt bizonyítja a nevéhez fűződő számtalan tudományos fokozat és rangos elismerés, amelyekkel szakmai teljesítményét méltatták.² Legújabb könyve, amely 2021 szeptembere és 2023 szeptembere között publikált írásait gyűjti egybe, 2023-ban jelent meg, *A tanulmányokat, forrásközléseket, esszéket, életrajzokat tartalmazó több mint 450 oldalas kötet fókuszában a 20. századi magyar történelem olyan eseményei, illetve meghatározó katonai és/vagy politikai személyiségei állnak, amelyeket/akiket a szerző valamilyen okból kifolyólag történészként érdekesnek talált. Amint az előszóban kifejti, „a történelmi eseményeket, személyeket... nagyon sokan nagyon sokféle módon mutatják be és értékelik. Akik ezt teszik, minden bizonnyal a legjobb ismereteik szerint fogalmazzák meg a véleményüket, és bizonyára ragaszkodnak a történész számára évszázadok óta kötelező – vagy csak inkább ajánlott? – elvhez, azaz »harag és elfogultság nélkül« szólni a múltról (is).»³ Pályafutása során – így a szerző – maga is mindig törekedett „egy sajátos sorvezető és erkölcsi” mércét felállítani önmaga számára,*

- 1 Szakály Sándor: *Múltunkról a mából. Tanulmányok, forrásközlések, életrajzok, esszék, 2021–2023.* Budapest, 2023, Facultas Cognoscendi Akadémiai Alapítvány – Magyar Napló Kiadó.
- 2 Lásd: <https://veritasintezet.hu/hu/munkatarsak/foigazgato/5-szakaly-sandor> (Utolsó letöltés: 2024. szept. 10.)
- 3 Szakály: i. m. 9–10. p.

amelyhez érzése szerint mind ez ideig sikerült is tartania magát. Az olvasó azt tapasztalhatja, hogy a tanulmányok, forrásközlések, életrajzok szigorú rendbe szerveződnek, az adatgazdag részek rövidek, pontosak és lényegre törőek. A szöveg másik jellegzetessége, hogy a szerzőnek akkor is sikerül megőriznie objektivitását, ha személyesebb véleményt fogalmaz meg egy-egy feldolgozott témával kapcsolatban.

A kötet két nagyobb egységből áll. Az első alcíme *Tanulmányok, forrásközlések, életrajzok*, amelyeket az *Esszék* követnek; a kiadvány végül a személy- és földrajzi nevek mutatóival zárul. Az időrendi sorrendbe szerkesztett írásokban Szakály arra törekszik, hogy ismeresse mindazokat a mentalitásokat, politikai nézeteket, amelyek hullámverése az első világháború lezárását követően a hadsereg folyamatos újjá- és átszervezését, valamint a tisztikar viszonyulását a változó politikai ideológiákhoz egyaránt meghatározta. A feltárt tények és adatok közlése segítségével a szerző olyan jelenségek hátterére is rávilágít, amelyekről korábban csak szórványos ismeretekkel rendelkeztünk. Ahogyan az előszóban is megfogalmazta, az adott dokumentumokat a saját koruk kontextusában értelmezi, és ehhez teszi hozzá személyes, illetve tudományos kutatói tapasztalatát; így próbálja az olvasó számára is érthetővé tenni az egyes eseteket, levonva belőlük a megfelelő következtetéseket.

Az első tanulmányok az 1918 novemberét követő zűrzavaros Károlyi-kormány időszakáról és az ezt követő bolsevik forradalomról szólnak. A „nagy háború”-ként is emlegetett első világháborút követő évtizedekben Magyarország történelme – kiváltképp politikai és katonai szempontból – eseményekben meglehetősen gazdag. Politikai tekintetben talán a legzűrzavarosabbnak az első világháborút közvetlenül követő hónapok tekinthetők, egészen 1921-ig; ez az az időszak, amikor a korábbi Magyar Királyság mondhatni gyökeres változásokon megy keresztül. Gondoljunk itt az Osztrák–Magyar Monarchia 1918. novemberi katonai vereségét követő hetekre-hónapokra, amikor a dualista államszerkezet felbomlásával új helyzet alakul ki Magyarországon: az ország először önálló királysággá alakul, majd a népköztársaság, illetve tanácsköztársaság lesz, hogy végül újból egy sajátos, uralkodó nélküli királysággént kerüljön ki ebből a folyamatból – mindez egy szűk évtized leforgása alatt.

Az említett tanulmányok tehát igen izgalmas periódust ölelnek fel; ezeket egészítik ki azok az írások, amelyek nem a korszak kulcskérdéseit boncolgatják, hanem inkább különféle adalékok által kívánják árnyalni a nagy képet, segíteni az értelmezést. Ilyen például a *Kormányzó vagy király? Horthy Miklós és IV. Károly kapcsolata (1901–1921)* című 13 oldalas tanulmány, amelyben a szerző azt vizsgálja meg a legújabb kutatási eredményekre támaszkodva, hogy az utolsó Habsburg-házi uralkodó és az egykori – akkor még éppen csak felbomlott – Monarchia tisztjének, Horthy Miklósnak a viszonya hogyan is alakult a már említett zűrzavaros hónapok alatt. A könyvben szereplő többi szöveghez hasonlóan ez a tanulmány sem mondható különösebben terjedelmesnek, arra azonban elegendő, hogy a fennmaradt források alapján a laikus olvasó számára is átlátható módon mutassa be, hogyan viszonyultak a győztes nagyhatalmak és a dualista államból alakult vagy ennek különböző területeivel megnagyobbodott szomszédos országok a birodalom utolsó császáranak az újonnan létrejött magyar királyság trónjára támasztott igényéhez. A tanulmányokat kiegészítő lábjegyzetek között különböző politikai vagy katonai személyiségek életútjának rövid, szócikk-szerű összefoglalását is megtaláljuk: ezek abban segítenek, hogy a tárgyalt események legfőbb szereplőit alaposabban megismerhessük.

A saját hadsereg fenntartása majdnem minden ország létezésének szükséges és megkérdőjelezhetetlen alapfeltétele. A kötetben szereplő tanulmányok a magyarországi honvédség helyzetébe is bepillantást nyújtanak, ismertetve mindazokat a nehézségeket, amelyek árán 1921 és 1922 között az önálló magyar haderő létrejött. Szakály külön kitér arra, hogy a megcsonkult ország lakosságának többsége és az elszakított részekben maradt magyar ajkú lakosság egyaránt a honvédségben látta – annak minden hiányossága ellenére – a nemzeti revízió egyedüli letéteményesét.⁴ A szerző figyelmét érthető módon nem kerüli el gróf Teleki Pál és gróf Bethlen István meghatározó politikai szerepvállalása sem.

Az egyes tanulmányok szövegében időnként átfedésekkel is találkozhatunk. Ez annak tudható be, hogy Szakály olykor időben egymáshoz

---

4 Uo. 70. p.

igen közeli eseményeket vizsgál, még ha ezek megközelítésmódja különbözik is egymástól. Összességében azonban megállapítható, hogy a *Múltunkról a mából* című kötet 2021 és 2023 között született, recens kutatásokra támaszkodó tanulmányai többé-kevésbé átfogó képet vázolnak fel Magyarország 1918-tól az 1956-os forradalomig terjedő történetéről, betekintést nyújtva a tárgyalt korszakot meghatározó fontosabb eseményekbe és folyamatokba. Témaválasztásának tulajdoníthatóan a szerző csak akkor tesz említést a határon túli magyarokról, ha az anyaországi események az ő sorsukra is hatással vannak, illetve ha a Trianon utáni létmódok kialakításában szerepet vállaló katonai vagy politikai személyiségek életéről ír. Könyve mindazonáltal a határon túli magyarok számára is tanulságos – és nem utolsósorban érdekes – olvasmány.

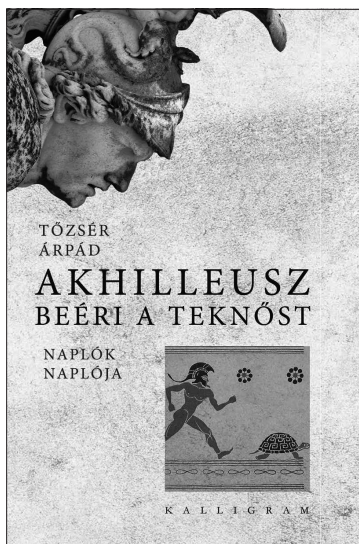

Petőfi Sándor

Lövétei Lázár László

AKHILLEUSZ BEÉRI A TEKNŐST

Naplók naplója – ezt az érdekes alcímet választotta Tózsér Árpád 2008-as, *Szent Antal disznaja* című könyvének, s hogy mi akar lenni ez a sajátos műfaj, arra rögtön a 7. oldalon megadta a választ: „Egykori naplóimat számítógépbe másolgtatva, nemcsak a stílusukat igazítottam meg itt-ott, hanem volt-életem eseményeit is újraírtam kicsit. Reflektáltam hajdani feljegyzéseimre, töredékes szövegeimre. Néhány helyen »történetesítettem« őket, hogy úgy mondjam. De azért az adataim mindig hitelesek, egykorú feljegyzéseimből valók.” (*Poétikai eljáró*) Tudni kell, hogy Tózsér Árpád fiatal kora óta írt naplót, de csak 1992-ben, a *Kalligram* folyóirat kérésére kezdte közölni „történetesített” feljegyzéseit. A *Szent Antal disznaja* tehát 1992-től kezdődően hat év eseményeit tartalmazta (1997 végéig), majd következtek a további „naplók naplói”, az alábbiak szerint: 2011-ben az *Érzékek csöcseléke* (1998–2000), 2013-ban *A kifordított ember* (2001–2004), 2015-ben az *Einstein a teremtést olvassa* (2005–2007), 2019-ben az *Időcsapdák* (2008–2012), végül pedig – 2022-ben – a leghosszabb periódust átfogó hatodik kötet, az *Akhilleusz beéri a teknőst* (2013–2020)¹. Ebben a hatodik kötetben jelentette be az író, hogy nem lesz több naplók naplója – el is szontyolodtam rendesen, ti. nagy rajongójuk voltam-vagyok ezeknek a reflektált feljegyzéseknek. Nehezen tudnám röviden összefoglalni, hogy honnét jön ez az én nagy rajongásom, három dolgot viszont feltétlenül megemlítenék:

1 Mind a hat kötet a pozsonyi Kalligram gondozásában jelent meg.

1. szégyen vagy sem, erdélyi magyarként hajlamos vagyok a köldök-nézésre, magyarul: nem igazán ismerem se a felvidéki, se a vajdasági, se a kárpátaljai magyar irodalmat. De hiszen az erdélyi magyar irodalmat se ismerem Á-tól Z-ig (a világirodalomról nem is beszélve!) – szoktam mentegetőzni, ha szóba kerül a kérdés. Természetesen a híresebb „külhoni” köteteket én is elolvasom (a vajdasági Danyi Zoltán *A dögeltakarítója* például nagy olvasmányélményem volt néhány éve), de amúgy szépen elvagyok én itthon is, örülve, hogy az utóbbi években az erdélyi magyar irodalomnak ismét konjunktúrája van az összmagyar irodalmon belül. Nos, Tózsér Árpád naplóit olvasva betekintést nyerhettem a felvidéki magyar irodalom történeisébe (is): sok-sok feljegyzés foglalkozik a pályatársakkal, az *Irodalmi Szemlével* (amelynek Tózsér évekig szerkesztője volt), látjuk, mennyire örül a fiatalok (Csehy Zoltánék) megjelenésének stb. De nemcsak felvidéki magyar irodalomtörténet a Tózsér-naplók sorozata, hanem igazi történelemkönyv is – pláne ami Tózsér felmenőit-rokonságát illeti. Ezek a részek a kedvenceim, ezeken az oldalakon néha még a „hideg fejű” Tózsér is képes élelérzékenyülni;

2. irodalmi indulásom az 1990-es évek elejére-közepére esett, így a naplóisorozatot olvasva szó szerint újraélhettem harmincéves írói múltamat – főleg azért, mert Tózsér Árpád ugyanúgy kívülről, jókora távolságtartással figyeli a budapesti irodalmi csatározásokat, ahogy jómagam. Nyilván, Pozsony sokkal közelebb van Pesthez, mint Székelyföld, de tényleg végtelenül szimpatikus, ahogy Tózsér megpróbál „középen maradni”, ami persze nem azt jelenti, hogy ne lenne meg a véleménye népiekről és urbánusokról egyaránt;

3. mindenképpen megemlítenő, hogy a „naplók naplója” műfajjal Tózsér Árpád jócskán megelőzte korát, mármint a magyar irodalomban! Az *Akhilleusz beéri a teknőt* legutolsó bejegyzésében (2020. december 31.) olvashatjuk az alábbiakat: „Az *autofikció* [kiemelés az eredetiben – LLL] (a fikciókkal tarkított önéletrajzi regény) végre begyűrűzött a magyar irodalomba is (Bereményi *Copperfieldjét* mindenképpen el fogom olvasni). (...) Én elég későn, valamikor 2000 körül olvastam először Roland Barthes, Philippe Sollers és Robbe-Grillet ún. autofikciós regényeiről (...), de amikor 2008-ban a naplóim első kötetét (*Szent Antal disznaja* cím alatt) összeállítottam, az összeállításba már ez az ismeretem is belejárt: a franciákon felbátorodva kicsit

fikcionalizáltam, történetesítettem a korábbi naplófeljegyzéseimat. (...) Summa summarum: ilyen alapon a naplókönyvek egy kicsit mindig felfoghatók akár autofikciós önéletrajzi »regényeknek« is. (Igen, ilyen »regény« az én naplóim hat kötetének tudatfolyama is!)” Nem vagyok irodalmi jós, nem tudom például, hogy a Tózsér Árpád-versek megmaradnak-e majd (a naplók tanúsága szerint mintha maga Tózsér is többre becsülné a költő Tolnai Ottót vagy Oravecz Imrét önmagánál), de hogy a naplók ott lesznek Illyés *Magyarokja* vagy Márai naplói mellett, az már most teljes bizonyossággal kijelenthető!

*

Említettem az első bekezdésben, mennyire elszontyolodtam, amikor kiderült, hogy nem lesz több „naplók naplója”. Viszont annál jobban örültem, amikor az idei [2024-es] *Alföld* októberi számában megláttam Tózsér Árpád *Húsmiatyánk* című naplóját a 2022-es év második feléről. El is olvastam rögtön, sőt, megpróbáltam elkunyerálni az írótól a „hiányzó” évek-hónapok feljegyzéseit is (mondván, hogy nincs türelmem kivárni, amíg kötetben is megjelennek). Az alábbi választ kaptam: „az általad jelzett időben, néhány személyes feljegyzést leszámítva, én tényleg nem írtam naplót. A prosztatata-betegségem felszínre kerülése viszont olyan komoly esemény volt az életemben, hogy azt nem hagyhattam kommentár nélkül. Azóta valóban megint folytatom a »diáriumomat«. Hogy könyv lesz-e belőle valaha, azt csak az isten tudja.”

Szívből remélem, hogy igenis lesz könyv! Lám, ilyen szemétláda tud lenni a megveszekedett olvasó: mit neki az író szenvedése, ha egy újabb remek naplókötet a tét!

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

- Dr. Ábrám Zoltán - Marosvásárhely
Abrán Tünde - Székelyudvarhely
Albert Ernő - Sepsiszentgyörgy
Albert Géza - Székelyudvarhely
Andrási Ilona - Alsósófalva
András Pál - Bukarest
Antal Attila - Csíkszereda
Antal István - Székelyudvarhely
Antal Margit - Csíkszereda
Árvay Katalin - Sepsiszentgyörgy
Asztalos István - Székelyudvarhely
Bács Károly - Csíkszereda
Bajna György - Gyergyószentmiklós
Bakk-Dávid Enikő - Kézdivásárhely
Bakk Pál - Szentkatolna
Bakó Botond - Nagyenyed
Balázs-Bécsi Emília - Gyergyóremete
Balázs Dénes - Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos - Csíkszereda
Balázs Zsuzsanna-Erzsébet - Csíkszereda
Balázsi-Pál Etel - Csíkszereda
Bálint Csaba - Csíkszereda
Bálinth Erzsébet - Csíkszereda
Bán Kata - Székelyudvarhely
Bán Árpád - Alsóboldogfalva
Barabás Imre - Gyergyóremete
Baracsi Levente - Arad
Bardócz Ferenc - Gyergyóditró
Baricz Lajos - Maroszentgyörgy
Bartha Árpád - Kászonújfalva
Bartha György - Csíkszereda
Bartha Imre - Székelyudvarhely
Bartók Melinda - Kézdivásárhely
Bartos Jenő - Jászvásár
Bege Károly - Gyergyócsomafalva
Benkő Levente - Magyarvista
Berszán Lajos - Gyimesfelsőlok
Bíró Ambrus Lenke - Székelyudvarhely
Bíró Gábor - Csíkmadaras
Dr. Bíró Gábor - Kézdivásárhely
Bíró Géza - Gyergyószentmiklós
Bíró László - Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor - Kézdivásárhely
Bíró Réka - Barót
Bíró Sándor - Gyergyószentmiklós
Blénessy Jolán - Székelyudvarhely
Bocskay Vince - Szováta
Bodó István - Csíkszereda
Bodor Antal - Csíkszereda
Bodor Attila - Sepsiszentgyörgy
Bodor Júlia - Gyergyóditró
Bogdán Zsolt - Kolozsvár
Bogos Zsolt - Csíkszereda
Borbáth Erzsébet - Csíkszereda
Borbély László - Csíkszereda
Borbély Tamás - Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila - Arad
Borboly Csaba - Csíkszereda
Dr. Borboly István - Gyergyócsomafalva
Dr. Borcsa János - Kézdivásárhely
Bölöni Domokos - Marosvásárhely
Bölöni Ildikó - Bikafalva
B. Tomos Hajnal - Négyfalva
Burus János Botond - Csíkszereda
Czikó László - Búzásbesenyő
Császár Vilmos - Csíkrákos
Csávossy György - Nagyvárad
Csatlós Mihály Levente - Kézdivásárhely

- Cseke Péter – Kolozsvár
 Csenteri Levente – Sepsiszentgyörgy
 Cserey Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Ft. Msgr. Csíki Dénes – Nyárad-
 köszvényes
 Dr. Csiszár Anna – Marosvásárhely
 Csiszer Imre Csaba – Csíkszereda
 Csúcs Mária – Csíkszereda
 Daczó Katalin – Csíkszépvíz
 Dánél Sándor – Csíkszereda
 Damó Csaba – Kézdivásárhely
 Darkó Béla – Marosvásárhely
 Daróczi Béla – Marosvásárhely
 Ft. Darvas-Kozma József –
 Csíkszereda
 Darvas Mária – Gyergyóalfalu
 Dávid Katalin – Székelyudvarhely
 Dávid Péter Pál – Sepsiszentgyörgy
 Dávid Zoltán – Kolozsvár
 Deák Botond – Réty
 Deák Ferenc – Csernáton
 Deme László – Csernáton
 Demeter Edit – Kézdiszentlélek
 Dénes Emőke – Homoródalmás
 Dénes Erzsébet – Homoródszentpál
 Doboly Beatrice – Vajdahunyad
 Dobos Sándor – Nagyvárad
 Dimény János – Nagybacón
 Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya
 Domokos Éva – Arad
 Dragomir Péter – Sepsiszentgyörgy
 Ft. Drócsa László – Csíkmindszent
 Egyed Emese – Kolozsvár
 Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
 Elekes András – Csíkpálfalva
 Elekes Antal – Temesvár
 Elekes-Józsa Márton – Gyergyóújfalu
 Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy
 Elekes Péter – Kászonaltíz
 Elekes Zsuzsanna – Gyergyóújfalu
 Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy
 Farkas Antal – Székelyudvarhely
 Farkas László – Gyergyócsomafalva
 Farkas Miklós – Segesvár
 Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy
 Fazakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Fekete Albert – Csíkszereda
 Fekete István – Csíkszereda
 Ferencz Edit – Gyergyóremete
 Ferencz Éva – Kézdivásárhely
 Ferencz Gizella – Kézdivásárhely
 Ferencz Imre – Csíkszereda
 Dr. Ferencz László – Marosvásárhely
 Ferencz-Nagy Zoltán – Brassó
 Dr. Finta Ella – Szilágysomlyó
 Fodor György – Székelyudvarhely
 Fodor István – Sepsiszentgyörgy
 Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
 Forró László – Bukarest
 Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab
 egyéves előfizetés)
 Funariu Éva – Szeben
 Fülöp Dénes – Székelyudvarhely
 Fülöp Géza – Marosvásárhely
 Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
 Fülöp László – Csernáton
 Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
 Fülöp Tamás – Majlát
 Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
 Gábor Emőke – Csíkszereda
 Gagy József – Csíkszentlélek
 Gajdó Albert – Csernáton
 Gál Katalin – Gyergyóújfalu
 Galvácsy László – Zilah
 Dr. Garda Dezső – Gyergyószent-
 miklós
 Gazda Árpád – Magyarfenes
 Gazda József – Kovászna
 Geréd Gábor – Székelyudvarhely
 Gergely Borbála – Csíkszereda
 Dr. Germán Salló Márta – Maros-
 vásárhely

- Gulácsi Gizella - Marosvásárhely
Györfi Jenő - Nyárádmagyarós
Dr. Györfi Sándor - Csikcsicsó
Haáz Sándor - Székelyudvarhely
Hadnagy Géza - Farkaslaka
Halász Péter - Gyimesközéplak
Haller Béla - Marosvásárhely
Hantz András - Kolozsvár
Hegyí Sándor - Székelyudvarhely
Hertza Mikola - Csíkszereda
Dr. Holló Attila - Csíkszereda
Hubert Sándor - Bukarest
Illyés Ferenc - Székelykeresztúr
Imecs Márton - Kolozsvár
Incze Szabó László - Marosvásárhely
Istvánffy Katalin - Torda
Izsák Balázs Árpád - Maros-
vásárhely
Jancsó Miklós - Kolozsvár
János Julianna - Csíkszereda
Jánosi Csaba - Csíkszereda
Joikits Attila - Szilágysomlyó
József Álmos - Sepsiszentgyörgy
Juhász B. Tünde - Csíkszereda
Kacsó Elemér - Temesvár
Kacsó József - Hármásfalu
Kakas Zoltán - Sepsiszentgyörgy
Káli Király István - Marosvásárhely
Kánya József - Csíkszereda
Katona Gizella - Kolozsvár
Kedves Béla - Gyimesközéplak
Kelemen Hunor - Csíkszereda
Kémenes Bernadette - Gyergyó-
szentmiklós
Kerekes Ágnes - Nagyvárad
Keresztes Éva - Brassó
Dr. Kikeli Pál István - Marosvásár-
hely
Király Gyöngyi - Marosvásárhely
Király Zoltán - Kolozsvár
Kiss Jenő - Sepsiszentgyörgy
Kiss Lázárné Éva - Kézdivásárhely
Kocsis László - Marosvásárhely
Kolbert Tünde - Borszék
Kolumbán-Antal József - Zetelaka
Kolumbán László - Székelyudvarhely
Koncsag László - Szentegyháza
Konsza Vilmos - Sepsiszentgyörgy
Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kó-
nya-Hamar Sándor - Kolozsvár
Kopacz Péter - Sepsiszentgyörgy
Kovács Amadé - Cernavodă
Kovács Barna - Marosvásárhely
Kovács Béla - Érmihályfalva
Kovács Emil Lajos - Szatmárnémeti
Kovács Eszter - Gyergyószárhegy
Kovács Katalin - Csíkszereda
Kovács Mária - Székelyudvarhely
Kovács Piroška - Méréfalva
Kovács Zsuzsanna - Bukarest
Dr. Kozma Dezső - Kolozsvár
Kozma-Péter Dénes - Zetelaka
Köllő Éva - Borszék
Kristó Tibor - Csíkszereda
Kürti Miklós - Kolozsvár
Laczkó-Albert Elemér - Gyergyó-
remete
Laczkó Szentmiklósi Endre -
Gyergyóremete
László Attila - Jászvásár
László Bakk Anikó - Kolozsvár
László Csaba - Csíkszereda
Lászlófy Pál István - Csíkszereda
Dr. László Ilona - Marosvásárhely
Lázár Lilla - Csíkszereda
Lázár Pál - Marosvásárhely
Lehoczky Ferenc - Arad
Léstyán Dénes - Csíkszereda
Léstyán Sándor - Kézdivásárhely
Loghin Gizella - Brassó
Lőrincz József - Székelyudvarhely
Luka Klára - Sepsikőröspatak

- Dr. Major Zoltán Zsigmond – Kolozsvár
 Dr. Makai Magoss Csaba –
 Felsőbánya
 Markó Béla – Marosszentkirály
 Markó Ilona – Csíkszentgyörgy
 Marton Erzsébet – Marosvásárhely
 Dr. Marton József – Gyulafehérvár
 Márton Ferenc – Temesvár
 Maștaleriu Erzsébet – Gyergyóremete
 Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár
 Mátyás Endre – Szováta
 Mester Zoltán – Szováta
 Mihály János – Lővéte
 Mihály Orsolya – Kolozsvár
 Miklós István Csongor – Csíkszereda
 Mikola Éva – Torja
 Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy
 Mincsor Erzsébet – Gyergyóremete
 Mirk László – Csíkszereda
 Molnár Csaba – Csíkszereda
 Molnár Endre – Marosvásárhely
 Molnár Vilmos – Csíkszereda
 Murányi János – Székelyudvarhely
 Nádudvary György – Brassó
 Nagy Árpád – Csíkszentdomokos
 Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely
 Nagy Benedek – Csíkszereda
 Nagy József – Gyergyóremete
 Dr. Nagy Lajos – Sepsiszentgyörgy
 Nagy László – Zilah
 Nagy Melinda – Nagyvárad
 Nagy Miklós Kund – Marosvásárhely
 Nagy Sándor – Székelyudvarhely
 Nemes Előd – Sepsiszentgyörgy
 Novák Sándor – Marosvásárhely
 Oláh Sándor – Csíkszereda
 Orbán Gábor – Gyergyószentmiklós
 Orbók Ilona – Csíkszereda
 Pál Tibor – Kézdiszentlélek
 Pál Zoltán – Csíkdánfalva
 Pálffy József – Csíkszereda
 Papp Zoltán – Zilah
 Pásztor Ferenc – Sepsiszentgyörgy
 Patakfalvi Dénes – Székelykeresztúr
 Péntek János – Kolozsvár
 Péntes Jenő – Bereck
 Péter Éva – Csíkszereda
 Péter Gergely – Csíkszereda
 Péter Péter – Székelyudvarhely
 Petres Sándor – Csíkszereda
 Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete
 (8 darab egyéves előfizetés)
 Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
 Dr. Rác Katalin – Marosvásárhely
 Ráduly János – Kibéd
 Rákosi István – Sepsiszentgyörgy
 Rákosi Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Rancz Árpád – Csíkszereda
 Rokaly József – Gyergyószentmiklós
 Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
 Sata Lóránd – Voluntari
 Sántha Emese – Marosvásárhely
 Ft. Sárközi Sándor – Csíkszereda
 Sárosi Csaba – Kézdivásárhely
 Sárosi Teréz – Kézdivásárhely
 Sata Kinga Koretta – Magyarvista
 Sata Klára – Csíkszereda
 Seprődi József – Dicsőszentmárton
 Silye Béla – Székelyudvarhely
 Siklódi Olga – Székelyudvarhely
 Sóbester Klára – Marosvásárhely
 Sófalvi László – Székelyudvarhely
 Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
 Straub Etelka – Nagyvárad
 Suba Ilona – Marosvásárhely
 Szabó-Biró Brigitta – Csíkjenőfalva
 Szabó Attila – Nagyalambfalva
 Szabó Csilla – Marosvásárhely
 Szabó Enikő – Szentegyháza
 Szabó Ferenc – Gyergyóditró
 Szabó József – Székelyudvarhely
 Szabó Judit – Kézdivásárhely

- Szabó Judit – Csíkszecső
 Szabó Magdolna – Csíkszecső
 Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
 Szabó Nándor – Csíkszereda
 Szabó Piroska – Nagyvárad
 Dr. Szabó Sándor – Székelyudvarhely
 Szalai Attila Örs – Székelyudvarhely
 Dr. Szász Éva – Gyergyóalfalu
 Szász Zoltán – Székelyudvarhely
 Szatmári József – Marosvásárhely
 Szathmáry János – Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén – Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs – Marosvásárhely
 Szávai Márton – Énlaka
 Szebeni Norbert – Sepsiszentgyörgy
 Szekeres Adorján – Csíkszereda
 Székely Ágnes – Balánbánya
 Székely Szabó Zoltán – Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna – Kolozsvár
 Szentes D. Gáspár – Madéfalva
 Szentes Gábor – Madéfalva
 Szilágyi István – Kolozsvár
 Szilágyi Németh Éva – Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd –
 Sáromberke
 Szöcs István – Szentegyháza
 Tamás Béla – Csíkszereda
 Tamás Dénes – Réty
 Tamás Géza – Székelyudvarhely
 Tamás Huba – Homoródkarácsonyfalva
 Tamás Klára – Csíkszereda
 Tánzos Vilmos – Kolozsvár
 Tankó Gyula – Gyimesközéplek
 Tapodi Zsuzsa – Sepsiszentgyörgy
 Tatár Irénke – Maroszentgyörgy
 Tiboldi István – Csíkszereda
 Tódor Béla – Kézdivásárhely
 Tódor Gábor – Homoródmás
 Tófalvi Zoltán – Marosvásárhely
 Tóth Mária – Arad
 Tötös Katalin – Zilah
 Török Áron – Sepsiszentgyörgy
 Török József – Lövéte
 Török István – Koronka
 Török Mária – Csíkszereda
 Tövissi Zsolt – Csíkszereda
 Tuross Judit – Marosvásárhely
 Ütő László – Székelykeresztúr
 Ványolós A. István – Székely-
 udvarhely
 Varga Lőrinc – Gyergyószentmiklós
 Varga Edit – Gyergyóremete
 Vén Ferenc – Kézdivásárhely
 Veres István – Szatmárnémeti
 Dr. Veress István – Szilágysomlyó
 Veress János – Kovászna
 Vetró András – Kézdivásárhely
 Víg Zsolt – Kolozsvár
 Vitályos Réka – Marosvásárhely
 Vorzsák Margit – Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila – Csíkkarcfalva
 Zrinyi István József – Mangalia
 Zsigmond Győző – Sepsiszentgyörgy
 Zsók József – Sepsiszentgyörgy
 Zsók László – Sepsiszentgyörgy

INTÉZMÉNYEK

- Apáczai Csere János Pedagógusok
 Háza – Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár
 – Gyergyóremete
 Bernády Közművelődési Egylet –
 Szováta
 Csíki Székely Múzeum – Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon – Csíkszépvíz
 Derex Com Kft. – Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár –
 Székelyudvarhely
 Exa-Trade Kft. – Székelyudvarhely
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-
 ség Csíkszeredai Segédpüspöksége

- Hargita Megyei Tanfelügyelőség – Csíkszereda
 Hargita Megyei Szociális és Gyerekvédelmi Igazgatóság – Csíkszereda
 Haszmann Pál Közművelődési Egyesület – Csernáton
 Iskolai Könyvtár – Szárazajta
 Iskolai Könyvtár – Székelyszáldobos
 Kájoni János Megyei Könyvtár – Csíkszereda (2 db. egyéves előfizetés)
 Keramika Kft. – Csíkszereda
 Kézdivásárhelyi Múzeum – Kézdivásárhely
 Kontur Kft. – Csíkszereda (5 db. egyéves előfizetés)
 Kovászna Megyei Alkotóközpont – Sepsiszentgyörgy
 Kovászna Megyei Könyvtár – Sepsiszentgyörgy (2 db. egyéves előfizetés)
 Kovászna Megyei Tanács – Sepsiszentgyörgy (5 db. egyéves előfizetés)
 Községi Könyvtár – Balánbánya
 Községi Könyvtár – Barátos
 Községi Könyvtár – Bardoc
 Községi Könyvtár – Bereck
 Községi Könyvtár – Bögöz
 Községi Könyvtár – Bölön
 Községi Könyvtár – Csernáton
 Községi Könyvtár – Csíkdánfalva
 Községi Könyvtár – Csíkkozmás
 Községi Könyvtár – Csíkmadéfalva
 Községi Könyvtár – Csíkpálfalva
 Községi Könyvtár – Csíkszentdomokos
 Községi Könyvtár – Csíkszentgyörgy
 Községi Könyvtár – Csíkszentmárton
 Községi Könyvtár – Csíkszentmihály
 Községi Könyvtár – Csíkszentsimon
 Községi Könyvtár – Csíkszépvíz
 Községi Könyvtár – Etéd
 Községi Könyvtár – Felsőboldogfalva
 Községi Könyvtár – Fenyéd
 Községi Könyvtár – Galócás
 Községi Könyvtár – Gelence
 Községi Könyvtár – Gidófalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóalfalu
 Községi Könyvtár – Gyergyócsomafalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóditró
 Községi Könyvtár – Gyergyószárhegy
 Községi Könyvtár – Gyergyóremete
 Községi Könyvtár – Gyergyóújfalu
 Községi Könyvtár – Gyimesfelsőlök
 Községi Könyvtár – Gyimesközéplek
 Községi Könyvtár – Hídvég
 Községi Könyvtár – Homoródmás
 Községi Könyvtár – Homoródszentmárton
 Községi Könyvtár – Kányád
 Községi Könyvtár – Kápolnásfalva
 Községi Könyvtár – Karcfalva
 Községi Könyvtár – Kászon
 Községi Könyvtár – Kézdi-polyán
 Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
 Községi Könyvtár – Kommandó
 Községi Könyvtár – Korond
 Községi Könyvtár – Kökös
 Községi Könyvtár – Lemhény
 Községi Könyvtár – Lövete
 Községi Könyvtár – Maksa
 Községi Könyvtár – Mikóújfalu
 Községi Könyvtár – Nagyajta
 Községi Könyvtár – Nagybacon
 Községi Könyvtár – Nyáradmagyarós
 Községi Könyvtár – Oklánd
 Községi Könyvtár – Oroszhegy
 Községi Könyvtár – Ozsdola
 Községi Könyvtár – Parajd
 Községi Könyvtár – Réty
 Községi Könyvtár – Románandrásfalva

- Községi Könyvtár – Sepsibodok
 Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár – Siménfalva
 Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság
 Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szenterszébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágona
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószent-
 miklós
 Magyarország Főkonzulátusa – Csík-
 szereda
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest
 Nagy István Művészeti Líceum –
 Csíkszereda
 Németh Géza Egyesület – Csíkszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet –
 Kolozsvár
 Petőfi Sándor Általános Iskola –
 Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Csíkszereda
 (5 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Gyergyó-
 szentmiklós
 Polgármesteri Hivatal – Kápolnás-
 falu (2 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Tusnádfalu
 (2 db. egyéves előfizetés)
 Római Katolikus Plébánia – Túr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége – Csíkszereda
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége Erdővidéki Szervezete –
 Nagybacon
 Sabi Team Biztosítási Ügynök Kft.
 – Csíkszentlélek
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
 Sapientia Egyetem Könyvtára –
 Csíkszereda
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsí-
 szentgyörgy
 Szent Erzsébet Öregotthon – Gyer-
 gyószentmiklós
 Tarisznyás Márton Múzeum – Gyer-
 gyószentmiklós
 Temesvári Római Katolikus Püspök-
 ség – Temesvár
 Turisztikai, Ifjúsági és Külkapcsolati
 Iroda – Gyergyószentmiklós
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószent-
 miklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyv-
 tár – Kézdivásárhely
 Zetelaka Község – Zetelaka

Magyarország*MAGÁNSZEMÉLYEK*

Abafáy-Deák Csillag – Budapest
 Alföldy Jenő – Kecskemét
 André András – Martonvásár
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Dr. Baricz Zsolt – Szeged
 Barta László – Budapest
 Dr. Bartók Gergely – Budapest
 Báthori Csaba – Budapest
 Beke Mihály András – Budapest
 Bereczky Gábor – Budapest
 Bíró Miklós – Budapest
 Birtalan Ferenc – Budapest
 Dr. Botz Lajos – Pécs
 Borbás János – Veszprém
 Boga Tamás László – Szeged
 Burján Pál – Pécs
 Czakó Gábor – Budapest
 Császár Zoltán – Budapest
 Csender Levente – Üröm
 Csontó Lajos – Pilisborosjenő
 Dávid Ferenc – Szentés
 Dávid Gyula – Szigetszentmiklós
 Dr. Demeter Béla – Szikszó
 Demeter József – Ballószög
 Demse Márton – Budapest
 Dénes Balázs – Szeged
 Dr. Dobos László – Budapest
 Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos
 Farkas Zoltán – Veszprém
 Fazakas Lehel – Gödöllő
 Fazakas Edit – Cegléd
 Dr. Fazekas Márta – Budapest
 Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest
 Fejér Istvánné – Szentés
 Fekete Béláné – Budapest

Fekete Miklós – Szeged
 Ferenz Ernő – Páty
 Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
 Dr. Ferencz Csaba – Budapest
 Ferencz I. Szabolcs – Budapest
 Fritsch László – Budapest
 Dr. Fülekgy György – Budapest
 Fürjesi Csaba – Budapest
 Fúzi Michael Stephan – Budapest
 Gál Ildikó – Budapest
 Gálffy Attila – Budapest
 Gátay István – Vecseger
 Dr. Gottwald Péter – Győr
 Guba Pál – Miskolc
 György Tünde – Budapest
 Gyurka Eta – Budapest
 Hankó Zoltán – Kistarcsa
 Harmath Ilona – Baja
 Dr. Hartványi Tamás – Győr
 Dr. Hegedűs Imre János – Budapest
 Herman Levente – Budapest
 Horváth Zoltán és Imecs Emese –
 Budapest
 Iancu Laura – Velence
 Jámbor Zoltánné – Makó
 Grófné Jancsó Zsuzsanna – Kalocsa
 Ifj. Jancsó Gyula – Budapest
 Jancsó Klára Katalin – Biatorbágy
 Dr. Jánosy Ildikó Kinga – Szeged
 Jánosiné Dandui Gyöngyi – Budapest
 Juhász Béla – Abasár
 Kádár Katalin – Ágfalva
 Kántor József – Baja
 Karap Ágnes – Budapest
 Dr. Kata Mihály – Szeged
 Keppel Gyula – Budapest
 Kézdi Anna – Battonya
 Király István – Mezőkovácsháza
 Dr. Kiss András – Pócsmegyer
 Kiss Anna – Budapest
 Kiss Bálint – Budapest

- Dr. Kiss Ferenc – Cserseztomaj
Kis Krisztián Bálint – Szolnok
Kisslaki László – Kéthely
Kollár Albin – Dunakeszi
Kósa Lajos – Debrecen
Kosztá Csaba – Sukoró
Kovács Árpád – Ugod
Dr. Kovács Klára – Császáz
Kökényessy Szilárd – Budapest
Kőfalvi Magdolna – Budapest
Dr. Kőrös Erzsébet – Győr
Dr. Kukorelly Pál – Keszthely
Kulcsár Júlia – Budapest
Dr. Kussinszky Péter – Budapest
Kuti József – Tura
László János – Debrecen
Lezsák Sándor – Budapest
Lezsák Tibor – Budapest
Dr. Lukács Csaba – Fonyód
Dr. Lukácsy József – Székesfehérvár
Maczkó Gergő – Pogány
Makai Judit – Budapest
Márkus Béla – Debrecen
Marosi Gábor – Budapest
Márton Károly – Hőgyész
Márton Lajos – Budapest
Dr. Medgyessy István – Debrecen
Miakich Gábor – Budapest
Mihály-Kádár Katalin – Ágfalva
Miklós András – Miskolc
Dr. Molnár Jenő – Budapest
Molnár Levente – Szigetmonostor
Molnár Sándor – Balatonfüred
Murányi Sándor Olivér – Budapest
Dr. Nagy-Major Gábor – Pápa
Dr. Nám Lóránt – Szombathely
Németh István – Százhalombatta
Németh Zsolt – Budapest
Dr. Nyakasné Lázár Anna – Budapest
Dr. Obrusánszky Borbála – Mende
Dr. Oszoly Tamás – Budapest
Pados József – Sárszentmihály
Pálfi Sándorné – Berettyóújfalu
Pappné Németh Andrea – Eger
Pappné Pongrácz Csilla – Dunabogdány
Papp Péter – Budapest
Pataki Gábor Zsolt – Budapest
Paulovics Tamás – Szentés (4 darab egyéves előfizetés)
Péterfy Lajos – Bakonyszücs
Péter László – Szeged
Pintér Henriett – Budapest
Polóny Levente – Budapest
Pomogáts Béla – Budapest
Dr. Porcza Antal – Mosonmagyaróvár
Prohászka Géza – Balatonfüred
Ragályiné Jeager Veronika – Budapest
Dr. Sándor Pál – Simontornya
Silay Ferenc – Szeged
Simai László – Veszprém
Dr. Szabó Béla – Göd
Szakó Éva – Budapest
Szakolczay Lajos – Budapest
Szárász Miklós György – Budapest
Szarka Gábor – Pomáz
Szarvas László – Tura
Szathmári István – Zsadány
Szász-Fejér István és Katalin – Mosonmagyaróvár
Dr. Székely András Bertalan – Isaszeg
Székely László – Budapest
Szeles András – Encs
Szepessy Béla – Nyíregyháza
Szigeti Lajos – Budapest
Dr. Szőnyi László Pál – Budapest
Dr. Tekes Kornélia – Budapest
Tiffán Zsolt – Villány
Tóth Erzsébet – Budapest
Tóth Wessely László – Budapest
Tornai József – Érd

Tők János – Kecskemét
 Dr. Udvarhelyi Olivér – Veszprém
 Ungváry Rudolf – Budapest
 Dr. Varga István – Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál – Budapest
 Vargha György – Tápióbicske
 Dr. Várszegi László – Pécs
 Dr. Vass Ágnes – Budapest
 Vass Szabolcs – Paráđ
 Dr. Veress Gábor – Balatonfüred
 Vitályos Ágnes – Budapest
 Vörös István – Budapest
 Zsolnai József – Hernád

INTÉZMÉNYEK

Algyói Faluház és Könyvtár
 – Algyó
 Baka István Alapítvány – Szeged
 Bouchal Kft. – Budapest
 Eötvös Loránd Kutatóhálózat Titkársága – Budapest
 Erdély Barátainak Köre Kulturális Egyesület – Szolnok
 Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés)
 – Budapest
 Könyvtárellátó Kht. – Budapest
 Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch László – Budapest
 Magyar Patrióták Közössége – Budapest
 MTA Társadalomtudományi Központ – Budapest
 MTA Titkárság – Budapest
 Mogyoróssy János Városi Könyvtár – Gyula
 Móra Ferenc Népszínház Közhasznú Egyesület – Algyó
 Országgyűlés Hivatala – Budapest – 2 db. egyéves előfizetés
 Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság – Budapest

Ötágú Síp Kulturális Egyesület – Szeged
 Paksi Közművelődési Nonprofit Kft. – Paks
 Páholy Irodalmi Egyesület – Pécs
 Péterház Panzió – Szentés
 Robinson Tours Kft. – Balatonfüred
 Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára – Szeged
 Dr. Varga Péter Pál Országos Gerincgyógyászati Központ – Budapest

Amerikai Egyesült Államok

Dr. Basa Emóke – Clifton
 Borbély Melinda – Laguna Beach
 Farkas Szabolcs – Milwaukee
 Fodor Albert – New York
 György Ildikó – Highland
 Kirják Attila – New York
 Kiss István – Hawley
 Kovács Árpád – Maryland
 Kovács László – Loveland
 Ozsváth Ildikó – New York

Ausztrália

Leontine von Rheinberg – Melbourne

Ausztria

Dr. Bartók Miklós – Leopoldsdorf
 Csipkó László – Bécs
 Csutak Magda – Bécs
 Dr. Forbáth Klára – Bécs
 Galvácsy Imola – Bécs
 Gellérd Andor – Bécs

Franciaország

Buna István – Antony
 Dönes-Pichot Hanga – Chécy
 Langrand-Escure Tünde – St. Péray
 Párizsi Magyar Intézet – Párizs

Horvátország

Péter Irén – Várdaróc

Németország

Dr. Dobó Attila – Rheine
 Dr. Dobó Tibor – Demmin
 Gaál Julianna – Aalen
 Haáz Katalin – Braunschweig
 Juliana Johrend – Buchen
 Kisslaki László – Steinbach
 Schultzs Orsolya – Rostock
 Szabó Kristóf Imre – Düsseldorf
 Szakács-Konnerth Mihály –
 Friedrichshafen
 Száva Péter – Krefeld
 Dr. Wieser Györgyi – Starnberg

Svájc

Gödri Zsolt – Benglen

Svédország

Antal Imre – Ljungby
 Csata Attila – Västra Frölunda
 Szentkirályi Csaga – Vällingby

Szerbia

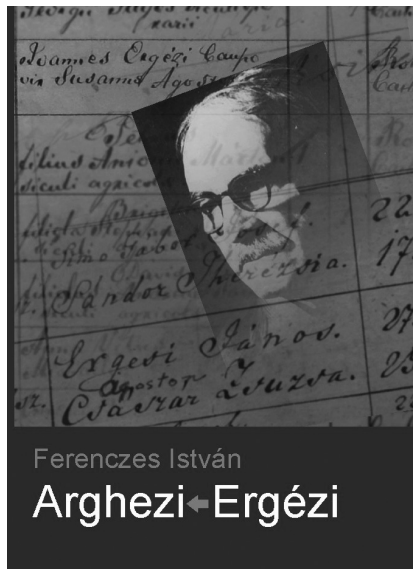
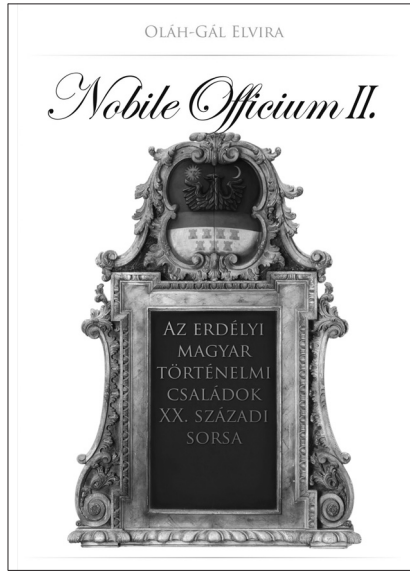
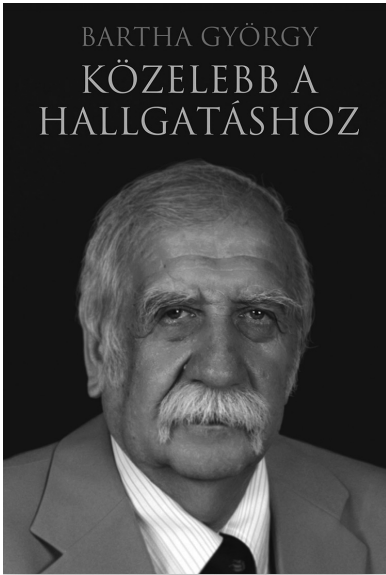
Apró József – Topolya
 Benda Török Livia – Moholgunaras

Bolyai Tehetséggyondozó Gimnázium
 és Kollégium – Zenta
 Csáki Edina – Topolya
 Fekete J. József – Zombor
 Jovan Jovanovic Zmaj Általános Is-
 kola – Magyarakanizsa
 Kosztolányi Dezső Tehetséggyondozó
 Nyelvi Gimnázium – Szabadka
 Lengyel Emese – Topolya
 Nagybekskereki Gimnázium –
 Nagybekskerek
 Nagy Majláth Ágota – Topolya
 Nyirádi Hajnalka – Topolya
 Pressburger Kucor Blanka – Topolya
 Rancz Károly – Pancsova
 Surányi Roland – Óbecse (4 darab
 egyéves előfizetés)
 Tari István – Óbecse
 Vajda Annamária – Topolya
 Vastag Gázsó Hargita – Topolya
 Zolcer Andrea – Topolya
 Zsiga Dávidházi Judit – Topolya

Szlovákia

Fehér István – Komárom
 Kiss Mónika – Órös
 Pallér Péter – Komárom
 Selye János Gimnázium – Komárom

Legújabb köteteink:

SZÉKELY KÖNYVTÁR

111MD30 0301

1. Székely népballadák	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagynyedi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. <i>Székely népdalok</i>	35,00 lej
17. Kőváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. <i>Régi székely költők</i>	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükör</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hilárius</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej

35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. <i>Székely népi imádságok</i>	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej
40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Böződi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. <i>Régi székely írók</i>	35,00 lej
57. Nagybacsoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
66. Orbán Balázs: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
67. Tamási Gáspár: <i>Vadon nőtt gyöngyvirág</i>	35,00 lej
68. Beke György: <i>Föld és lélek. Székely riportok</i>	35,00 lej
69. Ferencz Imre: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
70. Mózes Attila: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
71. Kacsó Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
72. Tamás Menyhért: <i>Vigyázó madár</i>	35,00 lej

73. Szócs Kálmán: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
74. Lőrincz György: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
75. Tánczos Vilmos: <i>Elejtett szavak</i>	35,00 lej
76. Kőrösi Csoma Sándor: <i>az újabb kutatások tükrében</i>	35,00 lej
77. Tamási Áron: <i>Jégtörő Mátyás</i>	35,00 lej
78. Székely költők: <i>az árnyékos oldalról</i>	35,00 lej
79. Panigay Róbert: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
80. Magyar Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
81. <i>Látom az életem nem igen gyönyörű - A madéfalvi veszedelem tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1764</i>	35,00 lej
82. Székely írók: <i>az árnyékos oldalról</i>	35,00 lej
83. Paál Árpád: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
84. Székely János: <i>Három dráma</i>	35,00 lej
85. Egyed Péter: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
86. Bartalis János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
87. Tamási Áron: <i>Négy dráma</i>	35,00 lej
88. Fábíán Ernő: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
89. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar I.</i>	35,00 lej
90. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar II.</i>	35,00 lej
91. Bethlen Gábor: <i>leveleiből</i>	35,00 lej
92. <i>A székelyek (Rólunk írták)</i>	35,00 lej
93. Szabó Gyula: <i>Gólya szállt a csűrre</i>	35,00 lej
94. Zágoni Attila: <i>Válogatott paródiák és humoreszkek</i>	35,00 lej
95. Tompa Gábor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
96. Benkő József: <i>Transsilvania specialis (A székelyek földje)</i>	35,00 lej
97. Földi István: <i>Századelő az udvartereken</i>	35,00 lej
98. Gazda József: <i>A XX. század, ahogy megéltük</i>	35,00 lej
99. Király László: <i>Kék farkasok</i>	35,00 lej
100. Egyed Emese: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
100+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek II.</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a Székelyföld szerkesztőségében
vagy online a www.szekelyfoldfolyoirat.ro oldalunkon.